

”180 CM HØY OG AV AFRIKANSK OPPRINNELSE”

- Voldtekt som sosialt problem i norsk presse

av

Robin Håset Drager

Våren 2011

Masteravhandling i kriminologi

Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Det juridiske fakultet

Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel: ”180 cm høy og av afrikansk opprinnelse”
- voldtekt som sosialt problem i norsk presse

Av: Robin Håset Drager

Veileder: Thomas Ugelvik
Institutt for kriminologi og rettssosiologi,
Det juridiske fakultet
Universitetet i Oslo

Voldtekt er et problem. Det vil de aller fleste være enige om. En voldtekt er en krenkelse av et annet menneske på så mange måter, og skadevirkningene av voldtekt henger ved i lang tid etter overgrepet. Voldtekten har samtidig nyhetsverdi for pressen, ettersom den ofte blir ansett for å ha betydning for offentligheten. På den ene siden forteller voldtektsfremstillingene historien om den individuelle krenkelsen, en historie om individer. Her tegnes det et bilde av et offer og en forbryter. På den andre siden fremstilles voldtekten som et grovt overtramp av moralske og sosiale normer, en historie om samfunnet. Denne siden ved fremstillingen forteller hvor grensene går for uakseptabel adferd.

For pressen er imidlertid ikke voldtekt en voldtekt, slik vi i et øyeblikks anstendighet vil kunne beskrive en spade. Denne avhandlinga beskriver hvordan pressens fremstillinger av voldtekt ikke bare identifiserer voldtekten som et problem, men som et *sosialt* problem. Hvilke faktorer har betydning for nyhetsverdien? Hvilke kontekstuelle elementer bidrar til at voldtekten er av interesse for offentligheten? Hvilke aspekter ved voldtekten gjenkjennes som problematiske? På hvilken måte har det stadig økende fokus på risikohåndterings betydning for måten vi betrakter voldtekt? Spørsmålene er alle sentrale og målsetningen med avhandlinga er å beskrive hvordan voldtekt konstitueres som sosialt problem i voldtektsfremstillingene i norsk presse.

Gjennom en analyse av voldtektsfremstillinger i norsk presse fra 1992 og 2007 gir denne avhandlinga et innblikk i måten norsk presse bidrar til å forme bildene offentligheten har av

voldtekt. Som et bakteppe gjøres det innledningsvis kort rede for en rekke mediesosiologiske forhold, som nyhetsverdi, bruk av statistikk i pressen, dagens digitaliserte mediemangfold og de metodiske vanskelighetene forbundet med å *måle* mediepåvirkning. Derest er redegjørelsen for utvelgelses- og avgrensingsprosessen et interessant innblikk i den kvantitative utviklingen i pressens oppmerksomhet mot voldtekt, og viser noen sentrale forskjeller mellom pressen før og etter medieaktørene etablerte seg på nett mot slutten av 1990-tallet.

Den analytiske delen er todelt. Først presenteres en kvantitativ oversikt over hvordan en håndfull variabler fordeler seg på de forskjellige undersøkelsesårene, eksempelvis etnistitet, offentlige/privat rom og bruk av kilder. Denne oversikten gir et nyttig innblikk i pressens prioriteringer av voldtektssaker og omfanget av de forskjellige variablene. Så følger en analytisk nærlesningsdel, der åtte nyhetsartikler er gått etter i sømmene for å kunne beskrive de diskursive egenskapene til pressens voldtektsfremstillinger. I denne nærlesninga er hensikten å synliggjøre de forskjellige posisjonene til i tekstene, samt å beskrive hvordan de nære og fjerne kontekstuelle aspektene kommer til uttrykk.

Som et forsøk på å samle trådene setter avhandlinga så søkelyset på de mest sentrale funnene fra den analytiske delen. Med et særlig fokus på definisjonsprosessen og betydningen av risikoelementer vil drøftes det avslutningsvis hvordan pressens voldtektsfremstillinger kan bidra til å konstituere voldtekt som sosialt problem.

Takk

Takk til alle som har bidratt til å gjøre skrivinga til en utfordrende, lattermild, nervepirrende og spennende prosess. Dere vet selv hvem dere er. Uten dere ville jeg trolig fortsatt ha levert i tide, men hatt det dørgende kjedelig underveis.

En spesiell takk går til min Karianne.

Oslo, mai 2011

Robin Håset Drager

1. INNLEDNING	1
1.1 TEORETISK ORIENTERING	3
1.2 FREMGANGSMÅTE	9
2. MEDIER OG KONTEKST	13
2.1 DISKURS	14
2.1.2 FRYKT OG RISIKO SOM EMOSJONELLE ELEMENTER	17
2.2 MEDIESOSIOLOGISKE FORHOLD	18
2.2.1 HVA ER EN NYHET?	21
2.2.2 PÅVIRKNING	25
2.2.3 ØKT KONKURRANSE OG MEDIEMANGFOLD	28
2.2.3.1 Etermedier	31
2.2.3.2 Nettbaserte medier	32
2.3 STATISTIKK OG VIRKELIGHET	34
2.4 MEDIESTUDIER OG FORSKNINGSETIKK	38
3. UTVALG	41
3.1 AVGRENSNING OG TIDSPERIODER	41
3.2 UTVALGSSTRATEGI	44
3.3 MULIGHETER OG BEGRENSNINGER MED RETRIEVER	46
3.4 FORVENTNINGER OG FØR-FORSTÅELSE	49
4. VOLDTEKTSFREMSTILLINGER I NORSK PRESSE: 1992 OG 2007	51
4.1 GROVSORTERING	51
4.2 FINSORTERING	56
4.2.1 UTVALGTE VARIABLER	58
4.2.2 ETNISITET	60
4.2.3 RELASJON	64
4.2.4 KJENT GJERNINGSPERSON	68

4.2.5	OFFENTLIG ELLER PRIVAT ROM	70
4.2.6	STEMMER	72
4.2.7	GEOGRAFISK VOLDTEKTSFOKUS	74
4.3	NÆRLESNING AV ÅTTE TEKSTER	76
4.3.1	GRUPPE 1 - RELASJONSVOLDTEKTEN	78
4.3.1.1	Tekst 92C7: ”- VOLDTOK 11-ÅRING”	79
4.3.1.2	Tekst 07B15: ”Student løslatt. Voldtok på ny”	83
4.3.2	GRUPPE 2 - OVERFALLSVOLDTEKTEN	87
4.3.2.1	Tekst 92C12: ”GASS MOT SEX-UDYR”	88
4.3.2.2	Tekst 07E25: ”Desperat jakt på voldtektsmann”	90
4.3.2.3	Ulikheter og sammenfall: 92C12 og 07E25	94
4.3.3	GRUPPE 3 - ETNISITET	95
4.3.3.1	Tekst 92F9: ”To siktet for voldtekt”	95
4.3.3.2	Tekst 07E17: ”Brutal overfallsvoldtekt i natt. Politijakt på Grünerløkka”	98
4.3.4	GRUPPE 4 - VOLD	101
4.3.4.1	Tekst 92L8: «Voldsoffer nektes erstatning»	102
4.3.4.2	Tekst 07L3: ”Kidnappet og voldtatt av tre menn”	104
4.3.4.3	Ulikheter og sammenfall: 92L8 og 07L3	107
4.3.5	NÆRLESNINGA OPPSUMMERT: PROBLEMORIENTERING I VOLDTEKTSFREMSTILLINGENE	108
5.	VOLDTEKT SOM SOSIALT PROBLEM I NORSK PRESSE	114
5.1	PROBLEMORIENTERING I RISIKOSAMFUNNET	120
5.1.2	FIRE TREKK VED RISIKOORIENTERINGEN	123
5.2	PROBLEMORIENTERING: VOLDTEKTSFREMSTILLINGER OG KJØNN	128
6.	REFLEKSJONER	135
LITTERATUR		140
VEDLEGG		147

1. Innledning

Hvilke gater er det du unngår av ren frykt?

Spørsmålet er hentet fra Verdens Gang (VG) og nyhetsdekningen av voldtekt. I etterkant av helgen 1. – 3. april 2011 kunne norske medier melde om at fire kvinner var blitt overfalt og voldtatt i sentrumsnære områder i Oslo. Natt til tirsdagen to dager senere kunne de samme mediene informere om at enda en kvinne hadde blitt utsatt for ”overfallsvoldtekt”, og samtidig konstatere at ”voldtektbølgen skyllet inn over hovedstaden”. Oslo-kvinner i riktig alder ble fortalt at de skulle føle seg svært utrygge og ekstra årvåkne, og at de måtte ta ekstraordinære forhåndsregler i den ekstraordinære tilstanden av utrygghet. Nettredaksjonen til VG tok saken i egne hender og publiserte den påfølgende onsdagen en nyhetsartikkel med overskriften ”På hvilke steder i Oslo er du redd?”. I artikkelen gikk oppfordringen ut til leserne, og kvinner spesielt, om å markere på et interaktivt kartutsnitt ”fem steder (...) i hovedstaden de mener det må iverksettes tiltak før de føler seg trygge” (VG, 6.4.2011). Premisset for oppfordringen var at det blir ”stadig færre synlige politibetjenter” i gatene og at avisen på et innovativt vis ønsket å samle befolkningens ”underskrifter” med krav om handling fra politiet og myndighetenes side. Det politiske tilsnittet var overtydelig, og utover den enkeltvise gjerningsperson var den indirekte ansvarliggjørende fingeren på jakt etter syndebukker. Påfølgende dag publiserte samme avis oversikten over hvor ”frykten [var] størst”, illustrert på det samme interaktive kartutsnittet (VG, 7.4.2011). Med referanser til ”voldtektbølgen i 2007” og ”voldtektbølgen i Stavanger” hadde mediene med de fem voldtektene satt søkelys på *det sosiale problemet* voldtekt. Raskt hadde det eksalert til å bli en symbolsk konflikt, tilsynelatende hjulpet frem av at de tidligere ”voldtektbølgene” var ferske i den kollektive hukommelsen. At politiet gjennom de samme mediene meldte om pågripelsen av den ene gjerningspersonen, og at tre av voldtektene ble antatt å ha blitt begått av samme person, syntes ikke å hindre en konsolidering av voldtektene i en slags dialektisk risiko- og problemmaksimering. Motoren i maskineriet – mediene – var allerede i gang. Politifolk,

interesseorganisasjoner, leger, psykologer og andre eksperter eller interessenter hoppet på debatten som utspilte seg i den medieinitierte arenaen – alle med sine observasjoner, diagnoser av problemet og forslag til tiltak. Nær sagt alle politiske partier responderte på det framsatte kravet om symbolsk eierskap til konflikten som utspilte seg i den kollektive bevisstheten. I løpet av en helg var risikoen for voldtekt kommet på alles radar.

Denne typen pressedekningen er ikke enestående i voldtektssammenheng. Voldtektsdiskurs her står som ett av mange eksempler på en stadig mer flyktig og årvåken kontekst for nyhetsproduksjon, -formidling og -konsumpsjon. På hvilken måte forteller samfunnet og dets aktører historien om voldtekt? Hvordan kan vi forstå prosessene som initieres via pressens fremstillinger av voldtekt? På hvilken måte bidrar pressens fremstillinger av voldtekt til å forme diskursen om og konstitueringen av voldtekt som et sosialt problem? Alle er de spørsmål som står sentralt i denne avhandlingen og som metaorienterte tilnærminger til temaene *voldtekt*, *presse*, og *sosiale problemer* kan de faglige utfordringene de fremsetter samles under følgende problemstilling:

Hvordan konstitueres voldtekt som et sosialt problem i voldtektsfremstillingene i norsk presse, sett i lys av et risikoperspektiv?

Med denne avhandlingen har jeg tematisk to holdepunkter: medier og seksualforbrytelser – presse og voldtekt – og overordnet er den faglige tilhørigheten innen mediekriminologien¹. På bakgrunn av norske mediers rolle som en stadig mer sentral, men fragmentert samfunnsaktør vil jeg se på norsk presse som arena og formidlingskanal for, og samtidig selvstendig aktør i den offentlige samtalen om voldtekt.

Pressens praksis, og posisjon den besitter, er i det moderne samfunn gjenstand for hyppig endring. Nøkkelen til vår tilegnelse og evaluering av kunnskap, og vår prosessuering av en stadig større informasjonsstrøm, må ta høyde for pressen som en sentral aktør i formidlingen og forvaltningen av samfunnsforståelser. Til tross for økende konkurranse på mediemarkedet, med kombinasjonen raskt ekspanderende nettbaserte medier og et dalende avissalg på papir, er pressen kommet til et veiskille. Ikke bare er pressepraksisen i utvikling som følge av

---

¹ En av få som benytter seg av begrepet mediekriminologi er Chris Greer (2010).

endrede økonomiske betingelser, det er min tese at paradigmen som veileder denne praksisen har endret seg i takt med pressens økonomiske rammer. Formålet med avhandlingen er derfor ikke å utarbeide empiriske eller faglige grunnlag for å rette kritikk mot norsk presse, og tabloidene spesielt. Heller vil jeg, med henblikk på innvirkende sosiokulturelle og diskursive forutsetninger, se på pressens bidrag til konstituering av voldtekt som et sosialt problem. I det jeg beskriver *voldtektsdiskurs*, slik den føres i og av pressen, søker jeg å belyse en grunnleggende forutsetning for denne forståelsen. Iboende i definisjonen av et sosialt problem er hvordan risiko- og trusselbildet retter siktet mot samfunnet som helhet, og der det er samfunnets, og ikke individets, sentrale verdier som er truet. Et enkeltfenomens eller enkelttilstands potensial til å defineres som sosialt problem avhenger derfor av en rekke forhold – etter min forventning er pressen i denne sammenheng kanskje den mest sentrale aktøren. Derfor vil jeg undersøke hvordan pressen forteller historien om voldtekt, først ved en delvis kvantifisert oversikt over et større antall avisartikler, dernest ved en nærlæsning av et mindre antall tekster som velges ut på basis av variasjonsbredden i utvalget. Den analytiske delen av avhandlingen vil hovedsakelig fortone seg seg deskriptiv, og det er ved beskrivelsen av de sentrale og problemorienterte momentene ved historiefortellingen hvor jeg skal forsøke synliggjøre kjennetegnene ved voldtekt som et sosialt problem. Til sist vil jeg på grunnlag av de foregående fremstillingene presentere de viktigste trekkene ved pressens voldtektsdiskurs, med et spesielt fokus på risikoaspektet i det moderne samfunn og definisjonsprosessen som leder frem mot problemkonstitueringen.

1.1 Teoretisk orientering

Jeg vil i det følgende presentere de faglige rammene for undersøkelsen av norsk presses fremstilling av voldtekt, og samtidig presentere de teoretiske linjene som jeg vil forsøke å balansere diskusjonen opp mot. Men la det være klart med det første: jeg har ikke til hensikt å foreta en komparativ analyse av pressens framstillinger av voldtekt mot de faktiske forhold. Dersom slutningen om mediens overforenklete og skjeve representasjon av virkeligheten blir trukket på grunnlag av analyser av mediestoff, vil en risikere å begå en feilslutning på linje med undersøkelser som konkluderer at mediestoff har en utvetydig og kausal påvirkning på sitt publikum. I studier av medieinnhold, bemerker Wilkinson (1999), vil en lett kunne beskyldes nyhetsmediene for å feilinformere, underbygge fordommer og ”sensasjonalisere”.

Wilkinson ser det som sannsynlig at slike konklusjoner ofte kan forfekte "false assumptions about the power of [media] messages to 'affect' or 'influence' public attitudes and behaviour (1999: 23). Videre er det i studier av forhold mellom mediebudskap og opinionen ikke sjelden at offisiell kriminalstatistikk utgjør den komparative motpolen til medievirkeligheten, som en representasjon av den *faktiske* virkeligheten. Som jeg skal gjøre nærmere rede for, er den offisielle kriminalstatistikken heftet med metodiske og analytiske begrensninger, og ifølge David Garland (2001) er den ikke lenger noen anerkjent målestokk for omfanget sosiale problemer. Kriminalstatistikkenes økning og stabilisering på et "høyt" nivå har ledet til en slags normalisering av kriminalitet, der kriminalitet som samfunnsfenomen kommer på linje med andre fenomener vi tar for å være "naturlige". Det klareste beviset på at det eksisterer et kriminalitetsproblem er for Spector og Kitsuse (1973, 1977) ikke at kriminaliteten er statistisk høyere enn tidligere, men heller hvordan enkeltvis fenomener *kan* defineres som sosiale problemer.

Her nærmer vi oss kjernen avhandlingens analytiske og teoretiske fokus: er det slik at all kriminalitet er et sosialt problem uavhengig av hvordan den defineres? Er alle voldtekter, og forskjellige typer voldtekt, et uttrykk for et sosialt problem? Spector og Kitsuse (1977) forsøker på grunnlag av kritisk lesning av tidligere og samtidig dominerende litteratur om sosiale problemer å utlede en levedyktig forståelse av hvordan vi definerer bestemte aktiviteter som sosiale problemer. Det er ikke slik, mener de, at et fenomen har iboende problematiske egenskaper, og de fremsetter den retoriske undringen "is crime a social problem, and if so, what constitutes the social problem of crime?" (1977: 2). Spector og Kitsuse (1973) søker så i sin tilnærming å gå bort i fra fokuset på det statistiske omfanget av bestemte sosiale problemer. Med utgangspunkt i kriminalitet, skilsmisser, narkotikabruk eller fattigdom retter de i stedet søkelyset på de umiddelbare kontekstuelle omgivelsene som skaper en kollektiv oppfatning av disse problemene, og hvordan disse gir uttrykk for en offentlig dragkamp om verdier og interesser (1973: 158). Slik som samfunnsaktørene tilrettelegger for diskurser og som premissleverandør for offentlige diskursive strømninger, er mediene premissleverandør for og motoren i konstitueringen av disse sosiale problemene.

Som premissleverandør for det offentlige ordskiftet er pressen en sentral figur, men pressens budskap og innflytelse over diskursene kan verken tilkjennes posisjonen som talerør for

sosiale aktører eller som en uavhengig, offentlig kropp med egen vilje. Likevel ligger det til grunn for denne avhandlingen at pressen har vesentlig innflytelse over definisjonsprosessen. Til tross for at tidligere studier² av mediepraksis har hatt som utgangspunkt den berettigede antakelsen om at mediens framstillinger av bestemte fenomener speiler virkeligheten skjevt, har en slik metodisk tilnærming fokus på hvordan denne skjevheten kan måles og kvantifiseres. Dette går på bekostning av spørsmål som *hvorfor* disse fremstillingene er skjeve (eller hvorfor skjevheten er problematisk overhodet) og *hvordan* de forteller den problemorienterte historien om voldtekt. En komparativ undersøkelse av pressefremstillinger og virkelighet er derfor i prinsippet en sammenligning av én symbolsk konstruert virkelighet med en annen. For Chris Greer (2003) er problemet at ingen av disse virkelighetene – som begge er sosialt konstruerte og kulturelt og organisatorisk avhengige – avspeiler den faktiske virkeligheten.

I forlengelsen av dette perspektivet vil jeg gå utenom Stanley Cohens (2002) begrep om moralsk panikk, som beskriver hvordan medier og andre samfunnsaktører under gitte omstendigheter kan forme den offentlige agenda og skape en panikkartet og ekstrem offentlig bevissthet overfor bestemte sosiale fenomener. I Cohens originale teoretisering følger det med en forutsetning om at den kollektive reaksjon på dette fenomenet er *overdrevet*, og betinger på et vis antitetisk at det samtidig at det finnes en realistisk, objektiv eller korrekt reaksjon til tilstanden. Samtidig betinger begrepet en distinkt forskjell mellom medievirkeligheten og den *faktiske* virkeligheten, og som beskrevet over er dette skillet problematisk. Arnold Hunt (1997) ser denne kritikken som gyldig, men mener problemet med begrepet heller er det motsatte: "the problem with 'moral panic' is that it fails to distinguish between the media and social reality, between what papers say and what people think" (1997: 645). Gjennom Cohens beskrivelse av "folkedjevlene" og truslene som sosialt konstruerte blir derfor forutsetningen om at det finnes en slik realistisk reaksjon, offer for sitt eget premiss; i likhet med at de overnevnte virkelighetene er sosialt og symbolsk konstruerte, er reaksjonene på en trussel eller tilstand fundert på den samme konstruktivistiske grunnmuren. Likevel leder kritikken til

---

² For studier som undersøker årsakssammenhengen mellom omfanget av mediedekning og frykt for kriminalitet, samt det statistiske misforholdet mellom mediedekning av kriminalitet og offisiell kriminalstatistikk, se for eksempel Liska og Baccaglioni (1990) og Chiricos, Eschholz og Gertz (1997).

en viktig nyansering av slike reaksjoners relativitet, som svarer godt til Spector og Kitsuses (1973, 1977) konstruktivistiske prosjekt:

we have neither the quantitative, objective criteria to claim that R (the reaction) is 'disproportionate' to A (the action) nor the universal moral criteria to judge that R is an 'inappropriate' response to the moral gravity of A (Cohen 2002: xxviii).

I anerkjennelsen av at ingen virkelighet er mer virkelig enn noen annen, i det minste i prinsippet, synliggjør Cohens nyansering viktigheten av å fokusere at "social problems are what people think they are" (Spector og Kitsuse 1977: 73), heller enn på skjevheten ved mediernes fremstillinger av voldtekt eller de normative reaksjonene på disse.

For at de forskjellige teoretiske perspektivene på voldtekt og sosiale problemer skal ha en stødig plattform, vil jeg derfor aller først gjøre rede for noen av forutsetningene for pressen som nyhetsprodusent og som premissleverandører for definisjonsprosesser. I særdeleshet tilbyr Thomas Mathiesen (2002), Yvonne Jewkes (2004) og Chris Greer (2003) nyttige perspektiver på mediernes forhold til kriminalitet, mens Ericson m.fl. (1987, 2010) beskriver mediernes praksis som nyhetsprodusenter. Disse bidragene gir også et bredt innblikk i prosessens mikronivå, så vel som de overordnede, ideologiske trekkene ved nyhetsproduksjon. De forskjellige faktorene som har betydning for pressens nyhetsproduksjon, både forut for, underveis og i etterkant av produksjonen, er alle vesentlige for helhetsforståelsen av nyheten som et produkt, og utgjør i den ene enden av voldtektdiskursen forutsetningene for pressens budskap. Som en kvalitativ og grundig studie av seksuelt relatert kriminalitet i pressen vil jeg dessuten benytte meg av Soothill og Walbys (1991) funn fra sine gjentakende studier av britisk presse.

At mediene ved sin konstituering av offentlig agenda og sine fremstillinger av kriminalitet øver innflytelse over dens lesere, seere og den generelle opinionens oppfattelse av kriminalitetsbildet og dens karakteristikker, er i liten grad gjenstand for bestridelse, verken sosialt eller faglig (se Garland 2001, Waldahl 1999 og Jewkes 2004). Likevel, mener Garland, er det en feilslutning å redusere opinionen til en føyelig masse, på basis av observasjonen av mediernes påvirkningskraft. Heller er det et egnet utgangspunkt å se på de allerede eksisterende forholdene som legger til rette for mediernes praksis fordi det ikke er slik at

”newspapers and television can create and sustain a mass audience for crime stories without certain social and psychological conditions already being in place (Garland 2001: 146). Det er disse sosiale og psykologiske aspektene som kan synliggjøres ved å se på definisjonen på et sosialt problem, til forskjell fra reaksjonene problemet blir møtt med.

Ettersom voldekt utgjør en kroppslig trussel, og siden den samtidig trekker på emosjonelle og abstrakte elementer som frykt og risiko, er det forventelig at voldtektsdiskursen orienterer seg rundt spørsmål om personlig sikkerhet og offentlig trygghet. For Zygmunt Bauman (2000) er sikkerheten offer for det moderne samfunns mest sentrale verdi – den individuelle frihet – og forvaltningen og definisjonen av de sosiale problemene blir således ikke bare en kamp om politisk skyts og et utstillingsvindu for handlekraft. Den blir også en slags direkte forvaltning av befolkningens personlige sikkerhet, noe som representeres til det ytterste av den uforutsigbare figuren *den Ukjente*³. På samme måte er den Ukjente symbolet på trusselen i voldtektene nevnt innledningsvis, og samtidig bæreren av samfunnsrisikoen i perioder med sosial usikkerhet – populært kalt ”voldtektbølger”. De forskjellige og beslektede paradigmene representert til det ytterste av den Ukjente vil være et sentralt holdepunkt i undersøkelsen av voldtektens plass i offentligheten.

I ethvert trusselbilde vil det imidlertid i dag være et stort fokus på håndteringen av slike ukjente momenter, og som antydnet vil jeg i drøftingen av pressens voldtektsfremstillinger ha et særlig fokus på risiko. Det vil si, ikke risiko i en materialistisk og demografisk betinget forstand, men som i risikoparadigmet som representerer det moderne samfunns forvaltning av sosiale problemer og usikkerhet. Dimensjonene av risiko knyttet til pressens voldtektsfremstillinger vil jeg bygge på Anthony Giddens’ oppfatning av usikkerheten som avledet fra ”de utilsiktede konsekvensenes iboende perversitet” (1987: 21), og Ulrich Becks (1992) forestilling om risikosamfunnets refleksive modernitet. Som en motsetning til den tradisjonelle oppfatningen av risiko er det kunnskapen om våre handlinger – våre refleksive diagnostiseringer – som i dag skaper frykt, og Beck understreker at ”the sources of danger are no longer ignorance but knowledge; not a deficient but perfect mastery of nature” (1992: 183). Mestringsperspektivet representerer således et utopisk siktemål for all risikohåndtering.

---

³ ”the Stranger”, se Bauman 2000: 39.

Ifølge Garland (2001) vil oppfatningen av kriminalitetsutbredelsen og trusselen den bærer være uavhengig av de statistiske observasjonene i moderne samfunn. Det i stedet fremtidsrettede og forebyggende perspektivet på kriminalitet tilkjenngjøres i en risikomentalitet som definerer stadig flere sfærer av samfunnet og aktørenes tilnærming til forskjellige hverdagslige situasjoner. For Garland er kriminalitetstrusselen videre rutinemessig inkorporert i den moderne årvåkenheten, som noe som alltid må tas høyde for. Ikke bare fordrer den rutinemessige oppfattelsen av kriminalitet et større fokus på statistiske beskrivelser, den bringer også med seg en rutinemessig håndtering av *risikoen* knyttet dertil. Arenaen for risikoformidlingen er langt på vei bygget på et fundament av mediepraksis, hvorpå den forgreiner og forankrer seg videre i andre sosiale fora, og kan i tur potensielt forsterke medienes fremstillinger. Der den offisielle kriminalstatistikken har ført til en normalisering av trusselen om kriminalitet, blir håndteringen av den hverdagsliggjort og et normalt trekk ved det moderne landskapet. At kriminaliteten øker er blitt en vedtatt sannhet, det samme er oppfatningen av at den også er blitt grovere og mer alvorlig. Dette gjør seg til kjenne i risikohåndteringen, og eventuell statistikk som nyanserer eller toner ned kriminalitetstrusselen vil ikke påvirke våre forebyggende rutiner nevneverdig. Risikoen og trusselen er nemlig ikke bundet opp mot statistiske observasjoner, ei heller mot trusselen som en enkelt serievoldtektsmann eller seriedrapsmann representerer; i det moderne samfunn orienteres oppfatninger av virkelighetens kriminalitetsbilde rundt den konstante og relative usikkerheten (se Garland 2001; Giddens 1987; og Beck 1992).

På bakgrunn av den deskriptive analysen av norsk presse vil jeg avslutningsvis drøfte noen sentrale momenter ved voldtektsfremstillingene. Først vil jeg med utgangspunkt i Spector og Kitsuse (1973, 1977) drøfte definisjonsprosessen som er av betydning for forståelsen av voldtektsproblemets plass i pressen. På bakgrunn av Giddens' (1987, 1991) og Becks (1992) forståelser av risikosamfunnet plass vil jeg dessuten rette dokuset mot risikoens posisjon i forhold til definisjonen av sosiale problemer. Dernest vil jeg drøfte etnisitetsaspektet, slik det har betydning for pressens voldtektsfremstillinger. Til sist vil jeg med utgangspunkt i preventive elementene ved risikoparadigmet se til Rachel Halls (2004) feministiske tilnærming til risiko og voldtektsdiskurs, endatil hennes identifisering av kvinnekroppen (i en symbolsk forstand) som "rape space" og hvordan det problemorienterte risikoparadigmet retter risikoforvaltningen mot kvinnekroppen – og ikke mot gjerningsmannen.

1.2 Fremgangsmåte

Siktemålet for min undersøkelse av pressens bidrag til voldtektsdiskursen er som beskrevet ovenfor å belyse hvordan disse fremstillingene innvirker på konstitueringen av voldtekt som et sosialt problem. For å forstå hvordan pressen forteller historien om voldtekt tar jeg utgangspunkt i nyhetstekster i norsk rikspresse. Som blant andre Østbye m.fl. (2007) presiserer i forbindelse med kvantitative utvalg må den som studier mediepraksis spørre seg hvilket univers, hvilke medier og hvilke tidsperioder som skal undersøkes. Disse spørsmålene må besvares på grunnlag av den overordnede veiledningen som problemstillingen gir, og utfordringene fremsatt av denne fungerer naturlig avgrensende – både teoretisk og praktisk (2007: 217). For det første retter jeg i hovedsak blikket mot den riksdekkende pressen, med unntak av Aften (tidligere Aftenposten Aften), som med sitt betydelige opplagstall⁴ representerer en del av nyhetshverdagen til en stor del av norske avislesere. Den riksdekkende pressen er forventet å være nyhetspressens spydspiss og derfor toneangivende i voldtektsdiskursen med sine fremstillinger, som tatt i betraktning rikspressens nasjonale nedslagsfelt representerer nyheter av ”nasjonal interesse”. Det er videre min antagelse at rikspressen (inkludert Aften) i langt større grad er premissleverandør for bestemte diskursive områder, enn dens lokale og regionale konkurrenter. Nettbaserte medier og etermedier⁵, i tillegg til lokal- og regionaviser, utelukker jeg fra analysen, noe jeg går nærmere inn på i det påfølgende kapittelet.

Dernest vil jeg undersøke voldtektsdiskursen på to tidsperioder, avgrenset fra hverandre. Utvelgelsen av tidsperiodene må gjøres på grunnlag av flere faktorer, og det er vesentlig at adskillelsen av periodene har stort nok spenn til å kunne beskrive potensielle utviklinger. Hensikten med å isolere undersøkelsesperiodene på denne måten er i hovedsak å oppnå en forståelse for den diskursive utviklingen, og tatt i betraktning utviklingene i mediemarkedet vil det være hensiktsmessig å velge ut en tidsperiode på hver side av etablering av nettmediene som nyhetsplattform. Videre vil jeg også velge ut tidsperiodene på grunnlag av

---

⁴ Aftenutgaven til Aftenposten hadde i 2007 et abonnementsopplag på 129 350 i Oslo og Akershus, og var med det Norges fjerde største avis, medregnet de riksdekkende avisene. Kun VG (309 610), Aftenposten Morgen (250 179) og Dagbladet (135 611) hadde i 2007 større opplag enn Aften (se *Avisenes nettoopplag 2007*).

⁵ Et etermedium er en fellesbetegnelse på trådløs kommunikasjon som formidles ved hjelp av elektromagnetiske bølger, som radio og fjernsyn.

omfanget av oppmerksomhet rettet mot voldtekt. Som Norman Fairclough (1992) og Holme og Solvang (1996) fremholder er det strategisk fruktbart å orientere utvelgelsen rundt pressens voldtektsdiskurs på sitt mest ekstreme, og det er nærliggende å tro at det er ”krisetidene” som legger grunnlag for sosial endring. Nyhetsarkivet Retriever gir tilgang til en omfattende mengde mediestoff, er søkbart i fulltekst og viser kvantitative oversikter over forekomsten av bestemte ord i over tid. Et søk i Retriever viser at søkeordet *voldtekt*⁶ gir et jevnt økende antall treff, især fra 1970-årene og frem til i dag. Trefftallene viser at forskjellige former av ordet voldtekt forekom 4 ganger i nyhetstekstene fra 1945, mens det i 2010 ble forekom hele 1451 ganger. Ser vi de forskjellige tidsperiodene i forhold til sin umiddelbare kontekst ser vi at året 1992 gir 669 treff, mens 2007 gir 1836 treff. Etter disse to årene relative økninger å dømme, henholdsvis i forhold til 1991 og 2006, representerer de tilsynelatende voldtektsdiskursens mer ”ekstreme” perioder og egner seg derfor som utgangspunkt for undersøkelsen av pressens voldtektsfremstillinger. Jeg kommer nærmere inn på detaljer ved utvelgelsen, samt muligheter og begrensninger ved Retriever som analyseverktøy i det påfølgende kapittelet.

Med utgangspunkt i årene 1992 og 2007 vil jeg foreta undersøkelser av pressens voldtektsfremstillinger på to nivåer. Som en del av avgrensingen av det store datamaterialet skal jeg ved en *finsortering* skille ut de relevante treffene, for så å kode materialet opp mot en rekke variabler. Ved å gjennomgå nyhetstekstene med fokus på blant annet fremstillingen av gjerningspersonens etnisitet, relasjonen mellom offer og gjerningsperson og voldtekts posisjon som offentlig eller privat, vil jeg få en tellbar oversikt over hvilke faktorer som har betydning for pressens utvelgelse av hendelser i nyhetsproduksjonen. Særlig vil jeg her kunne øyne utviklinger fra 1992 til 2007 og med resultatene også kunne utarbeide teser om den historisk-diskursive konteksten som fremstillingene og nyhetsproduksjonen er laget på bakgrunn av.

Som den kvalitative delen av undersøkelsen vil jeg på grunnlag av avgrensingen av datamaterialet, samt på bakgrunn av variasjonsbredden som synliggjøres i finsorteringa, foreta

---

⁶ Tegnet * (asteriks) fungerer i en søkestreng på samme måte som en bindestrek i en tekst og søkeordet *voldtekt* vil derfor omfatte alle ord som inneholder ordet ”voldtekt”, eksempelvis både ”overfalls*voldtekt” og ”voldtekt*sforsøk”. Denne søkestrengen vil imidlertid ikke inkludere bøyde former, som for eksempel ”voldtatt”, men det er likevel grunn til å tro at søket omfatter de aller fleste relevante treffene.

en *nærlesning* av et mindre antall tekster. En nærlesning, som både er tidkrevende og omfattende, bør imidlertid ikke inkludere flere nyhetstekster enn det som er håndterbart i denne avhandlingens format, samtidig som for få tekster vil hindre forståelsen av voldtekstdiskursens bredde. Som jeg vil vise med finsorteringa er det særlig fire kombinasjoner av variabler som kan tydeliggjøre spennet i datamaterialet, og med utgangspunkt i én tekst fra hver tidsperiode vil nærlesninga omfatte totalt åtte nyhetstekster.

I forening, så vel som hver for seg, vil de to delene av undersøkelsen danne grunnlaget for beskrivelsene av pressens bidrag til voldtekstdiskursen. Det kan understrekes her at beskrivelsene av pressens fremstillinger av voldtekt i stor grad vil være en deskriptivt orientert gjengivelse av de momentene som fremstår som vesentlige for problemorienteringen. Finsorteringa vil gi et innblikk i pressens prioriteringer, samt fordelingen av de forskjellige faktorene som har betydning for voldtektene som i pressens produksjonsprosess anses for å ha nyhetsverdi. Fremfor alt kan utviklingen fra 1992 til 2007 kvantitativt belyse hvordan det sosiale fokuset i voldtekstdiskursen gjør seg til kjenne gjennom medienes fremstillinger. I forlengelsen av finsorteringa vil nærlesninga gi en nærmere beskrivelse av detaljene i voldtektsfremstillingene. I leseprosessen forsøker jeg å tydeliggjøre flere aspekter ved pressens praksis som gjør utslag blant annet som differensierende mellom de forskjellige avisene, samt mellom de forskjellige typene voldtekt. Jeg vil søke å synliggjøre premisene tekstenes vinklinger bygger på, for eksempel hvilke momenter som presenteres som vesentlige, hvilke verdier disse bygges på, hvilke kilder som fungerer bærende for teksten og på hvilke momenter som i tekstene utgjør det som kan betegnes som en *ansvarlighetsdiskurs*. Sentralt vil også være hvordan teksten kommuniserer med leseren i forhold til gjerningspersonens og offerets posisjoner, fraksjoner av risikoelementer og risikodiskurs, samt tekstens nære tekstuelle kontekst i form av layout, bildebruk og formidling av alvorlighetsgrad.

Oppsummert vil disse to metodiske tilnærmingene gi meg viktig informasjon om tekstenes kontekst, overordnet vinkling og verdigrunnlag. Følgelig vil de også danne grunnlaget for å problematisere funnene fra undersøkelsen, spesielt opp mot teoretiske perspektiver på (voldtekt som) sosiale problemer, risikodiskursive utviklinger og det moderne samfunns refleksivitet. Jeg vil imidlertid i avhandlingen bruke vesentlig plass på å fremstille, drøfte og

teoretisere de forskjellige forutsetningene for pressens praksis. Dels vil denne fremstillingen være myntet direkte på forhold ved pressen; dels vil den ta for seg generell medieteorietiske forutsetninger. I tillegg til å ta for seg risikoteoretiske forhold knyttet til mediernes praksis, vil jeg i det følgende derfor presentere forskjellige betraktninger på for eksempel diskursens, nyhetsverdiens, statistikkens og mediemangfoldets betydning for det som til slutt skal kunne ut i en beskrivelse og problematisering av voldtektens plass i den medierte offentligheten. Det kan imidlertid påpekes at observasjonene jeg gjør meg underveis i fremstillingen av mediernes forutsetninger, i tillegg til å legge grunnlaget for en senere diskusjon av voldtektsfremstillinger i pressen og forholdet til voldtektsdiskursen under ett, også er en betraktning av mediernes og særlig pressens posisjon som samfunnsaktør generelt. Denne posisjonen forsøkes problematisert i det følgende, og kan derfor også leses som en frittstående vurdering av noen forhold ved mediernes rolle i det moderne samfunn.

2. Medier og kontekst

Som Østbye m. fl. (2007) påpeker i forbindelse med kvantitative utvalg må en spørre seg om hvilket *univers* man ønsker å si noe om, altså hvilke ytre rammer som kan tegnes opp ut i fra utfordringene som er meislet ut av problemstillingen. I forhold til innholdsanalysen er det særlig to aspekter ved kommunikasjonen som skal under lupen, nemlig *hva* som blir kommunisert og *hvordan* det kommuniseres. Hva-delen av tilnærmingen kan leses som et fokus på tekstens mønstre, tendenser og representasjon av aktører og tilknyttede verdier (2007: 210-1), og spesielt vil denne tilnærmingen gi et interessant innblikk i hvordan de forskjellige variablene har utviklet seg mellom de to tidsperiodene. Forståelsen av hvordan pressens budskap kan betraktes i et bredt perspektiv, beskrevet ved spesifikke variabler og de sammensatte kombinasjonene av disse, vil jeg søke særlig i analysens første del. Hvordan-delen vil på den andre siden orientere seg mot de forskjellige innholdsmessige forholdene ved tekstene, og derav beskrive fremstillinger av for eksempel offerets og gjerningspersons posisjon, samt i hvilken kontekst disse presenteres. Den kvalitative innholdsanalysen åpner så for en nærlesning av måten formidlingen blir gjort på, med et særlig blikk på de diskursive detaljene som tilkjennergjør deres nære og fjerne tekstuelle kontekst.

Før jeg går nærmere inn på de metodiske tilnærmingene og utvelgelsen av datamateriale, er det imidlertid noen sentrale momenter som trenger belysning. Først, som et referansepunkt for alle fremstillingene og representasjonene av voldtekt, finner vi det abstrakte og tvetydige diskursbegrepet. Begrepet er i denne sammenhengen en sentral størrelse, og med redegjørelse av begrepet vil stå som en sentral tankemodell for den senere presentasjonen. I denne beskrivelsen vil jeg videre knytte diskursen opp mot pressens rolle som premissleverandør og voldtekt som et diskursivt avgrenset område. Dernest er det mediesosiologiske forhold som kan peke på noen grunnleggende trekk ved medier, presse og dertil hørende praksis som sier noe om forutsetningene for å lese pressestoff. Disse forholdene har å gjøre med bakenforliggende elementer ved nyhetsproduksjon og ”strategiske” trekk ved journalistikken, men også egenskaper ved pressens organisasjonsmodell og konkurransesituasjonen på pressefeltet, samt de endrede økonomiske forholdene for pressens praksis. Tilhørende disse forholdene er også en problematisering av utviklingen innen mediemangfoldet og særlig de nye forutsetningene for mediepraksis som nettbaserte medier

har ført med seg. Her vil jeg også utdype grunnlaget for hvorfor andre medietyper som etermedier eller nettopp nettbaserte medier ikke inkluderes i analysen av voldtekstfremstillinger. For det tredje vil jeg se nærmere på den statistiske dimensjonen, som i mange sammenhenger brukes til å si noe om virkeligheten. Siden jeg betrakter de statistiske virkelighetsbeskrivelsene som sosialt og symbolsk konstruerte, er en redegjørelse av problematiske sider ved statistikkbruken hensiktsmessig for å synliggjøre for eksempel hvordan offisiell statistikk må leses som et kulturelt og organisatorisk produkt.

2.1 Diskurs

Diskursbegrepet står sentralt i forståelsen av presstekster, og i studier av det offentlige ordskiftet kommer en vanskelig utenom det vidtrekkende, men samtidig innsnevrende begrepet. Den vanligste ensyklopediske oversettelsen av begrepet er *en samtale* eller *en debatt*. Diskursbegrepet spores ofte tilbake til den franske filosofen Michel Foucault, og er blitt gjenstand for en rekke analyser, kritikk og revisjoner siden det fikk sitt fotfeste. I en av mange diskursteoretiske tilnærminger forstår Myra Macdonald i *Exploring media discourse* (2003) Foucaults diskurskonsept som "a system of communicative practices that are integrally related to wider social and cultural practices, and that help to construct specific frameworks of thinking" (2003: 1). Foucaults diskursbegrep fokuserer på mulighetsbetingelsene som ligger bak konkrete utsagn og "rammer dem inn" på en måte som gjør de forståelige og naturlige i en bestemt kontekst. Slik sett var diskursbegrepet ikke minst et forsøk på å si noe av det samme som man ofte bruker strukturbegrepet til å kommunisere, men uten de noe rigide og (i én eller annen grad) deterministiske assosiasjonene som samtidens strukturalister ble kritisert for å legge i sine "strukturer". Foucaults diskurser er mer flytende, mer kontekstspesifikke og i tydeligere stadig endring. Diskurser blir dermed en overordnet måte å betrakte de desentraliserte aspektene ved kommunikasjon som gjør at et utsagn gir god mening, og med det synliggjøres de meningsskapende mekanismene ved vår måte å forstå verden på.

Norman Fairclough (1992) er Foucault-inspirert, men hans diskursbegrep er et annet. Han benytter seg av diskursbegrepet som en måte å se språket som uttrykk for sosial handling, med utgangspunkt i den muntlige og skriftlige kommunikasjonen vi benytter i hverdagen. Foruten at diskursen på denne måten er en form for representasjon, betrakter Fairclough det dialektiske forholdet mellom diskurs og det sosiale som et forhold der det sosiale på et vis er

underordnet diskurs (sosial handling) (1992: 63-4). På den ene siden vil diskursen være formet av strukturen i kraft av sistnevntes normer, klasser og konvensjoner, både av diskursiv og ikke-diskursiv art (ibid.). Med andre ord kan vi si at diskurser er spesifikk til forskjellige kontekster, alle sine respektive regler og dominante aktører. På den andre siden er diskursen sosialt konstituerende i den forstand at den bidrar til å forme subjekter, objekter og konsepter. Fairclough fremholder at diskursen medvirker til:

The constitution of all those dimensions of social structure which directly or indirectly shape and constrain it: its own norms and conventions, as well as the relations, identities and institutions which lie behind them. (...) [n]ot just of representing the world, but of signifying the world, [discourse is] constituting and constructing the world of meaning Fairclough 1992: 64).

Samtidig som diskursen trekker på allerede eksisterende forståelser og begrepsgrupper skaper den altså et grunnlag for vår forståelse av våre nære og fjerne omgivelser. Slik kan diskursen betraktes som en syklus eller spiral der eksisterende forutsetninger også blir forutsetninger for *endring* i måten vi forstår og håndterer kommunikasjon på. Østbye m.fl. (2007) påpeker imidlertid at en lingvistisk orientering til diskurs skiller seg fra samfunnsvitenskapens diskurshåndtering. Der lingvisten beskjeftiger seg med forståelse av tekstens språklige detaljer, søker samfunnsviteren i sin diskursanalyse å sette teksten inn i sin samfunnsmessige kontekst (2007: 64). Det er kanskje overflødig å presisere at det i denne sammenhengen er den samfunnsmessige konteksten som er av størst interesse.

Østbye m.fl. (2007) ser imidlertid Faircloughs tilnærming som et forsøk å bygge en bro over de to disiplinenes tilnæringsmåter, ved å inkorporere deres mest sentrale aspekter inn i *kritisk diskursanalyse*. Som en måte å beskrive det dynamiske bindeleddet mellom et mikro- og makronivå blir denne metoden definert som en måte ”å påvise systematiske forbindelser mellom tekstene, diskursive praksiser og sosiokulturelle praksiser (Fairclough 1995: 16-7, sitert i Østbye m.fl 2007: 65). I mediesammenheng innebærer dette bindeleddet eksempelvis hvordan pressestoff produseres og hvordan budskapene mottas, men også hvordan pressen i et bredere perspektiv forteller historien om voldtekt og derav hvordan dette legger grunnlaget for forståelsen av voldtekt som et sosialt problem. Viktig er det også at produksjonen og resepsjonen av pressestoff ikke kan isoleres fra sin umiddelbare kontekst. Følgelig vil diskursanalyse innenfor rammene til denne avhandlingen fordre en grunnleggende forståelse

av produksjons- og resepsjonsforholdene, som sammen åpner for å beskrive de kvantitative og kvalitative egenskapene ved voldtektsdiskursen i pressen. Med andre ord er voldtektens plass i offentligheten uløselig knyttet til diskursen den beskrives innenfor. Ikke bare vil forståelsen av voldtekt over tid, men den vil endres nettopp som en følge av hvilke momenter (forståelser av kjønn, kriminalpolitikk osv.) som til enhver tid anses som viktige for diskursen – overført til for eksempel risikoorientert håndtering av voldtekt som et sosialt problem. Pressen er både en arena for og en selvstendig aktør i en diskurs, og en premissleverandør for den diskursive praksisen som Fairclough (1992) viser til. Fairclough legger stor vekt på at den diskursive praksisen er essensiell for rekonstituering og endring av samfunnsforhold:

Discursive practice is constitutive both in conventional and creative ways: it contributes to reproducing society (social identities, social relationships, systems of knowledge and belief) as it is, yet also contributes to transforming society (Fairclough 1992: 65).

En diskurs, derav også voldtektsdiskursen, er således den språklige måten å behandle et tema eller et fenomen på, der avsender og mottaker for diskursens sosiale betingelser kommer fra samme sted. For Fairclough synes det å være i krysningpunktet mellom reproduksjonen av eksisterende forhold og tilretteleggingen for endring at språket er et uttrykk for makt, og eventuelle endringer kan betraktes som trege. Videre, når vi snakker om voldtekt trekker vi på oppfatnings- og meningskategorier rundt temaet som allerede finnes, samtidig som vi retter vår språklige og kognitive behandling av voldtekt mot de samme oppfatningskategoriene. Diskursiv praksis er i den forstand en slags lakmустest for holdbarheten til bestemte sosiale normer og oppfatninger på et diskursivt område.

Medienes rolle i diskursiv praksis og diskursive representasjoner er gjerne betraktet ut i fra oppfatningen av mediene som en slags viljesterk premissleverandør i konstitueringen av samfunnsforhold, og derav sosiale problemer. Myra Macdonald går en slik oppfatning i møte og fremholder at "it is tempting to isolate and exaggerate the role of the media as the key institutions that originate and then sustain prevailing discourses" (2003: 10). Macdonald trekker særlig frem to argumenter som hun mener nyanserer bildet av mediens diskursive innflytelse.

For det første mener Macdonald at det i mange sammenhenger er vanskelig å identifisere hvilke diskurser som er dominante og vinner konstituerende innpass på et samfunnsområde. I et stadig mer fragmentert mediemangfold er det ifølge Macdonald for mediene problematisk å konstituere samfunnsagendaen (ibid.). Det er heller slik, mener Macdonald, at mediene ikke kan operere uavhengig av de diskursive forutsetningene som allerede finnes, og heller ikke som et særskilt uttrykk for en maktinstitusjon løsrevet eller hevet over diskursivt fokus i samfunnet. For det andre kan ikke mediene i det moderne samfunn løsrive seg fra sine kilders agendaer, og særlig de mer innflytelsesrike aktørene som bruker mediene som talerør. Dersom vi ser medienes posisjon som for løsrevet fra de dertil knyttede samfunnsaktørene mister vi av syne medienes rolle som ”publisitetsmaskiner”, som understreker at mediene i noen sammenhenger er å betrakte som ”viljesløse”. Heller, mener Macdonald, må vi forstå mediene som ”gatekeepers” som viser at medienes posisjon har en middelvei mellom ”viljesterk” og ”viljeløs”; mediene videreformidler det som blir ansett for å ha nyhetsverdi, mens andre potensielle nyheter blir filtrert bort (ibid.). Macdonald fremhever med andre ord det selektive medieblikket som på samme tid er granskende og føyelig, og hvis gangsyn har utgangspunkt i de samme diskursive forutsetningene som ligger til grunn ellers i samfunnet.

2.1.2 Frykt og risiko som emosjonelle elementer

Så langt er mediene, og pressen derunder, blitt fremstilt som fastboende i balansepunktet mellom den kritiske, undersøkende journalistikken på den ene siden og rollen som videreformidler og talerør for diverse medievanlige aktører på den andre. Dette er kanskje en balanse som er nøyaktig i sin beskrivelse av mediene under ett. Til tross for at Macdonalds argumenter tilsynelatende er utformet på grunnlag av mediepraksis generelt, er det imidlertid hensyn som i denne sammenhengen påvirker bildet av medienes posisjon som premissleverandør.

Dersom vi går kategorisk til verks vil det åpenbare seg interne forskjeller mellom de diskursive forutsetningene for forskjellige temaer i mediene. Der Macdonald legger til grunn at medienes innflytelse over diskursen er begrenset og til en viss grad overvurdert, savner jeg en beskrivelse av emosjonelle elementer. Med utgangspunkt i pressens fremstillinger av voldtekt er det særlig to emosjonelle momenter som melder seg og som det innledende

eksempelet representerer til det ytterste: frykt og risiko. Det innledende spørsmålet tilsynelatende toveiskommuniserende relasjon til leseren over de abstrakte begrepene *frykt* og *risiko* utgjør i så måte et paradoks. Min forventning forut for den kvalitative innholdsanalysen er at frykt og risiko som abstrakte og ikke-reduserbare konsepter utgjør kjernen av nyhetsverdien for deler av voldtektsfremstillingene. Forventningsvis vil et sentralt nyhetspremiss være den *umiddelbare* dekningen av en voldtekt i det offentlige rom, med *ukjent* gjerningsperson av ikke-norsk *etnisitet* og som del av en *tendens*. Som en abstrakt form er det ikke de faktiske emosjonelle effektene i befolkningen som er av analytisk interesse, men at fremstillingenes budskap forutsetter og formilder frykt og risiko som nyhetsverdige i seg selv og hvordan disse faktorene kan kobles til andre faktorer som etnisitet, politikk, formell kontroll (politi) – også som abstrakte konsepter i samfunnet. På den andre siden forsøker det innledende spørsmålet, og konteksten det presenteres i, å konkretisere det emosjonelle i lokaliserbare faktorer. I eksempelet oppfordres det til å lokalisere denne frykten og voldtekten geografisk, ved at leserne selv registrerer *hvor* i Oslo de føler seg utsatte for voldtekt. I søken etter forklaringer og tiltak skapes det derfor årsakssammenhenger, og den ansvarliggjørende fingeren kan sies å lede vei. På denne måten er det jeg går ut i fra at pressebudskapene øver innflytelse over voldtektsdiskursen.

2.2 Mediesosiologiske forhold

En pressefremstilling av en nyhet er som beskrevet ingen objektiv gjengivelse av virkeligheten, men den kan heller forstås som en av flere mulige tolkninger av hendelsene og omgivelsene rundt oss. Når jeg her behandler pressens innflytelse over diskursene, er det ikke som et forsøk på konkret å beskrive *hvor stor* denne innflytelsen er, men heller en beskrivelse av de forskjellige elementene av pressepraksisen som bidrar til å forme vår forståelse av sosiale problemer. Voldtekt som tema blir i den sammenhengen en måte å tydeliggjøre prioriteringene og vinklingene til pressedekningen, ettersom voldtekt for moderne medier synes å ha ubegrenset potensial som nyhet.

For å tilegne seg en forståelse av pressens nyhetsprodukter og den samfunnsmessige betydningen av disse, er det imidlertid nødvendig å gjøre rede for noen av de ikke-synlige faktorene som har betydning for presseorganisasjonenes hverdag. Teun van Dijk (1988) skiller mellom det han betegner som den makrososiologiske og den mikrososiologiske

tilnærmingen til pressestoff, og understreker betydningen av nyansene som nøkkel for å få grep på underliggende sosiale forhold ved nyhetsproduksjon. En *makrososiologisk* tilnærming fokuserer i hovedsak på institusjonelle og strukturelle trekk ved mediene som nyhetsprodusent, slik som ideologiske forutsetninger, prioriteringer knyttet til nyhetsverdi og eierstruktur. En slik tilnærming, uansett hvor fruktbar den måtte være, overser ifølge van Dijk hvordan for eksempel journalistene fortolker omgivelsene i produksjonsprosessen, som den sosiale omgangen med kollegaer, og disse arbeidsforholdenes innvirkning på journalistens reproduksjon av nyheter og nyhetsdiskurs (1988: 7). Sedvaner og normer innenfor pressemiljøet vil i en makroorientert undersøkelse av pressen kunne forsvinne i glippene mellom de store linjene. Likevel ligger det implisitt i den makrososiologiske tilnærmingen et siktemål om å belyse nettopp den samfunnsmessige konteksten og de diskursive forutsetningene for en type praksis, eksempelvis nyhetsproduksjon.

En mikrososiologisk tilnærming går på den andre siden nærmere inn på de hverdagslige forholdene ved nyhetsproduksjon som yter innflytelse over produksjonsprosessen, og i tur også over formen på og innholdet i nyhetsstoffet som til slutt når offentligheten. De mikrososiologiske elementene er for van Dijk:

An interest for the daily routines of reporters and editors, such routines are described as everyday accomplishments of reconstructing reality as news and, at the same time, as enactments of the institutional processes in which news making takes place. News is not characterized as a picture of reality, which may be correct or biased, but as a frame through which the social world is routinely constructed” (van Dijk 1988: 7-8).

Denne tilnærmingen tar i søken etter mønstre og vaner i pressehverdagen for seg det normaliserende ved nyhetsproduksjonen som implisitt får betydning for det endelige nyhetsproduktet. Det kan imidlertid være vanskelig å trekke linjer mellom pressens overordnede selektivitet i utformingen et presseprodukt, og dens relative sammenheng med andre presseprodukter. Stephen Reese (2004) bruker Chicago-skolens Herbert Gans’ mediesosiologi for å forstå noen av disse momentene. Ifølge Reese ble kilden til nyheter tidligere forstått som et produkt av redaktørens og “the gatekeeper” oppfatninger og perspektiver. Gans’ mediesosiologi representerer for Reese derimot en annen forståelse av nyhetsproduksjonen, der nyhetsproduksjonen betraktes som en mer innfløkt og bredere

fundamentert prosess, enn at nyhetene kun er et uttrykk for redaktørens syn og vilje: "Gans locates the construction of news not in the journalist, the publisher, or in the gatekeeping editor, but in the process by which all parts, routines and arrangements of the organization are engaged for the creation of news" (Reese 2004: 2). Reese ser med det van Dijks mikrososiologiske tilnærming som betydningsfull, og at vi med utgangspunkt i Gans' teorier ikke kan betrakte de som arbeider med nyheter og nyhetsproduksjon som isolert fra deres organisatoriske og redaksjonelle kontekst (2004: 5).

Det er spesielt de mikrososiologiske forholdene ved nyhetsproduksjon som min studie av pressestoff vil ha problemer med å beskrive, og i likhet med overnevnte bidrag betrakter Yvonne Jewkes (2004) medievirkeligheten som en konstruert og sosialt betinget virkelighet. Jewkes ser på mediernes kriminalitetsfremstillinger som ett av mange virkelighetsspeil, og mediene kan betraktes som et prisme – "subtly bending and distorting the view of the world it projects" (2004: 37). Pressehverdagen beskrives som "those who work in the mass media select events from the unfathomable number of possibilities that occur around the world every day, and turn them into stories" (ibid.). Jewkes' oppfatning av selektivitet sammensvarer med Pierre Bourdieus beskrivelse av journalistenes "briller", som de filtrerer sine seleksjoner av potensielle nyheter igjennom (Bourdieu 1998:19). Disse brillene reflekterer ikke bare virkelighetsoppfatningen til den enkelte journalist, de er også et uttrykk for omgivelsene til produksjonsprosessen. Bourdieu ser på en hendelse eller en handlings potensial nyhetsstoff som gjenstand for journalistisk sensur, der kun de forhold som journalisten bevisst eller ubevisst anser som nyhetsverdige, fører til produksjonen av nyheter:

Ingen diskurs (...) og ingen handling (...) der vil frem til offentlig debat, kommer uten om at underkaste sig denne journalistiske seleksjonsprøve, dvs. den formidable censur som journalistene, endda uten at vide det, utøver ved kun at udvælge det der er i stand til å interessere dem, fange deres opmærksomhed (Bourdieu 1998: 54).

Jeg vil imidlertid i denne sammenhengen beskjefte med med forståelsen av mottakerenden av seleksjonsprøven, og ikke produksjonsprosessen. Men som et bakgrunnsteppe har vurderingen av nyhetsverdi ikke bare betydning for hvordan en enkelthendelse eller en serie hendelser blir presentert av den enkelte presseaktør, men nyhetsverdien ligger til grunn for *hvorfor* disse blir oppfattet som å ha betydning for offentligheten. Når jeg ønsker å beskrive

konstitueringen av et sosialt problem må pressepraksis og aktørenes vurdering av nyhetsverdi som byggesteiner for diskursen tilknyttet det sosiale problemet.

2.2.1 Hva er en nyhet?

Hvilke hendelser som har nyhets verdi og som er av interesse for offentligheten følger ingen enkeltstandard, men er tvert imot betinget av en rekke kontekstuelle forhold som har betydning for enkelthendelsens plassering i nyhetsuniverset. Sigurd Allern (1992) oppsummerer i *Kildenes makt* nyhetskonsvensjonene fremsatt av Galtung og Ruge:

Det uvanlige blir lettere en nyhet enn noe som ofte skjer. De hendene som er enkle å gripe blir lettere nyheter enn mer kompliserte, flertydige begivenheter. Muligheten til personifisering øker nyhetsverdien. Jo mer negativ en hending er, desto større er sjansen for at den resulterer i overskrifter og oppslag. Geografisk og kulturell nærhet gir større ”meningsfullhet” (...). Hvis noe først har nådd overskriftene, så vil det ha større sjanse for å bli definert som en ”nyhet” i en lengre periode (Allern 1992: 19).

Selv om beskrivelsene av nyhetskriteriene snart er et halvt århundre gamle, synes de fortsatt å gjøre seg gjeldende i den moderne mediepraksis. Kanskje er disse nyhetskriteriene til og med mer beskrivende i dag enn det det var den gang. I det følgende vil jeg imidlertid ta utgangspunkt i det Jewkes (2004) presenterer som betydningsfulle faktorer som avgjør en hendelses potensial som kriminalitetsnyhet. Det Jewkes betegner som ”nyhetsterskelen” har å gjøre med flere forhold, hvorav den tydeligste er hvilket nivå en bestemt presseaktør opererer på. For eksempel ”småkriminalitet” som tyveri og vandalisme vil i hovedsak dekke av lokalpressen, men kommer i de fleste tilfeller ikke over nyhetsterskelen til regional eller nasjonal presse (2004: 41). I tillegg til at den potensielle nyhetssak må kunne imøtekomme tematiske nyhetskriterier, må nyhetspotensial samtidig ses i lys av ”timing” eller nærliggende kontekstualitet.

Som Jewkes (2004) fremholder i forlengelsen av det hun ser på som ”medieforenkling”, er det forskjell på kriminalitetsnyheter som er ”plutselige” i den forstand at de som nyhet gir umiddelbar mening, og disse kontekstuelle avhengige hendelsene som kriminalitetstrender. Kriminalitetstrendene er i utgangspunktet mer komplekse og trekker på mange forskjellige forhold, og som en måte å sortere alle aspektene som virker inn i en kriminalitetstrend

behøves det ifølge Jewkes en knagg eller en fane som kan forenkle og sammenfatte hendelser som i utgangspunktet er uavhengige av hverandre. Jewkes presiserer at ”a hook is required on which to hang such stories in order that they fit with the daily or hour-time span of most media” (2004: 44). Særlig i forlengelsen av høyprofilerte saker i offentligheten, som angrepene på World Trade Center i New York og drapene på to skolegutter i Liverpool, mener Jewkes at ”notions of potential dangerousness have come to be applied indiscriminately to whole sections of society” (ibid.). Der generaliseringen av bestemte oppfatninger av ”farlighet” eller risiko fører til en økt årvåkenhet overfor en bestemt fare eller gruppe, stimulerer i tur fram nye aspekter ved disse. Det gjør derfor at journalistens briller ikke bare filtrerer bort andre saker, men også bestemt retter brillene mot disse bestemte farene. Forenkling, generalisering og opprettelsen av slike knagger beskriver derfor også hvordan journalistens briller er bevisst selektive, både i initieringen og opprettholdelsen av pressefokus.

Et annet sentralt forhold ved den potensielle nyhetsverdien til en hendelse eller handling kan knyttes direkte til forholdene som nyhetsproduksjonen er underlagt. Jewkes påpeker i forbindelse med et stadig mer flyktig nyhetsunivers at de forskjellige redaksjonene og journalistene er avhengige av *forutsigbarhet* (2004: 42). I motsetning til *uforutsigbarheten* som utgjør nyhetsverdien i de ”plutselige” hendelsene, går forutsigbarheten ut på mulighetene til å planlegge nyhetene i forkant av bestemte hendelser. Åpenbart gjelder ikke dette forventningen om at det vil skje et drap eller en voldtekt, men heller planlagte arrangementer, varslede pressekonferanser eller faste kildeforhold til for eksempel politiet eller talspersoner for større organisasjoner. Uten at redaksjonen har oversikt over konkret hva som vil bli sagt eller vil finne sted kan journalisten bli sendt for å dekke slike hendelser med forventningen om at hendelsen kan gjøres om til en nyhet. Denne forutsigbarheten, påpeker Jewkes, gjør at pressen i stor grad gjør seg avhengige av de faste kildene, som i kriminalitetssammenheng ofte er politiet eller representanter for domstolene (ibid.). Videre, hvis pressen har en forventning om at noe skal skje, så ”skjer det”, og journalistene har ofte bestemt seg for hvilken vinkling saken vil få på forhånd (ibid.). Ifølge Jewkes er pressedekningen av anti-Vietnam-demonstrasjoner i London i 1968 et mye brukt eksempel på denne typen forhåndsvinkling. I forkant av demonstrasjonene forventet pressen at det ville forekomme vold, og dekningen av demonstrasjonen ville bli vinklet rundt volden, uavhengig av hvordan

den forløp seg. Resultatet ble at en enkeltstående forekomst av vold mot politiet ble stående som symbol for demonstrasjonen, som i realiteten forløp seg som fredelig og ikke-voldelig (ibid.).

Pressens tendens til å *personifisere* nyhetene er et trekk ved pressen som særlig gjør seg gjeldende for offerfremstillingene i kriminalitetsrelaterte nyheter. Medfølgende personifiseringstendensen er målet om det Jewkes betegner som ”human appeal”, og et resultat av dette kan være at bredere sosiale, politiske eller økonomiske forhold i pressefremstillingene kan reduseres til å uttrykke en konflikt mellom personer eller grupper, for eksempel mellom en statsleder og opposisjonslederen (2004: 45). Samtidig som personifiseringen gir et ansikt til bestemte fenomener, representerer enkeltpersonen som forbindes med en bestemt hendelse eller tendens også et generaliseringspotensial. Sagt på en annen måte vil konflikten etter å ha blitt knyttet til en bestemt person – som bildet på en ukjent voldtektsmann – i tur kunne generaliseres slik at kjennetegnene ved den personifiserte representanten for en konflikt kan induseres til å representere generelle, risikoorienterte trekk ved voldtektsmenn generelt. Som Jewkes betegner det blir ”both offenders and those who are *potentially offended against* are constructed within an individualistic framework” (ibid.).

Den økende praksisen med å personifisere kriminalitetsrelaterte nyheter, og andre nyheter for øvrig, kan også ses på som en økt orientering mot risiko og risikohåndtering. Personifiseringens fokus på potensielle ofre gjør pressedekningen til en informasjonskanal for håndteringen av risiko og på hvilke måter man kan beskytte seg selv mot disse:

As social problems have come to be seen as the product of chance or of individual action, and solutions are sought at the level of individual self-help strategies – such as insurance or personal protection – a ‘winner-loser’ casino culture is created (Reiner m.fl 2001: 177 sitert i Jewkes 2004: 46).

Jewkes mener å se at pressens fokus på dramatikk, sensasjoner og risikohåndtering har tilslørt sammenhengen mellom bestemte sosioøkonomiske trekk og utsatthet for kriminalitet, samt det faktum at størstedelen av drap, voldtekt og vold blir begått av personer som er kjent for offeret (2004: 47). Presseskapte bilder, mener Jewkes, fremholder heller at alvorlig kriminalitet rammer tilfeldig, meningsløst og uforutsigbart (ibid.). I forlengelsen av konstitueringen av sosiale problemer som voldtekt, omgjøres de forskjellige sosiale

sammenhengene til å representere en konstant trussel. Særlig i fremstillingen av den Ukjente skapes stereotyper av ”dangerous criminals prepared to strike indiscriminately (ibid.). Jewkes ser denne endringen også som et fokusskifte, der mediene har gått fra fokus på de rehabiliterende tiltakene som kan utføres overfor gjerningspersoner, til i økende grad å fokusere kriminalitetsrelaterte nyheter rundt ofre og potensielle ofre. Likevel vil den enkelte forbruker av kriminalitetsnyheter oppfatte budskapene på grunnlag av egne erfaringer med et bestemt fenomen, og følgelig vurdere risikoen ut fra egne beregninger av viktimering (2004: 47-8). Antitetisk tolket vil mottakerne på områder utenfor egen erfaringsfære mindre grunnlag for å møte budskapene på en kritisk måte.

Det er andre trekk ved medienes praksis som også kan foregripes i forhold til pressens bidrag til voldtekstdiskursen, og som kan betraktes som journalistiske strategier. *Punktbelysning* er for Thomas Mathiesen (2002) et trekk ved moderne mediepraksis, og beskriver noen av de samme momentene som Jewkes fremhevet. Som det ene punktet i en topunktsskala peker Mathiesens punktbelysning på et fenomen som kan være avgrenset i tid og rom, men hvor det sensasjonalistiske og dramatiske skygger for en bredere forståelse av fenomenet. I punktbelysningen er det detaljene som blir fremhevet fremfor fenomenets sosiale og strukturelle kontekst, noe som kommer særlig fram i personifisert og featureaktig mediestoff (2002: 136). Moderne massemedier er ifølge Mathiesen innrettet mot en slik punktbelysning – en brennpunktsjournalistikk – heller enn den motsatte ”strukturelbelysningen”, som betegner belysningen av strukturer og større sammenhenger. Slik Mathiesen ser det har mediene ”makt til å definere punktbelysningen inn og strukturelbelysningen ut” (ibid.). Det kan imidlertid legges til at det i noen tilfeller er *sammenhengene*, og ikke detaljen, som utgjør nyhetspremisset. I tilstander av kollektiv utrygghet, tydeliggjort ved metaforen ”voldtektsbølge” eller tilstander som de Cohen (2002) betegner som en ”moralske panikker”, er det nettopp muligheten til å kjede enkelthendelser sammen til en tendens som skaper overskrifter. Denne sammenkjedingen kan på den andre siden også sies å være punktbelysende, ettersom de nær entydig peker på sammenhenger i en negativ kontekst.

Videre er *polarisering* et sentralt journalistisk grep, og for Mathiesen (2002) er polariseringen nært forbundet med nyhetsverdi. Dette synliggjøres for eksempel av plasseringer langs med aksene mellom det gode og det onde, mellom oss og dem eller mellom

høyre og venstre i det politiske landskapet. Tydeliggjøringen av det gode og det onde blir gjennom polariseringen en naturlig del av pressens kriminalitetsfremstillinger, og personifiseringen av de gode og onde posisjonene skaper holdepunkter for leseren. Mathiesen understreker betydningen av disse grepene og støtter Gudmund Hernes' oppfatning om at "en duell hører med i et drama" (2002: 148-9). Duellen vil i så måte kunne synliggjøres i bruk av kilder som har motstridende interesser eller oppfatninger, og samtidig kan polariseringen skje lokalt ved at partene involvert i den enkelte konflikten blir presentert i hver sin ende av "den normative aksens". I noen tilfeller vil polariseringen også kunne generaliseres og dermed vil aksens mellom godt og ondt utvides til å gjelde også potensielle ofre og potensielle gjerningspersoner. Som et vesentlig element knyttet til risikohåndteringen blir en slik fremsynthet, på grunnlag av polariserte kategorier, en høyst tendensiøs øvelse. Rapporterer pressen eksempelvis om voldtekter begått av personer av ikke-norsk etnisitet, vil årvåkenheten for årsakssammenhengen mellom etnisitet og voldtekt kunne etableres.

Polariseringen gjør seg også særlig til kjenne i det språklige, som nærlesningen av et mindre antall tekster vil kunne beskrive. Det er imidlertid også forventelig at det i den kvantitative oversikten over variabler knyttet til voldtektsfremstillingene kan skissere visse sammenhenger mellom involverte hensyn. Typisk for polariserende språklige grep er den "blinde og brutale volden" på "åpen gate", der lovbruddets brutalitet står som et slags semantisk antonym til rommet det blir begått i og overfor offeret. Jewkes (2004) understreker at også gjerningspersonen blir forstått og presentert i det samme rammeverket, og mener at "(...) polarized frameworks of understanding result in the construction of mutually exclusive categories; for example, parents cannot also be paedophiles" (2004:45). På denne kommer polariseringen, også i beskrivelsen av kriminalitetstrender, til uttrykk som et virkemiddel i punktbelysningen.

2.2.2 Påvirkning

Som presisert innledningsvis er siktemålet med undersøkelsen av pressens voldtektsfremstillinger ikke å foregripe konklusjonen om at pressevirkeligheten avviker fra en faktisk virkelighet. Likevel er det i analysen av medieprodukter sentralt at det foreligger en forståelse av mediebudskapenes posisjon i samfunnet og hvilken effekt den har overfor sitt

publikum. Til tross for at påvirkningen kan betegnes som en abstrakt størrelse – en størrelse som hviler på forventningen av pressebudskapets kausale effekt på dens mottakere – skimtes en relativt bred enighet om at det skjer en slik påvirkning. Ragnar Waldahl (1999) forfekter at mediene har en økende sentral rolle både overfor individer, grupper og samfunn som helhet. Der denne vanskelig målbare størrelsen på den ene siden bekrefter mediene som en av de mest altomgripende samfunnsinstitusjoner, er den på den andre siden heftet med få muligheter til å forfatte årsakssammenhenger mellom mediene og publikum:

Påvirkningsaspektet ved medienes plass i det moderne samfunn er likevel preget av usikkerhet og uenighet. Det er vanskelig å trekke entydige slutninger både om medienes samlede betydning, om deres virkninger på avgrensede sektorer i samfunnet og om deres innflytelse i konkrete situasjoner. De mange undersøkelser som finnes om medienes virkninger, er sjelden samstemte i sine konklusjoner, og det er som regel mulig å finne støtte for de fleste påstander i en debatt om mediepåvirkning (Waldahl 1999: 12-3).

David Garland (2001) ser på mediepåvirkningen som utvilsomt tilstede, og at skjevframstillinger, mytologiseringer og direkte feilinformeringer i pressen og øvrige medier øver sin innflytelse over den offentlige opinionens oppfattelser av kriminalitetsbildet (2001: 146). Garland mener imidlertid at det er feilaktig å betrakte denne opinionen som letpåvirkelig og uendelig medgjørlig, slik eksempelvis Cohens (2002) moralske panikk er kritisert for å gjøre. Garland understreker feilaktigheten ved å tro at "newspapers and television can create and sustain a mass audience for crime stories without certain social and psychological conditions already being in place" (Garland 2001: 146). Påvirkningen fra mediene henger sammen med kontekst, og beskrivelsen av de hermeneutiske fortolkningsprosessene er avgjørende for mottakelsen av et mediebudskap. For Thompson (2001) er fortolkningen av medieprodukter avhengig av sin relative kontekst og han poenterer at:

Hermeneutikken fremhever at modtagelsen af symbolske former – inklusive medieprodukter – alltid innebærer en kontekstbestemt og kreativ fortolkningsprosess hvor det enkelte menneske trækker på de resurser vedkommende har til rådighet for at forstå de meddelelser han eller hun modtager (Thompson 2001: 16-7).

Denne fortolkningsprosessen, mener Thompson, er ikke forutsetningsløs. Det er heller en aktiv og kreativ prosess hvor fortolkeren lar en rekke antagelser og forventninger få innflytelse på den meddelelse som han eller hun ønsker å forstå (2001: 52). At disse antagelsene og forventningene kan ha personlig, men også sosialt og historisk opphav (ibid), kan sies å understreke mylderet av innflytelser som øves over den fragmenterte opinionen. Særlig tre aspekter ved fortolkningsprosessen er viktige. For det første kan ikke mediestoff betraktes isolert, men som Kitzinger understreker er det del av et større nyhetsunivers: "every media message interacts, both with the universe of other media messages and with the material and social realities of people's lives" (Kitzinger 1999: 10-1). Dernest vil medieforbrukerne være selektive i filtreringen av mediestoff, og Mathiesen (2002: 195) understreker at publikum oppsøker medieaktørene hvis budskap passer best overens med egne synspunkter. Hvilke momenter ved en presstekst leseren velger å fremheve og "lagre" er også et uttrykk for denne selektiviteten. For det tredje er det vesentlig ikke å undervurdere at publikum som heterogent sammensatt, og som Wilkinson (1999) påpeker: "bias exists more in the eye of the beholder than in the story on the page" (Wilkinson 1999: 25). Det komplekse og dynamiske samspillet mellom mediene og publikum kan med andre ord sies å være immunisert mot lineære årsakssammenhenger og påvirkningsforhold.

Ved å heller rette fokuset mot helheten i pressefremstillingene unngås den analytiske feilen som Wilkinson ser som "identifying the content of news as a simple reflection of what people think and worry about in the social contexts of day to day life" (1999: 28). Mathiesen (2002) understreker at det derfor er grunn til å behandle påvirkningsaspektet med fokus på *paradigmer*. I forlengelsen av Foucaults mikromaktperspektiv tegner Mathiesen derfor opp et bilde som av at det er "massegjentakelsen" av har påvirkningskraft, og paradigmene kommer til uttrykk som summen av enkeltbudskapene og mønstrene de skaper (2002: 223, 49). I den grad mediemakten kan sies å være av vesentlig utstrekning er det som "paradigmeendrende" heller enn som "holdningsskapende" sosiale aktører, og publikum utsettes for det Mathiesen henviser til som en "sosialiserende bevissthetsindustri" (2002: 224). Legger vi også til den bratte utviklingen som mediefeltet er preget av, i særdeleshet knyttet til de desentraliserte medieaktørene representert som nettbaserte medier, er det grunn til å tro at aktørene med definisjonsmakt er blitt flere. De mange reservasjonene bør imidlertid ikke leses som en undergravelse av mediens posisjon som en sentral samfunnsinstitusjon. Heller er de

analytiske advarslene nødvendige for å forstå betydningen av denne posisjonen i det moderne samfunn.

2.2.3 Økt konkurranse og mediemangfold

Innenfor det stadig økende mediemangfoldet valgmulighetene større enn tidligere. På midten av 1990-tallet begynte de tradisjonelle presseaktørene å etablere seg på internett, og siden har utviklingen vært bratt. Ikke bare har de aller fleste avisene etablert og utviklet seg på internett, men befolkningens medievaner har i vesentlig grad endret seg og påvirket markedet for nyheter. Den tydeligste utviklingen er økende bruk av internett og færre daglige lesere av papiraviser, som kommer klart fram av tallene i *Norsk mediebarometer 2010* (Vaage 2011). Sammenlignet med tidligere tidsperioder fremgår det at vi i 2010 brukte 45 minutter på å lese aviser, ukeblad, tegneserieblad, tidsskrift fagblad og bøker på en gjennomsnittsdag, mot 70 minutter for tilsvarende medier i 1991 (2011: 7). For internettbruk har antallet minutter vi bruker på en gjennomsnittsdag økt fra 73 minutter i 2009 til 85 minutter i 2010 (ibid.). Videre opptar fjernsynet 37 prosent av gjennomsnittsdagens mediebruk, mens internett utgjør 20 prosent, radio 19 prosent, øvrige lydmedier (mp3, CD osv.) 10 prosent og aviser kun 6 prosent (2011: 12). Til tross for nedgangen leser to av tre personer papiraviser på en gjennomsnittsdag, og samtidig som det er liten forskjell mellom kjønnene, synes det å være en sammenheng mellom høy utdanning og inntekt og høyt forbruk av aviser. Det som imidlertid er sentralt for avislesingen er at ”nær 40 prosent av befolkningen leser distriktsavis i løpet av en dag, mens omtrent hver sjettede person leser løssalgsavisene Dagbladet eller VG” (2011:14). Dette behøver imidlertid ikke å bety at den enkelte distriktsavis når flere lesere enn riksavisene, ettersom de to løssalgsavisene som blir lest av hver sjettede person hver dag. Legger vi til de øvrige riksavisene, samt Aften, vil riksavisenes utbredelse være de mest betydningsfulle, i det minste for kriminalitet som ikke bare anses for å være av lokal betydning. Interessant er det også at både distriktpressen og rikspressen har opplevd en nedgang i antallet lesere, mens lokalavisene har holdt seg stabilt (ibid.). Det kan bety at selv om mediemangfoldet og mediebruken totalt sett har økt de siste 20 årene, så er distrikts- og riksavisene i direkte konkurranse med nettavisene.

I gjennomsnitt bruker vi 1 time og 15 minutter på nett hver dag (2011: 58), inkludert de 66 prosentene som leser nettaviser. Nettbrukerne som henter nyhetene fra papiravisenes nettutgaver ligger på 56 prosent, mens litt under halvparten av nettbrukerne (45 prosent) benytter seg av andre nyhetskilder på nett (2011: 60). Det vil si at nettbrukerne ikke konsentrerer seg om én nyhetskilde, men at disse til en viss grad overlapper, og at nettbruken samtidig fordeles på andre aktiviteter som e-post, banktjenester og fakta/bakgrunnsstoff (for eksempel det brukerstyrte nettensyklopediet Wikipedia). For etermediene (radio, tv) har brukerandelen gått noe opp de siste årene, men har siden starten av 1990-tallet opplevd en liten nedgang. Den tydeligste sammenhengen mellom avislesere og brukere av etermedier generelt er i tillegg til visse aldersforskjeller at førstnevnte gruppe har høyere utdanning enn sistnevnte.

Det er vanskelig å forfatte entydige konklusjoner hvilken effekt endringen i medievaner har hatt. Trolig er det slik at det nye mangfoldet av det skrevne ord, samt interne omrokninger i mediebruken generelt, medfører endringer i de diskursive forutsetningene. Kampen om leserne har tilspisset seg, og det kan tenkes at medieaktørene i konkurranse med stadig mer innflytelsesrike sosiale medier og alternative kilder til nyheter risikerer å bli overflødige dersom de ikke innovativt tilpasser seg situasjonen. I forhold til de forskjellige medieplattformene er det visse forhold til taler for at pressen er en egnet undersøkelsesplattform, spesielt sammenlignet med internettmedier. Skulle for eksempel nettbaserte nyhetsmedier blitt inkludert i analysen av voldtektsfremstillinger ville det ha krevd en langt større teoretisk og metodisk bredde for å kunne håndtere diskursens utvidede handlingsrom, nedslagsfelt og betydning. Det kan derfor sies å ha vært av praktiske grunner at jeg utelater også de nettbaserte medie fra analysen. Dette til tross for at det nye mediemangfoldets implikasjoner for den tradisjonelle pressens praksis nødvendigvis må tas til etterretning i vurderingen av den tradisjonelle pressens forutsetninger og diskursiv innflytelse.

Særlig i forhold til internettbruk betyr det at det ikke bare er skjedd et skifte i konkurransesituasjonen totalt sett, men at endringene også har ført med seg et paradigmeskifte i forhold til den internt fordelte mediemakten. Paradigmeskiftet medfører mer makt til forbrukerne og utjevner maktforholdet som kjennetegnet det tradisjonelle mediemarkedets forhold til sine konsumenter. Dette skiftet kjennetegnes ved at den enkelte nettbruker har

opparbeidet seg en posisjon der nettbrukeren som en uavhengig aktør i langt større grad enn tidligere har mulighet til å synliggjøre seg selv og sine interesser. Paradigmeskiftet kan også tenkes å være utslagsgivende i den forstand at det er leseren eller konsumenten som i større grad enn tidligere bestemmer hvilke forutsetninger nyhetsmediene skal arbeide etter, gitt at den økende medieeksponeringen gjør mediebrukerne mer selektive enn tidligere. Særlig er konkurransesituasjonen mellom papiraviser og nettaviser av betydning, ettersom nyhetstjenester på nett i stor grad er gratis og at annonseinntektene i større grad enn før utgjør inntektskilden. I forhold til medienes makt over diskursene, tatt i betraktning av mediebruken trolig er langt mer fragmentert enn tidligere, har den enkelte medieaktør fått mindre innflytelse. På den andre siden kan det tenkes at kampen om leserne har ført til en mer strategisk mediepraksis, som på grunnlag av et økt fokus på dramatikk, kriminalitet, kjendigsere og sex hørt latt konkurransesituasjonen få en viss innvirkning på de redaksjonelle avveielserne av hendelser og handlingers nyhetsverdi.

Det er særlig to observasjoner som i denne sammenhengen er betydningsfulle for forståelsen av hvordan pressens voldtektsfremstillinger konstruerer og konstituerer det offentlige bildet på voldtekt. For det første er det ingen vei utenom det faktum at mediesektoren med få unntak er kommersiell og at aktørene på området må forholde seg til konkurransen på mediemarkedet. Selv om vi tar høyde for de aktørene som helt eller delvis er under statlig eierskap, samt aktørene som baserer deler av driften på offentlig pressestøtte, er det som Mathiesen påpeker sannsynlig at ”markedskreftene [utover 2000-tallet vil bli] den nesten enerådende rammen for medienes virksomhet og produksjon” (Mathiesen 2002: 93). I seg selv betyr ikke dette at voldtekt og øvrig kriminalitet får større nyhetsverdi, men det kan i lys av dreiningen mot mediene som underholdningsindustri, oppleves at slike hendelser, handlinger og fenomener er fremmede for seer- eller leserbasen. Når annonseinntektene får økt betydning, vil det som Greer (2003: 178-9) påpeker i større grad være slik at målet om en bred, strukturorientert og ”objektiv” nyhetsformidling går på akkord med de økonomiske rammebetingelsene. Som Mathiesen trekker frem mener norske redaktører at ”eierne blander seg ikke inn i den redaksjonelle linjen. De stiller krav til bunmlinjen” (2011: 94). Mathiesen ser også mulighetene for at den nye økonomiske situasjonen gjør at redaktører og journalister blir satt i bedre stand til å ”manipulere” sitt publikum, for eksempel ved at det legges større vekt på sensasjonell kriminalitet (2011: 94). Dramatikken blir større og bredere, mediene blir

flere, mer fragmenterte og mer sensasjonsorienterte og sett i sammenheng med utbredelsen av et risikoparadigme vil dekningen av de fleste hendelser, særlig voldtekt og annen kriminalitet, forenkles. Kort sagt: voldtekt som nyheter har langt i fra mistet nyhetsverdi.

For det andre er forbrukermakten større enn tidligere. Dette har imidlertid ikke bare å gjøre med at forbrukerne har flere valgmuligheter eller at de ved utviklingen av internett selv har muligheten til å synliggjøre egne interesser eller agendaer. Det har også betydning for hvem og hvor mange som eksponeres for hva og hvordan. Som motpolen til det særlig Michel Foucault betegner som *panoptikk* – der de få ser de mange – mener Mathiesen at *synoptikk* er betegnende for medienes utvikling i samfunnet. Mathiesen ser det som ”en voldsom utvikling henimot en situasjon der *de mange ser de få*: store masser av mennesker er mer eller mindre fiksert på noen få – politikere, kjendiser, underholdere og andre” (2002: 322-3). Som Mathiesen påpeker er dette spesielt tilfelle ved større mediebegivenheter, som terrorhandlingene 11. september 2001 og Orderud- og Baneheiasakene (ibid.). Vi kan uten problemer legge de såkalte voldtektsbølgene til listen over fenomener som synoptisk styrer massene mot en kollektiv bevissthet.

Som redegjort for ovenfor, og som jeg skal utdype ytterligere om litt, tar jeg her utgangspunkt i *pressens* fremstillinger av voldtekt. Utvilsomt er også voldtektsfremstillingene i nettmediene og etermediene av betydning for måten vi forstår voldtekt på, men av forskjellige årsaker har jeg utelatt disse fra analysene. Likevel er det grunn til å utdype noen momenter ved de andre medieplattformene nærmere.

2.2.3.1 Etermedier

Etermediene utgjør en ikke uvesentlig del av vår mediehverdag og store deler av befolkningen får presentert nyhetstekster herfra, enten det er i kombinasjon med nyhetstekster i pressen eller alene. I et praktisk perspektiv er tilgangen til arkivert materiale fra etermediene langt større og enklere i dag enn for noen tiår tilbake, og som et utgangspunkt for analyse er etermediene godt egnet. Sammenlignet med presseaktørene er tv- og radio i mindre grad i direkte konkurranse med internett, i det minste på nyhetsmarkedet.

I en analytisk sammenheng er det særlig ett forhold som gjør det vanskelig, men samtidig spennende å vurdere spesielt tv-programmer som premissleverandør for kriminalitets og voldtektsdiskursen. Mens pressen i hovedsak beskjeftiger seg med nyheter og andre former for aktualitetsstoff, er det på tv et langt tydeligere skille mellom nyheter og andre programmer. Men selv om påvirkningskraften til fjernsynsnyheter kan tenkes å virke inn over diskursene og seerne på en mer direkte måte, er det færre tematiske skiller i tv-programmene enn i pressen. Med tematiske skiller menes det her at både for eksempel voldtekt kan beskrives i nyhetssendingene og i underholdningsprogrammene, og det vil være behov for en bredere analytisk tilnærming til voldtektsfremstillinger på tv enn i pressen. Naturligvis er det anledning i en analyse av tv-programmer å gjøre et distinkt skille mellom nyheter og ikke-nyheter, men det er min oppfatning at dette skillet er tydeligere i pressen. I den grad voldtekt i pressen beskrives og problematiseres i andre seksjoner enn i nyhetsseksjonen, vil dette dreie seg om fremstillinger som leseren klart kan skille fra nyhetsperspektiv. Bunnlinjen i argumentet er derfor at voldtekt i pressen hovedsakelig kommer i en nyhetsinnpakning, mens voldtekt på tv både kan fremstilles i form av underholdning (tv-serier, filmer) og derfor i større grad være analytisk utilgjengelig for analyse.

2.2.3.2 Nettbaserte medier

På et praktisk plan er det flere utfordringer knyttet til en undersøkelse av internettbasert medier. Nettmediene opererer i motsetning til den tradisjonelle pressen med en kontinuerlig redigerbar tekstmasse som kan endres dersom redaksjonelle hensyn tilsier det. Sagt med andre ord vil en aldri støte på det samme innholdet i en nettavis to dager på rad, ettersom nettavisens fokus skifter i takt med nyhetsdøgnets hendelser. I tillegg vil en og samme tekst kunne fremstå på forskjellige måter på to forskjellige tidspunkt, avhengig av eventuelle endringer eller utviklinger i en nyhetssak, samt at annonsene på siden vil endre seg. I noen tilfeller vil eksempelvis en nettavis hovedsak melde om en hendelse av vesentlig nyhetsverdi, mens det under overskriften meldes om at “saken utvides” eller at for eksempel “VG Nett kommer tilbake med mer”. Denne flyktigheten er til hinder for å fange både nettmedienes faktiske innhold. Vanskelighetene med å sortere og kategorisere de forskjellige nyhetstekstene på nett gjør nettmedien til et utfordrende studieobjekt.

På et analytisk plan dukker det opp andre hensyn. I en nettavis avhenger sammensetningen av hvilke artikler som presenteres i skjermbildet blant annet av “klikktall”, som er en statistisk oversikt over hvor mange ganger en enkelt artikkel er blitt åpnet og hvor mange av disse klikkene som stammer fra unike⁷ brukere. Dersom det viser seg at en enkeltartikkel ikke generer tilstrekkelig mange treff – at den ikke er populær – vil den falle på prioriteringslista og etter hvert gli over i arkivene. Klikktallene styrer således levetiden som en artikkel eller annet stoff fra nettavisene får i den flyktige nyhetsverdenen på nett. Særlig tradisjonelle nyhetssaker er sårbar for målingen av interesse fra leserne, til forskjell fra det meningsbærende stoffet som har noe bedre forutsetninger. I forhold til den tilspissede kampen om lesere og annonseinntekter kan denne “forskjellsbehandlingen” problematiseres. Først fordi klikktallene blir en målestokk for annonsørene i forhold til best mulig utnyttelse av annonsemidlene, dernest fordi genereringen av flest mulig klikk vil bringe på banen en strategisk redaksjonell praksis for eksempel ved at en forsidehenvisning til en artikkel holder opplysninger tilbake, slik at leseren må klikke seg videre til selve artikkelen for å få tak på opplysningen. På forsiden til en nettavis vil henvisningen kunne lyde “Se hvem som vinner Tippeligaen 2011” eller “Hun er [kjendisens] nye, sexy kjæreste”. En slik praksis synes å være normen heller enn unntaket blant de største norske nettavisene. I en analytisk sammenheng er flyktigheten i forhold til en artikkels plassering og den kontinuerlig redigerbare teksten problematisk, og vi kan ikke med sikkerhet vite at to lesere har blitt presentert den samme artikkelen på samme måte. I tillegg vil samme artikkel kunne bli presentert på flere måter, avhengig av hvilken digital plattform som benyttes⁸.

---

⁷ En ”unik” bruker i nettsammenheng er knyttet til en unik ”IP-adresse”, og betegner hvor mange *forskjellige* brukere som har klikket seg inn på en nettside. En unik bruker er imidlertid ikke nødvendigvis det samme som en person, da det for eksempel i en husstand kan være flere personer som benytter seg av samme bruker. Tallet på unike brukere gir likevel et forsiktig estimat på hvor mange forskjellige personer som har lest en sak i en nettavis.

⁸ Det finnes i dag flere formater som de digitale mediene benytter seg av. Den ”tradisjonelle” nettavisen leses gjerne fra en nettleser i en datamaskin, men med utviklingen av mobiltefonteknologien leveres mobiltelefoner i dag som regel med innebygde nettletere, og tilsvarende for ”digitale lese Brett”. Alle de største avisene har i dag en forenklet versjon av sine nettaviser rettet mot dette markedet, som i praksis innebærer at leserne får tilgang til forenklete versjoner av artiklene fra nettavisene. Av praktiske grunner er det i disse forenklete artiklene blant annet mindre bruk av bilder for raskere lasting av artiklene. Den visuelle fremstillingen vil derfor potensielt variere internt mellom de forskjellige typene digitale medier, i tillegg til de åpenbare forskjellene mellom digitale og tradisjonelle medier, noe som metodisk vil bety at det er langt flere hensyn å ta stilling til i et diskursanalytisk arbeid som inkluderer digitale medier. For en nærmere diskusjon av digitale, nettbaserte

2.3 Statistikk og virkelighet

I det følgende er det særlig to momenter ved bruk av statistikk både i medier og eller som kan problematiseres. For det første vil jeg utdype ytterligere det konstruktivistiske aspektet ved statistikk generelt og kriminalstatistikk spesielt. Dette har betydning for forståelsen av statistikk som et sosialt speil som må leses kritisk og for kriminalstatistikk som sammenligningsgrunnlag for utbredelsen av samfunnsfenomener. Dernest vil jeg rette fokuset mot kriminalstatistikk i pressesammenheng og legge det teoretiske grunnlaget for hvordan pressen benytter seg av kriminalstatistikk på forskjellige måter.

Kriminalstatistikk er en av mange kilder som tilbyr et perspektiv på verden omkring oss. De statistiske observasjonene kan øve innflytelse over diskurser og veilede diskursiv praksis, men som Maguire (2007) påpeker er statistikken vel så innflytelsesfull i offentlig forvaltning som i akademiske kretser. Det er imidlertid først og fremst som et mål på sosial endring at kriminalstatistikk blir innvirkende. Maguire trekker frem en lang rekke kritikker av tidligere myndigheters bruk av kriminalstatistikk, og for eksempel fremholder denne kritikken at statistikken er konstruert i en organisatorisk kontekst og på ingen måte nøytral; at de ikke er samlet inn av uavhengige aktører (store deler av kriminalstatistikken bygger på politiets innrapporteringer); at statistikken i noen tilfeller er manipulert av politi, myndigheter og media; og kriminalstatistikk gir uttrykk for juridisk definerte kategorier og følgelig overser betydningen av de sosialt definerte oppfatningene av uakseptabel oppførsel (2007: 248-9). Det konstruktivistiske ved kriminalstatistikken sin sammenheng med juridiske og sosiale definisjoner og kan eksempelvis tydeliggjøres ved å se på hvordan det empiriske og politisk-aktivistiske arbeidet til feminister synliggjorde utover 1970-tallet at vold og overgrep mot kvinner i hjemmet var langt mer utbredt enn det den offisielle kriminalstatistikken viste (2007: 250).

Et eksempel fra Sverige kan fungere belysende for noen av de metodiske utfordringene og forskjellene som gjelder for utarbeidelsen og tolkningen av kriminalstatistikk. Hanns von Hofer (2000) forsøker i "Crime statistics as constructs" å nyansere de svenske toppnoteringer

---

nyheter, se for eksempel Redden og Witschge (2010) og Couldry (2010); eller Engebretsen (2001) for en drøfting av "nyheten som hypertekst".

knyttet til voldtektsstatistikk i europeisk sammenheng. Fra 1990 til 1996 lå det europeiske gjennomsnittet på antall anmeldte voldtekter per 100 000 innbyggere mellom 6 og 7. I Sverige utviklet de tilsvarende tallene seg fra 16,5 i 1990, via 24,7 i 1993, til 18,2 i 1996 (2000: 78). Voldtektsstatistikken i Sverige var med det på topp i Europa, med omtrent tre ganger så mange anmeldelser per 100 000 innbyggere enn gjennomsnittet. Hadde tallene stammet fra land som av forskjellige årsaker forventes å være heftet med sosiale problemer, ville de kanskje ikke vakt oppsikt overhodet. Men når de representerer et velutviklet vestlig land med stabil økonomi og høy levestandard får slike tall oppmerksomhet, og det sentrale spørsmålet for von Hofer som følger: er svenske kvinner tre ganger så utsatt for voldtekt som kvinner i andre land?

Von Hofer mener svaret er nei, og at forskjellene kan forklares ved å se på metodiske forutsetninger for innrapportering. Komparative analyser av kriminalstatistikk i Europa blir ifølge von Hofer hemmet av vesenforskjeller i innsamlingsmetoder og kategoriseringer, og det *faktiske* omfanget av voldtekt ikke nødvendigvis kan leses av statistikken. For Sveriges tilfelle er det flere faktorer som har betydning for de høye voldtektstallene. For det første er det europeisk ulikhet i forhold til tellemåter ved innrapportering, registrering av lovbruddenes tidspunkter og tilfeller der én og samme sak omfatter flere lovbrudd. Sverige er eksempelvis ett av 15 land som velger å samle inn data på rapporteringstidspunktet, altså når lovbruddet først blir oppdaget eller anmeldt. Statusen et lovbrudd blir gitt på dette tidspunktet er statusen som også legges til grunn for den offentlige kriminalstatistikken, til tross for at lovbruddet senere kan bli omklassifisert til en annen lovbruddsgruppe eller i tilfeller der etterforskningen viser at det ikke har forekommet noe lovbrudd overhodet. Effekten av disse såkalte ”falske positive” blir av von Hofer anslått til å utgjøre 7-8 prosent av de registrerte voldtektene (2000: 79). Videre legger von Hofer til grunn at Sverige opererer med en ekspansiv beregning av lovbrudd. Dersom en person blir voldtatt ved flere anledninger eller dersom voldtektene skjer i fellesskap, blir samtlige av tilfellene regnet som individuelle lovbrudd. Denne ekspansive praksisen utgjør ifølge von Hofer 14 prosent av registrerte voldtekter i 1997 (2000: 79-80). I kontrast er det i visse europeiske land praksis kun å registrere hovedlovbruddet (lovbruddet med høyest strafferamme), og i Sveriges vil det fremstå som om forekomsten av voldtekt er langt høyere enn i andre land (ibid.).

Likevel er det en annen statistisk praksis som potensielt kan gjøre enda større utslag i statistikken. I europeisk sammenheng er det forskjell landene imellom i forhold til hvilket tidspunkt et lovbrudd tilskrives. Noen land velger å tilbakedatere lovbrudd som oppdages i ettertid, samt oppdatere tidligere statiske oversikter. I Sverige statistikkføres imidlertid lovbruddet i det inneværende året. Dersom et lovbrudd eller en serie lovbrudd begått i 2010 oppdages først i 2020, vil lovbruddene i tråd med den svenske praksisen alle blir registrert i statistikken for 2020. von Hofer peker på at det i forbindelse med ”kontaktvoldtekter” eller voldtekter i nære relasjoner ofte kan gå vesentlig tid fra overgrepet finner sted og til det blir rapportert, og at ”opphopningen” først blir forløst på innrapporteringstidspunktet. I et svensk ekstremtilfelle fra 1993 var det i en enkelt sak snakk om over 100 voldtekter som fant sted i løpet av en periode på ti år, med samme gjerningsperson og samme offer. Ingen av disse voldtektene skjedde i 1993, men som en følge av registreringspraksen ble alle tilskrevet statistikken dette året. På grunn av denne enkeltsakens ”forsinkelse” og omfang utgjorde den alene over 100 av 2153 registrerte voldtekter (nærmere 5 prosent) i 1993 (2000: 80-81).

Hanns von Hofer konkluderer for Sveriges tilfelle at vi trygt slå fast en overrapportering av voldtekt, sett i en europeisk sammenheng. Likevel er det ingen statistiske modeller som kan fange opp denne relative overrapporteringen, og han trekker slutningen om at ”in order to employ statistics appropriately, a thorough knowledge of the principles guiding this process is therefore essential” (2000: 88). De nevnte statistiske utfordringene er bare noen av hensynene knyttet til bruk av statistikk, enten det er i forbindelse med forskning, i pressen eller i andre sammenhenger. I tillegg er i møtet med slike statistiske observasjoner, enten de beskriver kriminalitetstrender eller andre sosiale forhold, nødvendig å forholde seg til statistikkens sosiale kontekst. Dette kan sies å ikke alltid være tilfellet for mediens benyttelse av kriminalstatistikk, ettersom en statistikk observasjon som underbygger en eksisterende trend eller en enkelt teksts vinkling vil ha større betydning for det journalistiske produktet enn langsiktige trender, metodiske forskjeller og sosial kontekst.

Von Hofer beskriver de metodiske forutsetningene for kriminalstatistikk, som indikatorer på konstruktivistiske elementer skjult bak statistiske observasjoner. I forhold til pressens bruk av statistikk imidlertid snakk om forskjellige virkelighetsrepresentasjoner. I en nyhetssammenheng kan kriminalstatistikk, brukt som en indikator for å påvise utvikling (ofte

til det negative), ofte bli tatt ut av sin originale kontekst. Selv om det ikke kan forventes at pressen verken kan eller skal behandle statistikken med en akademisk årvåkenhet for metodiske fallgruver, er det i det lengste et spørsmål om hvilken virkelighet pressen vil at statistikken skal representere. Å kunne underbygge en vinkling eller et budskap med statistikk eller å utbrodere argumenter og budskap ut i fra konkrete tall gir en nyhetstekst i mediesammenheng større validitet. Vincent Sacco (2005) understreker at på samme måte som journalister foretrekker nyheter med ”offisielle” vinklinger, vil de også foretrekke offisiell statistikk. Tall som kommer fra offisielt hold betraktes gjerne som mer pålitelig enn tall fra andre kilder: ”like other kinds of ’official news’, official statistics are widely perceived as authoritative and objective, and they can be easily accessed by journalists” (Sacco 2005: 74). Problemet med bruken av disse statistikkene, og især oppfatningen av dem som relativt objektive er derimot at de som er involvert i nyhetsproduksjonen, i likhet med brorparten av befolkningen, ”lack the training and background that allow them to dissect the methods that produce crime statistics” (ibid.).

Chris Greer (2003) trekker frem Richard Ericsons oppfatning av at statistikker som lages ut i fra politipraksis eller i politiøyemed en del av en fagdiskurs som ikke uten problemer lar seg benyttes innenfor andre diskurser, for eksempel i mediene. En undersøkelse fra Skottland viser at kriminalitet av seksuell eller voldelig art utgjør 48,5 prosent av nyhetsstoffet om kriminalitet, mens den samme kategorien av kriminalitet kun utgjør 2,4 prosent av den offentlige statistikken (2003:45). Skjevheten kunne knapt ha vært tydeligere. Forventningen om at mediene skal speile virkeligheten blir av Ericson likevel sett på med forundring:

Ericson (1991) is bemused by the surprise that such findings customarily generate, querying why anyone would expect the cultural products of mass media to reflect the social reality of crime. By way of explanation, he points out that police statistics themselves ‘do not mirror the reality of crime, but are cultural, legal and social constructs produced by the police for organisational purposes (Greer 2003: 45).

Som andre aktører i det offentlige ordskiftet er også mediene selektive, og når vi betrakter nyhetsproduktene som konstruksjoner tydeliggjør det at noen former for kriminalitet – noen *virkeligheter* – er mer egnet som nyheter enn andre. Nyhetsverdien til en hendelse må ses i sammenheng med nyhetsproduktet som en sosial konstruksjon, og lesverdigheten anslås ut i

fra sosiale konvensjoner og sedvaner som legger premisser for ”hva som selger” og ”hva som er viktig”. Disse konvensjonene er dynamiske, og de formes og utvikler seg gjennom diskursene. Det er likevel betimelig, og ikke minst viktig, å spørre hvorfor noen hendelser innehar større potensial som en nyhet enn andre. Men som Greer fremhever: hvorfor skal mediene gi en representativ fremstilling av kriminalitetsbildet? Selv når vi tar høyde for at den offisielle kriminalstatistikken er heftet med metodiske problemer og underrapportering på bestemte områder er den et lite egnet sammenligningsgrunnlag. Det er lett å glemme at statistikken også er en sosial konstruksjon, alene så vel som i en mediekontekst. Følgelig er undersøkelser som ser på medierepresentasjonene av kriminalitet i forhold til offisielle statistikker i praksis en sammenligning av én symbolsk konstruert virkelighet med en annen. Problemer kan oppstå når disse virkelighetene av journalister og andre både blir betraktet som fakta og uten den rette metodiske årvåkenhet. Som Sigurd Allern påpeker så bruker ”både politifolk og journalister (...) ofte begreper og tall på en tilfeldig og overflatisk måte og trekker for lettvinne konklusjoner” (1992: 193). Statistiske tall, sammen med tilhørende begreper, blir i pressen fremstilt som underbyggende for spesifikke og *valgte* virkeligheter. Og når ingen av disse virkelighetene gir en objektiv representasjon av virkeligheten, blir spørsmålet ifølge Chris Greer, ”not why media organisations over-represent certain crimes, but why they focus on particular events and (...) why they prioritise particular classifications of those events” (ibid.). Det hjelper lite å være kritisk til fremstillingene om man ikke med de kritiske brillene forsøker å gjenkjenne prosessene og ideologiene som ligger bak budskapet, og hvordan de forskjellige statistiske observasjonene og virkelighetsbildene mediene opererer med bidrar til konstitueringen av bestemte fenomener som problemer i samfunnet.

2.4 Mediestudier og forskningsetikk

Sammenlignet med studier og forskningsopplegg som baserer seg på intervjuer, og særlig intervjuer av utsatte grupper, er min undersøkelse av pressens voldtekstfremstillinger i liten grad heftet med etiske utfordringer. Tatt i betraktning at hele datamaterialet jeg har for hånden på et tidligere tidspunkt har blitt offentliggjort og på den måten allerede gjennomgått en etisk vurdering forut for publisering, blir vurderingen av etiske hensyn heller knyttet til enkelttilfeller der det kan problematiseres hvorvidt pressen selv har opptrått i tråd med etiske retningslinjer. Datamaterialet jeg har som utgangspunkt er i tillegg tilgjengelig for

allmennheten⁹ i sin helhet, og jeg er ikke gitt særskilt tilgang til materiale som inneholder personopplysninger. Likevel er det noen etiske momenter som jeg vil tillegge vekt under beskrivelsene av datamaterialet.

For det første behandler jeg i avhandlingen et alvorlig og til en viss grad et tabubelagt tema. I de allerede publiserte artiklene jeg benytter meg av i undersøkelsen vil jeg som nevnt måtte annenhåndsfortolke de etiske hensynene knyttet til personopplysninger som kommer frem av teksten. Selv om disse tekstene i liten grad inneholder detaljerte personopplysninger, og i tillegg allerede har vært gjenstand for etiske vurderinger fra de forskjellige avisredaksjonene, kan det være grunn til å veie de opplysningene som kommer fram i teksten mot nødvendigheten av å gjengi opplysningene i avhandlingen. Et element ved pressens praksis, og som jeg ikke behandler i særlig grad i det følgende, er avisenes uensartede praksis med å tilkjenngjøre gjerningspersonenes eller ofrenes identitet. Noen av avisredaksjonene er mer tilbakeholdne med å offentliggjøre identiteten til en gjerningsperson, mens andre redaksjoner forsvarer en slik offentlighetsgjøringspraksis ut i fra ”den offentlige interesse”.

”Lommemannen”-saken kan tjene som eksempel på denne delingen, som med et omfattende og nær mystifisert sakskompleks av overgrep mot barn verserte jevnlig i norske medier over en årrekke. I forbindelse med pågripelsen av den antatte gjerningsmannen og den etterfølgende tiltalebeslutningen mot mannen, besluttet VG, Dagbladet og Bergens Tidende, samt TV2, og identifiserte den tiltalte med fullt navn og bilde. Den tiltalte klaget en tid etterpå inn de tre avisredaksjonene til Pressens Faglige Utvalg (PFU) for brudd på god presseskikk. I PFUs uttalelse i klagesaken mot Dagbladet kom utvalget til den konklusjon at avisa ikke hadde brutt god presseskikk, på grunnlag av blant annet at den ikke hadde vært den første til å offentliggjøre gjerningspersonens identitet og at offentliggjøringen potensielt kunne føre til at flere ofre stod fram (PFU-sak 223/09 2009). I spørsmålet om medienes etiske forpliktelser er det ”Vær varsom-plakaten” (Norsk presseforbund 2008) som det etiske lovverket, og PFU veier plakaten punkt 4.7 om ”varsomhet med bruk av navn og bilde (...) i forbindelse med (...) straffbare forhold” mot punkt 4.1 om ”saklighet og omtanke i innhold og presentasjon”

---

⁹ Nasjonalbiblioteket (NB) avdeling Oslo har avfotografert på mikrofilm nær sagt alle publiserte avisårganger som er utkommet i Norge. For de nyeste årgangene er materialet derimot tilgjengelig digitalt, og i arbeidet med digitaliseringen av pressearkivene har det oppstått visse ”hull”. Disse manglene gjelder bestemte aviser i visse perioder i 2007, og dette materialet må ved behov bestilles fra NBs avdeling i Mo i Rana.

(2008: 7-8). Til tross for at Dagbladet ikke ble felt i PFU, manet utvalget til generell varsomhet i lignende saker.

Hensikten med eksempelet er å understreke skillet mellom de offentlighetshensyn som pressen måtte finne rimelige, og de hensyn som taler for at jeg i min presentasjon gjengir videre slike identitetsavslørende personopplysninger. I den grad jeg mitt materiale vil komme over slike opplysninger vil det etter mitt skjønn i liten grad være formålstjenlig å gjengi disse videre. Kun i tilfeller hvor en saks klengenavn har en symbolsk anerkjent verdi, som for eksempel ”Lommemannen-saken” eller ”Orderud-saken”, vil dette kunne tenkes å være av interesse. I all hovedsak vil det imidlertid være det faktum at en avis har offentliggjort en bestemt identitet, og ikke identiteten selv, som er av analytisk betydning.

For det andre vil jeg i mitt vitenskapelige arbeid forholde meg til det Østbye m.fl. (2007) betegner som ”etikk i betydningen integritet og redelighet”. I tillegg til å gjøre åpent rede for hele forskningsprosessen, kan integriteten og redeligheten oppsummeres i tre punkter som Østbye m.fl. har hentet fra Robert Merton: *originalitet* i den forstand at forskningen må søke å frambringe ny kunnskap, innsikt og forståelse; *ydmynhet* i forskerens refleksjoner av begrensninger ved egen forskning; og *redelighet* ved å gjøre det klart hva som er egne bidrag, og hva en har hentet fra andre (2007: 31). For en avhandling av dette formatet vil særlig punktet om redelighet gjøre seg gjeldende, samtidig som det synes å være ettertrykkelig relevant å etterkomme også de andre punktene for etiske avveininger overfor eget vitenskapelig arbeid.

3. Utvalg

En rekke hensyn har hatt betydning for utvelgelsen av datamateriale. I en studie av medieinnhold er kanskje den største utfordringen å komme fram til et materiale som på den ene siden best mulig speiler bredden i materialet og setter en i stand til å møte utfordringene fremsatt i problemstillingen, og på den andre siden er praktisk håndterbart. Samtidig er også selve avgrensingsprosessen av analytisk verdi ettersom den sier noen om voldtektens posisjon – språklig så vel som i medienes nyhetshierarki. Avgrensingen av datamaterialet er også med på å identifisere de nyhetstekstene som omhandler voldtekter eller voldtekts som sosialt problem. De forskjellige metodiske forutsetningene for utvelgelsen, øvrige forhold ved utvelgelsesstrategien og de konkrete mulighetene og begrensningene ved å bruke Retriever som datainnsamlingsverktøy vil jeg gå igjennom i det følgende.

3.1 Avgrensning og tidsperioder

Avgrensningen av medieuniverset krever at det foretas mange avveininger. Østbye m.fl. (2007) påpeker at utvalget av enheter til en innholdsanalyse må ofte skje i to eller tre steg, og det må avgjøres hvilke medier (aviser, radio, tv osv.) som skal analyseres, og hvilke kanaler (enkeltaviser, tv-kanaler, osv.) utvalget skal hentes fra. Når dette er avklart, må det bestemmes hvilke eller hvilken tidsperiode(r) utvalget skal dekke. Igjen må problemstillingen få avgjørende innflytelse på utvelgelsen (2007: 217). Grunnlaget for å velge ut produkter fra den riksdekkende pressen som undersøkelsesobjekter kan konkretiseres ved å se til Fairclough (1992) og Holme og Solvang (1996). Fairclough mener en måte å tilnærme seg en studie av diskurser er å orientere utvelgelsen rundt det ”ekstreme”:

One selection strategy which has much to recommend it is to focus on what I earlier called 'crucies' and 'moments of crisis'. These are moments in the discourse when there is evidence that things are going wrong (...). Such moments of crisis make visible aspects of practices which might normally be naturalized and therefore difficult to notice; but they also show change in process, the actual way in which people deal with the problematization of practices (Fairclough 1992: 230).

Den som studerer tekst og diskurs blir oppfordret til å basere utvelgelsen av datamaterialet rundt “krysningspunktene” og “tidvise kriser”. Med andre ord rundt diskursen på sitt mest ekstreme, gjerne i en tilstand med et eskalert trusselbilde og derfor heller ikke i kjernen av en

diskurs. På en akse mellom sentrum og periferi går tilnærmingen ut på å betrakte sentrum utenfra, det vil si, å betrakte diskursens kjernestrømninger og perspektiver med utgangspunkt i enhetene som i størst grad avviker fra disse uten å bevege seg *utenfor* diskursen. Det en diskurs kan fortelle oss når den er på sitt mest ekstreme, skal vi tro Fairclough, er hvordan ”things are going wrong”, og antagelsen retter seg tilsynelatende mot tesen om at det er i krisetider at vi opplever endring. En ”voldtektsbølge” er i så måte en krisetilstand som kan medføre endringer i måten vi betrakter voldtekt på. Holme og Solvang (1996) fremhever den samme tilnærmingen i *Metodevalg og metodebruk*:

De kaser eller undersøkelsesenheter en velger ut skal bidra til å fremme teori og hypeteseutviklingen på området. Strategisk sett innebærer dette at en søker de ekstreme tilfellene, og ikke de gjennomsnittlige, for å få en så stor variasjonsbredde som mulig (Holme og Solvang 1996: 99).

Oppfordringen om å orientere utvelgelsen rundt de ekstreme tilfellene har betydning både for grovutvelgelsen av datamaterialet, utvelgelsen av hvilke tidsperioder som skal undersøkes og hvilke tekster som representerer materialet i en nærlesning. Samtidig som den kvantitative beskrivelsen av voldtektsfremstillingene legger grunnlaget for utvelgelsen av nyhetstekster til nærlesning, er de to første utvelgelsesspørsmålene er knyttet sammen. Ved å se på hvordan rikspressens oppmerksomhet rundt voldtekt (i form av bruk av ordet ”voldtekt”) fordeler seg på de forskjellige årene og månedene de siste 20 årene, kan vi se hvordan oppmerksomheten utvikler seg. Den konkrete avgrensingen av materialet og bedømmelsen av hvilke tekster/treff som er relevante, skal jeg komme tilbake til under beskrivelsen av *grovsorteringen*.

På Faircloughs (1992) og Holme og Solvangs (1996) oppfordringer vil man måtte gå bak den umiddelbare betydningen av tallene for å finne de sentrale punktene som representerer diskursens ekstreme tilstander, samtidig som de to tidsperiodene som velges ut er tydelig adskilte for å kunne øyne eventuelle utviklinger. Trefftallene fra Retriever viser at ordet voldtekt forekom i rikspressen eksempelvis 4 ganger i 1945, 131 ganger i 1980, 385 ganger i 1984, 1116 ganger i 2000 og 1451 ganger i 2010. Disse tallene kan virke vilkårlige, men fremfor alt viser en slik oversikt at bruken av ordet voldtekt har vært gjenstand for en formidabel økning siden 1945 og frem til i dag. Grunnene til økningen er imidlertid ikke nødvendigvis bare at fokuset på voldtekt er blitt større, noe jeg skal problematisere nedenfor. Blant andre er det to år som stikker seg ut. I 1992 gir søket *voldtekt* 669 treff og utgjør en

økning på 53 prosent fra 1991, mens 2007 gir 1836 treff og står for en 39 prosent økning i antall treff fra 2006. Slik jeg tolker Fairclough (1992) og Holme og Solvang (1996) er disse tidsperiodene potensielt ekstreme.

For å synliggjøre periodene med stor oppmerksomhet kan det lønne seg å dele opp tidsperiodene månedsvis, for så å se hvordan måneden med høyest antall treff forholder seg til det *månedsgjennomsnittlige* antallet treff inneværende år. På den måten vises ikke bare hvor mange treff en enkelt måned har, men også månedenes posisjon i det et bestemt år. Det er i de største svingningene at det er naturlig å anta at oppmerksomheten er på sitt mer ekstreme. I 1992 var måneden med flest antall treff mars måned, der ordet voldtekt forekom 104 ganger i rikspresen. Februar måned lå nærmest med 87 treff på ordet voldtekt, mens det månedlige gjennomsnittet for 1992 var 56 treff. Det vil si at variasjoner av ordet voldtekt forekom 86 prosent flere ganger i mars enn de andre månedene, noe som taler for at rikspresen i 1992 hadde et spesielt fokus på voldtekt. Ser vi på 2007 finner vi at mars måned hadde hele 333 treff, med februar som nærmeste måned på 174 treff. Tallene betyr ikke bare at mars måned i 2007 hadde 117 prosent flere treff enn månedsgjennomsnittet for året, men også en realforskjell på 159 flere treff enn nærmeste måned.

Ut i fra den grove oversikten over antall treff skiller 2007 seg umiddelbart ut som egnet for nærmere undersøkelser. Særlig med tanke på utviklingen innen mediefeltet er det imidlertid ønskelig å undersøke voldtektsdiskursen på to forskjellige tidspunkter. Dersom det andre utvalgsåret er for langt tilbake i tid, vil tilgangen på pressestoffet være begrenset, som vi skal se straks i forbindelse med Retrievers begrensninger. Velger jeg derimot ut et år som ligger for nærme 2007 i tid vil jeg risikere å tilsløre mulighetene til å peke på både kvalitative og kvantitative utviklinger. Et annet vesentlig aspekt er at undersøkelsesperiodene representerer tiden før før og etter de forskjellige avisene etablerte seg på internett¹⁰. Overordnet sett er det med andre ord flere faktorer som taler for utvelgelsen av 1992, både fordi det på flere måter er et interessant passelig referansepunkt for 2007 og fordi 1992 i en viss utstrekning representerer ekstreme sider ved voldtektsdiskursen. Med et tidsintervall på 15 år gir

---

¹⁰ De første avisene som etablerte seg på internett var lokalavisen Brønnøysunds Avis (6. mars 1995) og riksavisen Dagbladet (8. mars 1995). Se <http://no.wikipedia.org/wiki/Nettavis>.

utvalgsårene mulighet til å trekke slutninger om utviklinger innen det diskursivt konstituerte og sosial konstruerte problemet voldtekt.

Videre fremholder Østbye m. fl. (2007) at i innholdsanalyser av mediestoff må tekstmassen som man ønsker å undersøke deles inn i håndterlige og meningsfulle enheter, som for eksempel avisårgang, aviseksemplar, artikkel, mening eller ord. Nyheter i pressen er med få unntak presentert i artikkelformatet, artiklene kan både stå for seg selv og sammen med andre artikler, de kan enkelt skilles fra hverandre og i forskningsøyemed er artikkelen det mest konvensjonelle tekstformatet å ta utgangspunkt i. Problemet med formatet er derimot at den ikke kommer i noen fullstandardisert form og den finnes i utallige varianter. Artikkelenes innhold betinges av et mylder av faktorer, og dens plassering i avisen, størrelsen på tilknyttede bilder, annonser på samme avisside og lignende har alle innvirkninger på den fysiske utformingen av en artikkel. Østbye m. fl. (2007) peker på at tvetydigheten i artikkelbegrepets særlig synliggjøres i forbindelse med kodingsarbeidet. I en diskursiv forstand er en artikkel sjelden isolert, den kan ha flere enn én forfatter og henger i mange tilfeller sammen med andre artikler (2007: 216). For avgrensingen av materialet vil det også være av betydning hvor kort eller lang artikkelen/teksten er, spesielt i forbindelse med utvelgelsen av håndterbare tekster til nærlesning. Jeg har allerede nevnt at tallene fra Retriever baserer seg på *treff*, og ikke nødvendigvis fnøsverdige artikler. Denne begrensningen skal jeg se nærmere på i det følgende.

3.2 Utvalgsstrategi

Søken etter diskursens ekstreme uttrykk peker mot den riksdekkende pressen. Det vil i rikspresen være større “konkurranse” mellom sakene som potensielt skal på trykk, noe som tilsier at sakene som får spalteplass i rikspresen på en eller annen måte er av *nasjonal* interesse, det være seg på grunnlag av sakens særegne detaljer eller sakens spesielt dramatiske natur. Når det gjelder pressens fremstilling av voldtekt er pressenivået særlig betydningsfullt. Chris Greer påpeker at “only a tiny fraction of criminal events, sexual or otherwise, are deemed sufficiently newsworthy to merit press attention” (2003: 63). Det kan fremheves at terskelen for at en hendelse skal komme på trykk i en region- eller lokalavis er langt lavere enn den er i rikspresen, samtidig som de lokale forankringene til pressefremstillingene i

rikspressen er redusert til et minimum. Når det gjelder dekningen av en bestemt hendelse finner Keith Soothill og Sylvia Walby (1991) at det i hvilket som helst år bare er en håndfull saker som opplever vedvarende dekning i rikspresen (1991: 17). Har en voldtektssak fått riksdekkende oppmerksomhet i pressen, er det altså andre kriterier som bestemmer over den enkelte saks vedvarende dekning eller levetid i den kollektive bevisstheten.

Som Teun van Dijk (1988) påpeker er det vanlig i studier av medier og medieinnhold at man angriper problemstillingene ved å benytte seg av en *case studie* (1988: 5). En amerikansk presidents valgkampanje, raseopprøret på 60-tallet, Watergate-saken eller andre avgrensede uttrykk for sosiale eller politiske problemer, saker og hendelser er eksempler på slike caser (ibid.). Utvelgelsen av datamateriale dersom en studerer slike caser har med andre ord ytre rammer som er mer tydelig avgrenset. Tar en imidlertid utgangspunkt i sosiale fenomener eller problemer ikke rammene på samme måte avgrenset. Det er derfor en utfordring å se hvilke sosiale eller diskursive forhold som omfattes av voldtekt, ettersom voldtektsproblematikken ikke på samme måte er en klart avgrenset case. Viktig er det derfor å ta høyde for de nærliggende, kontekstuelle forholdene som har betydning for voldtektsdiskursen og voldtekt som sosialt problem. Utvelgelsen baserer seg derfor på ”å få med enheter som en ut i fra visse underliggende sosiale forhold regner med vil gi et mer nyansert bilde av det fenomenet en studerer” (Holme og Solvang 1999: 89). Den umiddelbare, sosiale og historiske konteksten som en voldtektsfremstilling er en del av må belyses ut i fra den enkelte teksten. Relasjonen mellom de nære og de fjerne kontekstuelle aspektene av betydning for måten voldtekt blir presentert forhold det kan lønne seg å presisere. En nyhetstekst som presenteres som en del av en kriminalitetstendens vil for eksempel ikke vurderes for å ha den samme nyhetsverdien dersom den betraktes som isolert. Videre er kriminalitetstendensen bundet sammen av flere forhold en større sosial kontekst, eksempelvis faktorer med ”tregt” endringspotensial som befolkningens syn på straff, offentlig og privat rom og definisjonen av kriminalitetstendensens beslektede sosiale problemer.

I denne sammenhengen vil spesielt oppblomstringen av et altomgripende risikoparadigme vise hvordan vi *håndterer* og *har håndtert* de sosiale problemene, noe som tilkjennegjøres på alle områder av samfunnets forvaltning av menneskelig handling. I tillegg er det en nødvendighet å se på *definisjonene* av sosiale problemer, og hvordan endringer i disse

kategoriene både har historiske røtter og fremtidige utsikter. Eksempler på større kontekstuelle aspekter som har betydning for samfunnets definisjoner av voldtekt er kvinnebevegelsens arbeid for den politiske og sosiale bevisstgjøringen av kvinnemishandling. Kontekstuelle faktorer som dette vil være sentrale i drøftingen av sosiale problemer i kapittel 5.

3.3 Muligheter og begrensninger med Retriever

Med artikkelens begrensninger i mente er den kanskje mest vesentlige faktoren *hvor* tekstene skal velges ut i fra. Nyhetsarkivet Retriever/Atekst er Nordens største mediearkiv, og tilbyr en helhetlig måte å tilnærme seg mediestoff på med sitt arkiv som omfatter medietekster fra langt tilbake i tid. Arkivet er søkbart i fulltekst og det gir oversikt over mediestoff grunnlag av egendefinerte søk med avgrensninger for eksempel mot bestemte sjikter av nyhetsuniverset, i tillegg til muligheten for å analysere treffene ut i fra statistiske mål. Et søk på **voldtekt** i nyhetssøketjenesten Retriever gir imidlertid nesten 44 000 treff fra 1980 og frem til i dag i norske papiraviser. Som beskrevet ovenfor har jeg tatt utgangspunkt i søket *”*voldtekt*”*, som omfatter alle nyhetstekster i rikspresen som inneholder variasjoner av ordet voldtekt. Til tross for at søket vil generere en rekke treff som ikke er direkte relevante for analysen, vil avgrensningen gi nyttig informasjon om det store materialet. I et stort perspektiv er nemlig all bruk av ordet voldtekt i pressen relevant, enten som språklige forsterkere eller på andre måter.

Likevel er det begrensninger ved Retriever som bør utdypes nærmere. Nyhetssøketjenesten opererer som antydnet over med en grov inndeling av mediestoff som *”treff”*, lignende de du får i søkemotorer som Google eller Kvasir. Det mest sentrale begrensningen med Retriever og andre søkemotorer er at et treff ikke uten videre kan jevnføres med en artikkel. Et treff i Retriever kan i det største omfatte store artikler og lange reportasjer, samtidig et treff kan være en henvisning på en avisforside. Disse to typene treff, uansett hvor forskjellige de måtte være i innhold, telles av Retriever på samme måte. Det er derfor en forutsetning at grunnlaget for sentrale konklusjoner i denne avhandlingen ikke alene er fundert på en analyse av slike treff, særlig ikke uten at innholdet i treffene er undersøkt og gjort rede for. Spesielt er det den tvetydige definisjonen på et treff som er den viktigste årsaken til at utviklingen i bruken av ordet voldtekt i rikspresen, fra 4 treff i 1945 til 1451 treff i 2010, i seg selv har liten analytisk

verdi. For eksempel har det i løpet av 1990- og starten av 2000-tallet gradvis skjedd en økning i hvilke aviser som er omfattet av arkivet. Treff fra 1992 fordelt på tre¹¹ aviser, mens treffene fra 2008 fordeler seg på ni forskjellige aviser. Hadde alle de største avisene vært inkludert fra starten av ville trefftallene sannsynligvis sett vesentlig annerledes ut.

Dette er trolig et resultat av forskjellig digitaliseringspraksis hos de forskjellige avisene. I første undersøkelsesår, 1992, er det kun VG, Aftenposten (morgen- og aftenutgave) og Dagens Næringsliv (DN) som er omfattet av databasen. Det vil si at riksaviser som Dagbladet, Dagsavisen (den gang Arbeiderbladet) og Klassekampen ikke er en del av materialet. Det er problem for sammenlignbarheten mellom de to årene at det i 2007 er langt flere aviser lagt inn. Materialet fra 1992 vil derfor hovedsakelig utgjøres av artikler fra VG og Aftenposten (DN står kun for 3 prosent av treffene fra 1992), mens det fra 2007 vil være et større avismangfold inkludert i databasen – Dagbladet, Dagsavisen, Klassekampen, Nationen, Vårt Land og Morgenbladet tilkommer alle i perioden 1992 – 2007. Hvor stort fokus eksempelvis Dagbladet og Nationen hadde på voldtekstssaker i 1992 vites ikke, men førstnevnte ble innlemmet i databasen i 1996. For det året tilhørte 207 av treffene nettopp Dagbladet, og det er grunn til å tro at avisen ville ha stått bak en betydelig andel av treffene også fra 1992 og tidligere, hadde den vært inkludert i databasen. På den andre siden vil for eksempel den distriktsorienterte avisen Nationen i likhet med DN sannsynligvis ha utgjort kun er minimal del av antallet treff.

Videre omfatter et treff som nevnt flere typer tekster enn det som umiddelbart vil regnes som en artikkel. En stolpehenvisning på en avisforside eller en ”faktaboks” tilhørende en nyhetsartikkel vil begge i Retriever kategoriseres som isolert treff, såfremt det inneholder ett eller flere av ordene i søkestrengen. Betegnelsen ”tekst” er derfor langt mer beskrivende i møtet med datamateriale innhentet fra Retriever enn ”artikkel”. Disse småtreffene er imidlertid ikke uten analytisk verdi. En faktaboks tilknyttet en nyhetstekst ofte presenteres som nettopp ”fakta”. At informasjonen presentert i faktabokser allerede er fortolket og selektiv i sin fremstilling er lett å glemme ettersom fanen lyder *fakta* eller *dette er saken*. På dette området synes avisene å ha et variert og til dels uanstrengt forhold til kildehenvisning. I

---

¹¹ Fire aviser, dersom Aftenposten Aften medregnes. Retriever kategoriserer både Aftenposten Morgen og Aftenposten Aften under ”Aftenposten”.

tillegg vil det at en nyhetssak anses for å være tilstrekkelige viktig for å henvises til på avisens forside sier noe om de redaksjonelle prioriteringene. Er saken henvist på forsiden på grunn av nyhetsverdi og aktualitet eller har saken en tabloid natur som trekker lesere? Eventuelt, er forsidestolpene delt opp seksjonsvis eller er saken henvist på forsiden i mangel på de ”store sakene”? Slike spørsmål vil være sentrale i nærlesningsdelen, for eksempel ved å se på øvrig layout eller ”konkurransen” med andre nyhetssaker.

Det leder imidlertid inn på en praktisk begrensning ved å bruke Retriever som verktøy for datainnsamlingen. Papiravisene har på forskjellige tidspunkt blitt lagt inn i databasen som PDF-filer¹², og man kan eksempelvis få tilgang til VGs avissider som PDF-filer så langt tilbake som til 1945, mens Aftenposten og Dagbladets artikler er tilgjengelige på samme måte først fra september 2007. Som i sædeleshet Chris Greer (2010) forfekter er tekstens originale, visuelle fremstilling viktig for forståelsen av nyhetsteksten som et helhetlig produkt. Greer ser dette som et av ankepunktene mot tidligere mediekriminologiske studier og påpeker at ”online news databases strip news content of its colour, style, formatting, visual imagery and surrounding context” (2010: 3). Blant annet på grunnlag av Greers bekymringsmelding vil jeg i nærlesninga legge vekt på disse visuelle aspektene ved voldtektsfremstillingene.

Håndterbarhet er samtidig et vesentlig hensyn i avgrensningen av datamaterialet. Antallet treff på *voldtekt* i søketjenesten Retriever bekrefter årene 1992 og 2007 som relative toppunkter treffvis, sett i forhold til de omkringliggende årene. Likevel må avgrensningskriteriene sørge for at utvalget som gjenstår er representative for sin respektive periode, at det dekker variasjonsbredden i materialet og at det tilrettelegger materialet slik at det best mulig kan benyttes til å belyse problemstillingene som ble reist innledningsvis. Totalt er det snakk om 669 treff i året 1992 og 1836 treff fra 2007. Selv om vi går ut i fra antagelsen om at mange av treffene faller bort når kontrollert for ikke-relevante treff og forsidehenvisninger/faktabokser, er omfanget av utvalget for stort til å håndtere innenfor rammene til denne avhandlingen. Dette løses ved å begrense utvalget til de sju første dagene i hver måned i 1992 og 2007 reduseres utvalget i første omgang til det håndterlige – fra 669 til 162 treff i 1992 og fra 1836

---

¹² PDF står for Portable Document Format. Det er som filformat stort sett kun åpen for avlesing og er ikke redigerbart på samme måte som formatene ”.doc”, ”.docx” eller ”.txt”. PDF-formatet representerer en vesentlig forbedring av tilgangen til mediestoff, ettersom det er i motsetning til avfotograferte aviser på mikrofilm er tilrettelagt for digitalt bruk og avlesning.

til 421 treff, totalt 583 treff. De første sju dagene utgjør henholdsvis 24 og 23 prosent av det totale antallet treff fra 1992 og 2007, altså omtrentlig en fjerdedel av treffene. Slankingen av datamaterialet kan derfor sies å være forholdsmessig i den forstand at vi står igjen med i underkant av en fjerdedel av tidsperioden. Det er derfor min oppfatning at denne avgrensningen ikke medfører noen vesentlig trussel mot at utvalget er representative for sin respektive tidsperioder, kvantitativt sett.

3.4 Forventninger og før-forståelse

Med få unntak har alle i dag ett eller annet forhold til medier. Medieinstitusjonene og -produktene har etablert seg som så altomgripende at det ville ha vært urealistisk å tro at en kan tilnærme seg en mediestudie uten forventninger om hva en ville finne. Holme og Solvang mener utvelgelsen skjer ut i fra ”den før-forståelse, før-dom og før-teori en går til prosjektet med” (1996: 99). Dette er kanskje særlig gjeldende for mediefeltet. To typer tekster var på forhånd forventlig at utmerket seg. Før det første var forventningen at faktiske¹³ voldtektssaker og/eller dekning av rettsbehandlingen av sakene vil utgjøre størsteparten av materialet. Spesielt den umiddelbare dekningen av voldtekter og rettsbehandlingen utgjør det ”nye” i nyhetsverdien. Forventlig er det også at pressen velger seg ut noen ”fanesaker” som får bredere dekning enn andre. Som Soothill og Walby (1991) påpeker i forbindelse med sitt materiale er det svært få saker som blir gjenstand for vedvarende, detaljer og omfattende pressedekning. De voldtektssakene som har størst utholdenhetspotensial er de som kan henges på ”knagger”, som Yvonne Jewkes (2004) påpeker, alternativt voldtektene med særlig grusomme eller oppsiktsvekkende detaljer.

Sakene fra rettsbehandlingen vil antagelig skille seg kategorisk fra den umiddelbare dekningen av voldtektssaker. I slike saker er gjerningspersonen nødvendigvis kjent for politi, offer og offentligheten, og det risikomedierende potensialet er tilnærmet ingen. En annen gruppe tekster som forventes å skille seg ut i materialet er generell eller tendensiøs dekning av

---

¹³ Med ”faktiske” voldtekter menes ikke at jeg har tatt stilling til om voldtektene *faktisk* har funnet sted, ei heller om faktiske skyldspørsmål. Heller mener jeg at artiklene omtaler reelle (rapporterte) voldtekter, i motsetning til visse treff fra Retriever der det for eksempel er snakk om fiktive voldtekter i bøker/musikk/film eller bruk av *ordet* voldtekt i andre sammenhenger. Den samme reservasjonen gjelder i det følgende når jeg omtaler partene i en voldtektssak som ”gjerningsperson” og som ”offer”; jeg ser det som analytisk uvesentlige i denne sammenhengen å foreta en vurdering av hvorvidt voldtekten som presenteres i den enkelte tekst faktisk har forekommet.

voldtekt og nærliggende problematikk. For det første vil den generelle dekningen forventelig ta utgangspunkt i tallfestede utviklinger på kriminalitetsfeltet. Kriminalstatistikk av forskjellig opphav er gjerne grunnlag for denne typen pressestoff, slik som Statistisk Sentralbyrås (SSB) årlige publisering av den offisielle kriminalstatistikken. Den tendensiøse oppmerksomheten rundt voldtektsproblematikk i nyhetspressen vil dernest også bygge på det meningsbærende pressestoffet, for eksempel i lederspalter og nyhetskommentarer, eller som kronikker og øvrige debattinnlegg fra publikum, eksperter eller samfunnsdebattanter.

Den kanskje største forventningen knytter seg imidlertid til det *tabloide*. Det er ikke til å legge skjul på at motivasjonen for denne avhandlingen delvis har vært knyttet til en frustrasjon mot de forenkende, polariserende og punktbelysende fremstillingene av voldtekt og andre forhold. Det er neppe overraskende for medieforbrukerne at særlig de to store løssalgsavisene – VG og Dagbladet – benytter seg av en sensasjonaliserende formidlingsmal, og trolig er det også slik at mange møter dette pressestoffet med et kritisk blikk. Som blant andre Kitzinger (1999) og Wilkinson (1999) poengterer blir medieforbrukerne mer kritiske til fremstillingene i tråd med befolkningens økende utdanningsnivå. Men dersom det er slik som Mathiesen (2002) fremhever, at det er paradigmende og massegjentakelsen av budskapene som har påvirkningsmakt, er det ikke tilstrekkelig å forvente at medieforbrukerne er kritiske til det de blir presentert. I et intervju fremholder medieforsker Martin Eide (Holme 2005) at populæravisene (VG, Dagbladet) regnes med om man skal kunne forstå mediens makt i Norge. Som preget av en slags schizofreni mener Eide at:

På den ene siden står [populæravisene] med beina i en populærideologi og på den andre siden står de i en tradisjonell kvalitetsjournalistisk ideologi. Og nettopp denne tvetydigheten gjør at de blir tatt alvorlig. Derfor spiller de faktisk en viktig rolle (Holme 2005: 4).

En avfeielse av de tabloide medieaktørene som nettopp forenkende, polariserende og punktbelysende vil være å undervurdere betydningen av de populærjournalistiske bidragene til norsk offentlighet. I tråd med den konstruktivistiske behandlingen av voldtekt som sosialt problem er det viktig å ha i mente at det ikke er sannhetsgehalten i fremstillingene som er avgjørende – det er vel så sentralt at de kan bekrefte våre eksisterende oppfatninger.

4. Voldtektsfremstillinger i norsk presse: 1992 og 2007

De metodiske begrensningene og forutsetningene er lagt til grunn for den følgende tilnærmingen til analysen av voldtektsfremstillingene. I første omgang vil det dreie seg om avgrensingen av det store materialet. Hensikten er således å begynne bredt, for så å snevre analysen inn og til slutt drøfte de mest sentrale momentene. Prosessen jeg har betegnet som *grovsortering* vil luke ut treffene som er fjernest fra kjernen i voldtektsdiskursen. Samtidig vil jeg med et blikk på trefffordelingen fra 1992 til 2007 kunne grovt beskrive hvordan treffene fordeler seg på eksempelvis de forskjellige avisene, årene og månedene. Dernest innebærer *finsorteringa* en ny avgrensingsrunde for treff som ikke er relevante for videre undersøkelse, som også inkluderer avgrensning av praktiske hensyn. På bakgrunn av det gjenværende materialet fra denne avgrensninga vil jeg foreta en kvantitativ undersøkelse av hvordan gitte variabler fordeler seg i voldtektsfremstillingene. Særlig vil denne oversikten være et nyttig grunnlag for å påpeke forskjeller og utviklinger mellom voldtektsfremstillingene fra 1992 og de fra 2007.

På grunnlag av den variasjonsbredden i det relevante materialet fra finsorteringa vil jeg så velge ut et mindre antall nyhetstekster omhandlende voldtekt, som på en mer detaljert måte skal under lupen i en nærlesning. Med en rekke faglige og diskursive holdepunkter vil jeg undersøke på hvilke måter pressen beskriver de forskjellige elementene tilstede i en nyhetstekst om voldtekt. Siktemålet for nærlesninga er å synliggjøre hvordan disse fremstillingene beskriver forskjellige aktørers og konsepters posisjoner, eksempelvis både posisjonene til gjerningsperson, offer, (indirekte) ansvarlighet og risiko. De deskriptive beskrivelsene fra nærlesninga vil i kombinasjon med den kvantitative undersøkelse fungere som et empirisk springbrett for temaene og perspektivene jeg vil drøfte i kapittel 5, og er følgelig grunnlaget for å problematisere pressens bidrag til konstitueringen av voldtekt som sosialt problem.

4.1 Grovsortering

Etter å ha avgrenset undersøkelsesperiodene til å omfatte de sju første dagene i hver måned gjenstår 583 treff, som alle inneholder en variasjon av ordet voldtekt. Som beskrevet ovenfor

er det i første omgang treff som omhandler voldtekter i andre sammenhenger som av forskjellige årsaker ikke er relevante her. For det første undersøkelsesåret, 1992, er det på bakgrunn av disse kriteriene 98 av totalt 162 treff som kan betegnes som relevante. Det vil si at 64 av treffene, eller omtrent 40 prosent, ikke omhandler voldtekt på en måte som i denne sammenhengen er relevant. De ikke-relevante treffene inkluderer for eksempel beskrivelser av voldtekter i utlandet, bruk av ordet voldtekt eller fenomenet voldtekt i andre sammenhenger og noen få treff omhandlet voldtekt i musikk eller litteratur.

Av de relevante treffene er det få klare mønstre på hva slags voldtekter som dekkes og hvordan de fremstilles. Kun tre voldtektssaker eller rekker av voldtekter blir omtalt mer enn to ganger. Den beskriver en voldtekt av en tenåringsgutt som skulle kjøpe tobakk i en kiosk i Oslo, og blir dekket av flere aviser ved én anledning. En annen voldtektssak blir i desember 1992 omtalt ved en rekke anledninger, samt fulgt opp av flere aviser. Denne voldtekten beskriver en ukjent mann med Volvo stasjonsvogn som skal ha voldtatt en 11 år gammel jente på Hamar. Hamar-saken verserer i alle avisene som inngår i Retrievers 1992-database, med unntak av Dagens Næringsliv¹⁴ (DN). Den av voldtektssakene som fikk mest oppmerksomhet i 1992 var imidlertid voldtektene fremstilt i sammenheng med ”serievoldtektsmannen”. Dette gjelder spesielt månedene mars og juni, men også i april er dette et tema. I motsetning til de andre voldtektssakene som ble dekket mer enn én gang, kommer denne saken opp i forbindelse med flere voldtekter.

For 2007 er det 268 av de 421 treffene, eller 64 prosent, som er relevante. Av de 153 ikke-relevante treffene er det, i likhet med de ikke-relevante treffene fra 1992, i hovedsak snakk om tekster som beskriver voldtekter fra utlandet (eksempelvis i krig eller fra høyprofilerte rettssaker), voldtekt i andre sammenhenger eller voldtekt fra musikk og litteratur. De mange relevante treffene fra 2007 dekker et bredt spekter av voldtekter og voldtektsproblematikk. Beskrivelser av enkeltvoldtekter, nærgående feature-tekster om voldtekt, beskrivelser av rettsbehandlingen av voldtekter og vesentlige deler meningsbærende stoff både fra

---

¹⁴ Av de 366 relevante treffene fra 1992 og 2007 er det kun ett av dem som stammer fra DN. Dette treffet fra 2007 omhandler handelsstandens posisjon i forhold til ”voldtektbølgen” og beskriver et økt salg av pepperspray. Fra 1992 til 2007 økte det totale antallet treff på DN fra 23 til 36, og det er medregnet hele året og ikke bare de første syv dagene i hver måned. Det er følgelig liten tvil om, ei heller noen overraskelse, at fokuset på voldtekt i DN er forsvinnende lite.

debattanter, politiske representanter og journalister er blant sakstypene som utgjør store deler av materialet. Den største og mest synlige dekningen av voldtekter omhandler imidlertid den såkalte voldtektsbølgen. Allerede i januar er "voldtektsbølge" en del av pressevokabularet, men dekningen av denne "tilstanden" varierer fra måned til måned. I mars måned nærmest eksploderer fokuset på voldtekt, med sine 83 relevante treff (av totalt 104). Store deler av disse treffene er imidlertid debattinnlegg og andre former for meningsbærende ytringer fra publikum. Tonen i debatten er orientert rundt diskusjoner av verdier, og særlig kjønnsproblematikk, likestilling, innvandring og voldtekt som en del av et større kriminalitetsbilde dominerer disse treffene.

Det er derimot i den påfølgende måneden – april – kun to treff som er relevante, og i forhold til de 83 treffene for mars er dette en drastisk nedgang. Riktignok er utvalget kun basert på månedenes sju første dager, men svingningene i pressefokuset er svært markant. I mai blir det imidlertid ny voldtekt med "afrikansk utseende", og beskrivelsene av voldtektsbølgen blusses opp på ny. Etter mai er det kun oppsummerende og generelle saker som henviser til voldtektsbølgen, og den forsvinner etter hvert helt fra søkelyset. Det som kjennetegner fordelingen mellom de forskjellige avisene i 2007 er at Dagbladet er en pådriver for voldtektssakene. Ifølge Retriever er Dagbladet den avisen med nest flest treff for 2007 (496 treff), mens det er Aftenposten som er på topp (622 treff). Det samme forholdet gjelder et søk på *voldtektsbølge*.

Noen av treffene som regnes for å være ikke-relevante kan beskrives nærmere. Som et minste kriterium må treffet omhandle en faktisk voldtekt eller voldtektsproblematikk for å anses som relevant for undersøkelsen. Artikkelen "Mishandlet på åpen gate" (VG, 4.5.1992) er et eksempel på et treff som ikke beskriver en voldtekt, men som nevner voldtektsproblematikk i sammenheng med annen kriminalitet og frykt. Teksten omhandler en kvinne som ble angrepet på nattestid i Oslo og ble utsatt for vold som påførte henne kraniebrudd og en brukket kjeve. Det fremgår ikke av artikkelen av volden var et forsøk på voldtekt, og tilsynelatende er det kun snakk om vold og ikke voldtektsforsøk. Teksten dukker likevel opp blant treffene fra Retriever da offeret siteres på at hun har vært 'forsiktig med å bevege seg ute alene i helgene etter at voldtektsmannen begynte å operere på Frogner i Oslo'. Således omhandler ikke artikkelen en faktisk voldtekt og anses som ikke-relevant for videre undersøkelse. Det kan

imidlertid bemerkes at artikkelen plasseres i sammenheng med øvrig kriminalitetsdiskurs, spesielt i forlengelsen av at fornærmede uttrykkeren frykt for voldtektsmannen eller voldtektsbølgen. Gjennom utsagnet sitt opphever kvinnen ”voldtektsmannen på Frogner” til å symbolisere en ukjent og udefinert trussel. Kvinnen skiller i utsagnet ikke mellom trusselen for vold og trusselen for voldtekt, men ser derimot de to som sammeknyttede. Flere lignende artikler kan på samme måte ha betydning for voldtektsdiskursen, på tross av at det ikke har forekommet noen voldtekt eller voldtektsforsøk. Slike artikler er på grunnlag av manglende omtale av en bestemt voldtekt utelatt gjennom grovsorteringa.

Andre eksempler er enda tydeligere i sin mangel på relevans for undersøkelsen og opererer kun i periferien av voldtektsdiskursen. I artikkelen ”800 jages fra gård og grunn” (VG, 3.10.1992) siteres en mann på at planene om utbygging av en ny hovedflyplass på Gardermoen er “rene voldtekten av lokalsamfunnet”, siden mange mennesker blir tvunget til å flytte som en følge av utbyggingen og at deres private eiendom blir ekspropriert. Når ordet *voldtekt* anvendes som en retorisk forsterker i sammenhenger som ikke har med en faktisk voldtekt eller nærliggende problematikk å gjøre, sier det kanskje noe om stillingen ordet har i språket. ”Voldtekten” av lokalsamfunnet brukes i denne sammenhengen til å beskrive avmakten som ofrene (lokalsamfunnet, menneskene bosatt rundt Gardermoen-området) føler i møtet med gjerningspersonens (staten) fremtreden. Som metafor er slike anvendelser av begrepet voldtekt trolig sterkt påvirket av tonen i voldtektsdiskursen generelt, og skal parallellen beskrives nærmere er det snakk om en ”overfallsvoldtekt” og ikke en ”relasjonsvoldtekt” – brutal, med ukjent (ansiktsløs) gjerningsperson og i det offentlige rom. Til tross for den språklige relevansen er artikkelen utenfor det jeg i undersøkelsen ønsker å se nærmere på.

Det samme gjelder treff som omtaler musikk, litteratur eller film, og der voldtekt av forskjellige grunner er nevnt. Treffet ”Kontroversiell voldtektsfilm til Sundance” (Aftenposten morgen, 4.1.2007) er hentet fra en notis som omtaler en film som er valgt ut til programmet til Robert Redfords anerkjente filmfestival Sundance. Ifølge notisen vises det i filmen at en 12 år gammel jente blir voldtatt, og notisen følger opp med en kort beskrivelse av filmens regissør og skuespilleren som figurerer som den 12 år gamle jenta. Eksempelvis vil filmatiserte voldtektsscener og omtalen av dem utgjøre et bidrag til publikums forståelse av

voldtekt som en sosial handling, på samme måte som andre kriminalitetsrelaterte populærmedier. Likevel faller denne typen treff utenfor undersøkelsens rekkevidde.

En annen gruppe treff som datamaterialet er avgrenset mot er omtalelsen av voldtekt utenfor Norge. I løpet av de første månedene i 1992 er relativt stor oppmerksomhet knyttet til rettsaken mot den tidligere amerikanske tungvektsbokseren Mike Tyson, som på den tiden stod tiltalt for voldtekt i USA. Andre treff som omtaler voldtekter i utlandet omhandler gjerne krigssituasjoner eller voldtektsaker som ofte på grunn av sin særegenhet dekkes av massemediene verden over. Dekningen og beskrivelsene av utenlandske voldtekter og voldtektsproblematikk vil kunne tilføye en dimensjon til nyhetspremissene, fordi det vil være andre utvelgelseskriterier som avgjør hvorvidt en utenlandsk voldtekt blir ansett som relevant for norske lesere eller ikke. Men nettopp fordi det er andre utvelgelseskriterier som styrer nyhetsverdien er deknningen av voldtektsaker i utlandet uegnet for undersøkelsen, og de vil ikke på samme måte representere den ukjente trusselen for norske lesere.

Det er i 2007 en langt mer utstrakt bruk av ”ferdiglagde” notiser og tekster fra nyhetstjenester som Norsk Telegrambyrå (NTB) og Avisenes Nyhetsbyrå (ANB). Til tross for at det eksempelvis er NTB og ANB som har produsert tekstene, er disse i Retriever er oppført som et produkt av den enkelte avis. Notisene er sjelden redigert av den enkelte avis, og vil fremstå som flere selvstendige treff med identisk innhold, trykket i forskjellige aviser. Ti treff som i overflaten kan synes å være forskjellige, kan i realiteten være identiske. Et annet aspekt er hvilke aviser som står for størst andel av treffene i materialet. Samlet sett har Aftenposten flest treff i perioden 1992 til 2007, med 37 prosent, mens VG har 29 prosent og Dagbladet 22 prosent. Ser man på hver enkelt undersøkelsesperiode kommer det frem at det i 1992 var VG som hadde størst prosentandel treff med 55,8 prosent. Aftenposten hadde 40,8 prosent, mens Dagens Næringsliv stod bak 3,4 prosent av treffene. Denne prosentandelen er noe kunstige på grunn av at ikke alle avisene var inkludert i Retrievers arkiver for 1992. I 2007 har imidlertid Aftenposten størst andel treff med 33 prosent, med Dagbladets 27 prosent og VGs 16 prosent på plassene bak. De direkte årsakene til forskjellene er vanskelige å beskrive, men Aftenpostens dominans kan delvis forklares med at disse treffene i Retriever inkluderer både Aftenposten Morgen og Aften. Treffordelingen bryter likevel med forhåndsantagelsene, og forventningen var en kraftig dominans fra VG og Dagbladet. Trefftallene antyder med andre

ord at Aftenposten har fått et kvantitativt større fokus på voldtekt, parallelt med at VGs treffprosent har sunket. Disse prosentandelene sier imidlertid ingenting om innholdet i de forskjellige treffene, og noe nærlesninga vil kunne beskrive nærmere.

Man kan også lese av Retrievers trefftall hvordan treffene fordeler seg på de forskjellige månedene, og her har jeg inkludert også de mellomliggende årene for å gi en best mulig oversikt over utviklingen. I 1992 faller flest treff (relevante og ikke-relevante) inn under mars og april måned med 23 treff hver, mens det i september ikke forekom noen. I 2007 er også mars på topp med 104 treff, mens det i den etterfølgende måneden kun var 13 treff. At mars måned topper trefftallene for begge år synes å være tilfeldig, men trefftallene for de mellomliggende årene viser at dette ikke er tilfelle. Oversikten over årene 1992 - 2007 viser en klar tendens: mars har høyest antall akkumulerte treff (1561), mens mai har færrest (1120). Resultatene står på ingen måte ikke til mine forhåndsantakelser for i hvilke måneder det er størst fokus på voldtekt i løpet av undersøkelsesårene, med forbehold om begrensningene til konseptet "treff". Antagelsen var at det i sommermånedene ville være størst fokus på voldtekter – delvis fordi det er flere mennesker utendørs og på fest – samtidig som jeg hadde en forventning om at voldtektssakenes nyhetsverdi øker i kombinasjon med at det er færre av andre typer nyheter i fellesferien. Sommertid er som kjent agurktid. Men mai (1120 treff), juni (1214 treff) og juli (1296) ligger alle under det akkumulerte gjennomsnittet for årene 1992 - 2007, som er på 1320 treff per måned. En annen forventning var at det i forbindelse med julebordstiden igjen ville være et større fokus på voldtektstrusselen, men med kun 1188 treff er antagelsen delvis avkrefte. De fem månedene som ligger over gjennomsnittet er mars (1561 treff), februar (1463 treff), august (1420 treff), oktober (1406 treff) og november (1372 treff). Som beskrevet i forbindelse med Retrievers begrensninger er det grunn til å behandle slike trefftall med forsiktighet. Likevel gir disse en peker på hvordan oppmerksomheten rundt voldtekt fordeler seg på de forskjellige månedene.

4.2 Finsortering

Etter grovsorteringas korrigerings for treff som av forskjellige grunner ikke er relevante er utvalget redusert fra 583 til 350 treff, en slanking på omtrent 40 prosent. Avgrensningen i finsorteringa er foretatt på bakgrunn av både praktiske og analytiske hensyn, i den forstand at materialet skal gjøres sammenlignbart i forhold til bestemte variabler. Dette er overordnet sett

av hensyn til den kvantitative innholdsanalysen som følger, der for eksempel meningsbærende stoff, notiser, faktabokser og lignende blir utelatt. Flere av treffene bærer i tillegg en generell problematisering av voldtekt eller beslektet problematikk, og tildekker derfor den enkelte konflikt i sitt fokus på voldtekt som et generelt, sosialt problem. Av flere grunner er denne generelle fremstillingen av voldtekter relevant, men som sammenligningsgrunnlag skaper de problemer nettopp fordi de beskriver generelle forhold. Det er min forventning at fremstillingene av konkrete voldtektssaker også vil beskrive enkeltvoldtekten i forhold til voldtekt generelt (særlig under "voldtektbølger"), og at jeg derfor opprettholder denne analytiske dimensjonen selv om jeg utelater de overnevnte treffene fra datamaterialet. Videre er tekstens lengde av praktisk betydning, og spesielt vil de mange avisnotisene vil falle bort. Dette sikrer langt på vei at de relevante tekstene er produkter av den enkelte avis og ikke massegjengitte produkter av nyhetsbyråer. Samtidig vil faktabokser og forsidehenvisninger (som i Retriever regnes som individuelle treff) falle bort, siden disse isolert sett har liten analytisk relevans. I nærlesninga vil imidlertid disse "småtreffene" inkluderes i beskrivelsen av den enkelte teksts visuelle og diskursive fremstilling.

Hensikten med finsorteringa er å komme fram til et materiale tilrettelagt for å gå dypere inn i voldtektsdiskursen. Grovsorteringa stod som nevnt for en slanking på omtrent 40 prosent. Etter finsorteringa gjenstår det 102 av 350/583 treff. Finsorteringsmaterialet, som er grunnlaget for den kvantitative innholdsanalysen, utgjør med det i overkant av 17 prosent av det store datamaterialet, og kan synes å være en lav prosentandel. På den ene siden viser dette at antallet treff fra Retriever i seg selv ikke nødvendigvis speiler omfanget av pressens konkrete oppmerksomhet rundt voldtekt. Det er med andre ord grunn til å være aktsom i møte med unøyaktige kategoriseringer, slik et "treff" kan sies å være. På den andre siden har jeg i avgresninga operert med nokså konservative kriterier for relevans, både når det gjelder hva som står sentralt i voldtektsdiskursen og hensynene som betinger at materialet er håndterbart. Likevel er jeg av den oppfatningen at det gjenstående materialet dekker variasjonsbredden i pressens voldtektsfremstillinger, og at slankingsprosessen i seg selv har gitt nyttig informasjon om materialets tellbare fordelinger. Følgelig er det grunn til å tro at materialet som danner grunnlaget for den kvantitative innholdsanalysen representerer et edruelig utvalg tekster som er karakteristisk for norsk presses fremstillinger av voldtekt.

4.2.1 Utvalgte variabler

For å synliggjøre variasjonsbredden i pressedeckningen av de faktiske voldtektene vil jeg med finsorteringa kode materialet ut i fra følgende sju variabler. Tabell 1 på neste side viser hvordan de 102 relevante tekstene i materialet fordeler seg på disse sju variablene.

1. Fremgår det av teksten at det er en *relasjon* mellom offer og gjerningsperson?
2. Fremgår det av teksten at vi har å gjøre med en *kjent gjerningsperson*?
3. Fant voldtekten sted i det *offentlige* eller *private rom*?
4. Fremgår *gjerningspersonens etnisitet* av artikkelen?
5. Fremgår det av teksten at det ble øvet *vold* i forbindelse med voldtekten?
6. Beskrives den aktuelle voldtekten som en del av en *tendens/trend* eller er den et *isolert tilfelle*?
7. Hvilke *stemmer/kilder* kommer til uttrykk i teksten?

Som en oversikt over bruken av bestemte variabler er tabell 1 en oversikt over pressens prioriteringer, heller enn *måten* disse blir fremstilt på. Som understreket innledningsvis anser jeg det som lite fruktbart å foreta noen vurdering av hvorvidt voldtektene fra 1992 og 2007 som omtales her, faktisk beskriver utbredelsen av voldtekt. Likevel gir noen av variablene beskriver mer ”objektive” forhold enn andre, samt at noen av variablene utgjør mer konvensjonell informasjon. Hvorvidt gjerningspersonen er kjent eller ikke – om han er pågrepet eller på frifot – er trolig den opplysningen som anses for å være mest relevant. Herunder ligger som vi skal se også politiets (som kilde) og pressens risikomedierende muligheter. Dernest er opplysningen om *hvor* voldtekten ble begått normalt i sentrum. Som regel synes denne opplysningen å inngå i tekstens gjenfortelling av handlingsforløpet, men den er i noen tilfeller også et sentralt element i nyhetspremisset. Som vi skal se er spesifiseringer av gjerningspersonens etnisitet også blitt en forventet opplysning, mens en beskrivelse av relasjonen mellom gjerningsperson og offer også som regel er tilstede. Variablen vold synes imidlertid kun å oppgis i beskrivelsen av voldtekter hvor denne har vært fremtredende. De to siste variablene er i motsetning til de andre en ytre beskrivelse av tekstens oppbygning, der særlig spørsmålet om *tendens* er vurdert ut i fra tekstens relative sammenheng med andre tekster. I det følgende vil jeg beskrive noen sentrale tall fra tabellen.

Tabell 1¹⁵

	1992	2007	Totalt
Relasjon mellom offer og gjerningsperson	Ja: 10 (27 %) Nei: 23 (62 %) Uspesifisert: 4 (11 %) n=37 n=100	Ja: 15 (23 %) Nei: 32 (49 %) Uspesifisert: 18 (28 %) n=65 n=100	Ja: 22 (22 %) Nei: 55 (54 %) Uspesifisert: 22 (22 %) N=102 N=100
Kjent gjerningsperson	Ja: 19 (51 %) Nei: 18 (49 %) n=37 n=100	Ja: 42 (65 %) Nei: 23 (35 %) n=65 n=100	Ja: 61 (60 %) Nei: 41 (40 %) N=102 N=100
Offentlig/privat rom	Offentlig: 26 (70 %) Privat: 9 (25 %) Uspesifisert: 2 (5 %) n=37 n=100	Offentlig: 36 (55 %) Privat: 24 (37 %) Uspesifisert: 5 (8 %) n=65 n=100	Offentlig: 62 (61 %) Privat: 33 (32 %) Uspesifisert: 7 (7 %) N=102 N=100
Etnisitet/ytre kjennetegn	Spesifisert: 5 (14 %) Uspesifisert: 32 (86 %) n=37 n=100	Spesifisert: 35 (54 %) Uspesifisert: 30 (46 %) n=65 n=100	Spesifisert: 40 (39 %) Uspesifisert: 62 (61 %) N=102 N=100
Vold	Ja: 9 (24 %) Nei: 0 (0 %) Uspesifisert: 28 (76 %) n=37 n=100	Ja: 27 (42 %) Nei: 1 (1 %) Uspesifisert: 37 (57 %) n=65 n=100	Ja: 36 (35 %) Nei: 1 (1 %) Uspesifisert: 65 (64 %) N=102 N=100
Tendens/trend	Ja: 17 (46 %) Nei: 20 (54 %) Delvis: 0 (0 %) n=37 n=100	Ja: 30 (46 %) Nei: 28 (43 %) Delvis: 7 (11 %) n=65 n=100	Ja: 47 (46 %) Nei: 48 (47 %) Delvis: 7 (7 %) N=102 N=100
Stemmer/kilder ¹⁶	Politi: 29 (78 %) Domstol/påtale: 9 (24 %) Forsvarer: 3 (8 %) Offer: 7 (19 %) Øvrige ¹⁷ : 3 (8 %) Bistandsadvokat: 1 (3 %) Ekspert: 0 (0 %)	Politi: 33 (51 %) Domstol/påtale: 12 (18 %) Forsvarer: 17 (26 %) Offer: 13 (20 %) Øvrige: 12 (18 %) Bistandsadvokat: 6 (9 %) Ekspert: 3 (5 %)	Politi: 62 (61 %) Domstol/påtale: 21 (21 %) Forsvarer: 20 (20 %) Offer: 20 (20 %) Øvrige: 15 (15 %) Bistandsadvokat: 7 (7 %) Ekspert: 3 (3 %)

¹⁵ Alle tall som i tabellen inneholder desimaler er rundet opp eller ned til nærmeste hele tall.

¹⁶ Dersom flere kilder fra samme kategori benyttes flere ganger i en og samme tekst, vil disse likevel bare bli telt én gang. Dette for å kunne sammenligne forekomsten hvert enkelt år med den totale forekomsten.

¹⁷ Kategorien ”øvrige” omfatter alle kildene som ikke passer inn under andre kategorier eller kilder som ikke er tilstrekkelig relevante til å kategoriseres individuelt.

4.2.2 Etnisitet

Den kanskje tydeligste tendensen er knyttet til gjerningspersonens etnisitet¹⁸. Av de 102 relevante tekstene blir det i 40 av dem (39 prosent) spesifisert etnisitet eller andre forhold som kan tilkjenngi gjerningspersonens etnisitet og/eller ytre kjennetegn. Dette er i seg selv et høyt tall og betyr at det i noe under halvparten av tekstene blir rettet fokus på etnisitet. Ser vi på forskjellen mellom 1992 til 2007 danner det seg også et tydelig bilde på hvordan den journalistiske praksisen med å tilkjenngjøre gjerningspersonens etnisitet har utviklet seg. Av de 37 tekstene fra 1992 er det fem (14 prosent) som spesifiserer gjerningspersonens etnisitet, noe som betyr at beskrivelser av etnisitet er uspesifisert i de resterende 32 tekstene (86 prosent). Med andre ord er etnistitetsbeskrivelse relativt sett i bakgrunnen av voldtekstfremstillingene fra 1992, og disse tekstenes nyhetspremiss er ikke bygget rundt etnisitetsspørsmålet. Hvorvidt de resterende 32 tekstene involverer gjerningspersoner som er av en annen etnisk opprinnelse enn norsk, er imidlertid uvisst. I tekstene der etnisitet ikke spesifiseres er etnisitetsopplysninger enten ikke tilgjengelig, alternativt er denne typen informasjon ikke funnet tilstrekkelig nyhetsverdig. Det er nærliggende å tro at mangelen på etnistitetsbeskrivelser kan tolkes antitetisk, altså at gjerningspersonen i disse tilfellene er av norsk etnisitet eller opprinnelse.

En nærmere kikk på de fem tekstene med spesifisert etnisitet avkrefter delvis denne tesen. I artikkelen ”BENEKTER kiosk-voldtekt” (VG, 4.1.1992) blir gjerningspersonen beskrevet som av ”pakistansk opprinnelse”. I tre av de andre tekstene som omhandler den samme voldtekten blir derimot etnisiteten ikke spesifisert. To av disse er publisert den 3. januar, altså dagen før den nevnte artikkelen, og det kan derfor tenkes at opplysningene om gjerningspersonens opprinnelse på det tidspunktet ikke var tilgjengelig for pressen. En av disse tekstene stammer også fra samme avis som spesifiserte etnisiteten (VG), noe som taler for at det er tilfelle. Den siste av tekstene som omhandler den samme voldtekten er imidlertid

---

¹⁸ ”Etnisitet” er på mange måter et problematisk begrep, og kanskje spesielt i forbindelse med pressens fremstillinger av *ukjente* gjerningspersoner. Begrepets unøyaktighet vil jeg problematisere nærmere i kapittel 5. I forbindelse med den statistiske oversikten i tabell 1 benytter jeg etnisitetsbegrepet som en samlebetegnelse på pressens spesifisering av både etnisitet, ”opprinnelse”, språk og øvrige ytre kjennetegn. Ytre kjennetegn er for øvrig ikke myntet på fysiske beskrivelser som høyde og vekt; ei heller materielle beskrivelser som klær eller tilbehør. Offerets etnisitet er ikke analysert i mitt materiale, men vil eventuelt tydeliggjøres der det fremgår av teksten.

publisert dagen etter den nevnte artikkelen, i Aftenposten Morgen. Her er gjerningspersonens etnisitet heller ikke spesifisert, til tross for at opplysningene forelå for VG. Det kan tyde på at nyhetsverdien knyttet til gjerningspersonens etnisitet ble vurdert forskjellig av de to nyhetsredasjonene/journalistene. De øvrige fire tekstene i 1992 som spesifiserer etnisitet har to forskjellige voldtekter som utgangspunkt. I de første to omtales gjerningspersonene som henholdsvis ”*opprinnelig fra Sri Lanka*” og ”*fra Sri Lanka*”, en presentasjonsforskjell fra Aften og VG som skaper ulike avstander mellom ”oss og dem”. I disse tekstene er etnisitetsopplysningen derimot en slags tilleggsopplysning. I de siste to tekstene er det snakk om en voldtekt av en 11 år gammel jente, og etnisiteten blir spesifisert som en personbeskrivelse, ettersom gjerningspersonen er ukjent og ”på frifot”. Som to av svært få tekster i materialet blir imidlertid gjerningspersonens ytre kjennetegn her beskrivende for et norsk eller vestlig utseende. Opplysningen har i denne sammenhengen altså en deskriptiv, og ikke normativ og problemorientert karakter.

I materialet fra 2007 finnes en langt hyppigere frekvens hva gjelder spesifiseringen av etnisitet. Der etnisitet i 1992 ble spesifisert i 5 (14 prosent) av tilfellene, tilkjennegis opplysninger eller antydninger om gjerningspersonens etnisitet i hele 35 av tekstene (54 prosent) i 2007. I tillegg til et økt fokus på gjerningspersonens etnisitet, synes fremstillingene å plassere etnisitetsproblemet nærmere sentrum av kjernen i voldtektsproblemet. Etnisitetsbeskrivelsene synes å være mer sentrale, eksempelvis ved at de gjentas flere ganger og blir i noen tekster presentert i ingressen. I mindre grad er de deskriptive tilleggsopplysninger, og de synes å være mer problemorientert. De meningsbærende, men ikke-relevante, tekstene fra 2007 viser noe av bredden i vurderingen av etnisitetsfokuset. Det viser seg todeling overfor ansvarlighetsspørsmålet, og eksempelvis blir imamer – muslimske religiøse ledere – fremhevet som potensielle ”meklingsmenn” overfor det som presenteres som et kulturelt betinget problem særlig for muslimer. Den indirekte ansvarliggjøringen av imamene blir beskrevet begrunnet med deres særskilte tilgang til lukkede, muslimske miljøer. Slike argumenter synes på den andre siden å skape en motreaksjon. Ulike interesseorganisasjoner, samfunnsaktører eller debattanter uttrykker via debattsidene sin misnøye med det punktbelysende fokuset på etnisitet i voldtektsfremstillinger. Hovedargumentene til denne fraksjonen er at voldtekt begås uavhengig av etnisitet, religion og kultur, noe som viser at etnisitetsfokuset ikke nødvendigvis har et bredt fotfeste, i det

minste om en skulle forsøkt å måle den holdningspåvirkende effekten. Ikke bare polariseres etnisitetsspørsmålet i de forskjellige fremstillingene, men de bidrar til å polarisere bidragene til debatten.

Her er det mulig å skimte særlig to dominerende standpunkter. Den ene posisjonen har feste i en pragmatisk risikohåndtering, den andre som et tilskudd til en verdidebatt. Risikohåndteringsperspektivet fører med seg meningytringer rettet mot forebyggende tiltak på individnivå og på håndteringen av risiko. Disse tekstene synes å akseptere risikoen som voldtektene representerer (en slags pragmatisk aksept, ikke moralsk). På individnivå er argumentene rettet mot de som er i "risikosonen", og man spør hva en selv kan gjøre for å unngå voldtekt. Dette budskapet underbygger nytten av forebyggende tiltak som selvforsvarskurs for kvinner, innkjøp av pepperspray og taxi hjem fra fest, samt den fysiske unngåelsen av mørke gater, parker og for mye alkohol. På et symbolsk plan involverer også betydningsfulle samfunnsaktører, og statsminister Jens Stoltenberg tok eksempelvis sitt ansvar for offentligheten da han med en ministerkollega på kvelden 4. mars 2007 gikk "voldtektspatrolje" sammen med Oslo-politiet (Nasjonen, 5.3.2007). Den andre siden av debatten er verdibasert, og som i den moralske fordømmelsen av voldtektene for eksempel argumenterer ut i fra kjønnsproblematikken som er involvert. Tekstene som kan plasseres under denne kategorien argumenterer prinsipielt for at det ikke er kvinnene selv som er skyld i voldtekt, hva enn de måtte kle seg i, og at kvinner skal kunne gå alene dit de vil uten å trenge å være redde. Mange av tekstene vil imidlertid orientere seg mellom de to standpunktene, men overvekten av tekstene orienterer seg mot risikohåndteringen. Frykten avkler og tilsidesetter de moralske hensynene, og risikosamfunnets forebyggende tiltak synes å dominere meningsvekslingen.

Muligheten til å tolke fraværet av etnisitetsopplysninger antitetisk er trolig større i 2007 enn i 1992. Der det kan tenkes at etnisitetsspørsmålet i 1992 hovedsakelig er et spørsmål om bedømmelse av opplysningens nyhetsverdi, i tillegg til at nyhetsverdien tolkes forskjellig av forskjellige avisredaksjoner, er det i løpet av perioden fram til 2007 nærmest satt et likhetstegn mellom etnisitet og nyhetsverdi. Av forskjellige bakenforliggende årsaker, som eksempelvis et gradvis større fokus på forhold mellom ikke-norsk etnisitet og sosiale problemer, synes det for 2007 å være regelen, heller enn unntaket, at etnisitet spesifiseres

dersom gjerningspersonen ikke er ”en av oss”. Det blir imidlertid noen steder foretatt spesifiseringer av hvor lenge en person har vært i Norge, som for å gradere gjerningspersonens tilhørighet til landet. Denne ”tilhørighetsaksen” synes å skille mellom ”den nyankomne asylsøker” og ”tredje generasjons innvandrere”. Derfor synes etnisitetsspørsmålet fra 2007-tekstene å være ikke bare et uttrykk for økt etnisitetsfokus, men samtidig en måte å klassifisere nyanser av etnisitet eller nyanser av tilhørighet som indikatorer på sosiale problemer og risiko.

Som van Dijk presiserer i *Racism and the press* er etnisitetsbegrepet gjerne omfattende og ”often associated with different origin og bodily appearance” (van Dijk 1991: 26). Etnisitet kan på den måten henviser både til dine historiske røtter og dine fysiske særtrekk som skiller seg fra majoritetens særtrekk, to variabler som ved ukjent gjerningsperson blir utledet fra sistnevnte. Tre faktorer kan delvis forklare det økte fokuset på etnisitet. For det første kan det tenkes at det innenfor det totale omfanget av rapporterte voldtekter er skjedd en økning i tilfeller der gjerningspersonen har en annen etnisitet enn norsk. Denne oppgangen kan ha statistiske forklaringer eller årsaker økt anmeldelsestilbøyelighet blant ofrene etter medieoppmerksomhet, men med utgangspunktet at det i 2007 var flere ikke-etnisk norske som begikk voldtekt sammenlignet med 1992. Alternativt kan det økte fokuset forklares med de metodiske forutsetningene for utvelgelsen av datamaterialet. Ved å søke etter de ”ekstreme” periodene – tilstander med en økt følelse av kollektiv utrygghet i befolkningen – har utvalgsårene bevisst dreid seg rundt ”voldtektsbølger”. Det bør levnes liten tvil om at i disse ekstreme periodene vil mediene ha stor innflytelse i form av folkeopplysning av risiko, og en ”voldtektsbølge” vil være avhengig av medieoppmerksomhet for å være levedyktig. Derfor kan det tenkes at søken etter oppfattede ”voldtektsbølger” i realiteten kun har søkt etter klyngede frekvenser av voldtekt i det offentlige rom, og derfor inneholder materialet et større fokus på ikke-etnisk norske gjerningspersoner. I så tilfelle beskriver materialets fordelinger ikke bare et større etnisitetsfokus, men samtidig en skjevhet i utvelgelsen som i andre tidsperioder ville ha medført en lavere dekning av voldtekter med spesifisert etnisitet.

For det tredje, og i denne sammenhengen mest plausible, kan en årsak til økningen i etnisitetsfokus ha en sammenheng med at det generelt i samfunnet, men særlig på områder som alvorlig kriminalitet, har skjedd en bevisstgjøring som knytter etnisitetsspørsmålet

sammen med sosiale problemer. I den generelle oppfattelsen av at personer med en annen etnisk bakgrunn enn norsk er heftet med eller er årsaken til sosiale problemer, vil denne økte risiko- og problemorienteringen raskere kunne maksimere problemer ut i fra hendelser som involverer gjerningspersoner med slik bakgrunn. Kort sagt vil disse gjerningspersonene ha større offentlig synlighet. At det nå allmennkjente begrepet ”voldtektsbølge” i sitt opphav tilsynelatende sprang ut i fra en rekke voldtekter begått av personer med en annen etnisk bakgrunn enn norsk, gjør at begrepet i større grad vil knyttes til denne omfattende gruppen personer. Etersom voldtektsbølgen presenteres som den mest ekstreme og blindt rammende formen for voldtekt, vil konnotasjonene som begrepets opprinnelse fører med seg kunne trekke linjer mellom ikke-etnisk norske og voldtekt, og derav mellom den samme gruppen og andre sosiale problemer. Akkumulert sett er fokuset en langt på vei en stigmatiserende form for generalisering av årsaken til bestemte sosiale problemer, uten at vi med klarhet har oversikt over det faktiske omfanget til dette problemet. Samtidig gjør den offentlige dimensjonen av en voldtektsbølge, i kontrast til relasjonsvoldtektenes private karakter, til et spørsmål om et offentlig rom som stadig er gjenstand for redefinerte yttergrenser.

Hittil er etnisitetsproblematikken betraktet utelukkende i forbindelse med ”voldtektsbølgen” eller tendensen som voldtektene presenteres som en del av. Det kan fremstå som ensidig. Grunnen er imidlertid at den store overvekten av tekster som tilkjenner gjerningspersonens etnisitet også settes i sammenheng med denne tendensen. Av de 35 tekstene med spesifisert etnisitet har 27 av dem denne kombinasjonen, mens de åtte resterende av forskjellige årsaker ikke betraktes som en del av tendensen. Disse åtte tekstene inkluderer fire tekster omhandlende relasjonsvoldtekter med britisk gjerningsperson, én relasjonsvoldtekt fra 2004 med en ”afrikansk trebarnsfar”, og tre øvrige enkeltsaker med gjerningspersoner av ”afrikansk opprinnelse”. Kombinasjonen etnisitet og tendens/”voldtektsbølge” er med andre ord den vanligste dersom etnisiteten er spesifisert, og den diskursive koblingen mellom disse faktorene synes å være klar.

4.2.3 Relasjon

En sentral variabel knyttet til fremstillingene av voldtekt i pressen, ikke minst med tanke på omfanget og naturen av oppmerksomheten den blir viet, er relasjonen mellom gjerningsperson

og offer. Kjærester, eks-kjærester, kollegaer eller bekjente er eksempler på aktører i et voldtektsnarrativ som for offentligheten fordrer et annet moralsk vurderingssett enn i tilfeller der det ikke fremgår av teksten at der er eller har vært en relasjon mellom gjerningsperson og offer. Det fremgår av tabell 1 at det ikke var noen relasjon mellom gjerningsperson og offer i 54 prosent av tekstene, mens den resterende andelen tekster er likt fordelt mellom ”relasjon” og ”uspesifisert” (22 prosent hver). Med få unntak omhandler disse tekstene voldtekter eller voldtektsforsøk som er begått i det offentlige rom. Ser man på tekstene der det fremgår en relasjon mellom gjerningsperson og offer er resultatet tilsvarende entydig: disse voldtektene er begått i det private rom. Det er imidlertid grunn til å anta at kategorien ”uspesifisert” i hovedsak omfatter voldtekter der det har vært et minimum av relasjon mellom offer og gjerningsperson, ettersom det synes å være ettertrykkelig presentert i teksten dersom det motsatte er tilfelle. Det vil si at forskjellen mellom saker med eksisterende relasjoner og de uten i praksis er mindre enn det kan virke ved første øyekast, og at deknningen i praksis har like stort fokus på voldtekter med en slik relasjon som de uten.

I mange sammenhenger er relasjonen mellom gjerningsperson og offer av betydning for hvilke sosiale og rettslige konvensjoner som trer i kraft i beskrivelsen av en voldtekt. L’Armand og Pepitone (1982) påminner om at straffeloven¹⁹ definerer en voldtekt utelukkende på basis av offerets manglende samtykke til seksuell omgang, og at omstendighetene rundt den seksuelle omgangen i utgangspunktet er retten irrelevant (L’Armand og Pepitone 1982: 134). Omstendighetene vil riktignok ha betydning for vurderingen av overgrepets alvorlighet, sågar for straffenivået og straffeutmålingen i den enkelte sak, men dersom offeret ikke har samtykket i den seksuelle omgangen vil dette juridisk sett regnes som en voldtekt. Likevel, trekker L’Armand og Pepitone frem, antyder sosiojuridiske studier at ”extralegal or social definitions of rape differ from legal definitions in that they incorporates such contextual factors as victim chastity and victim-rape relationships” (ibid.). L’Armands og Pepitones undersøkelse viser at folk vurderer voldtekten for å være ”mindre alvorlig” i tilfeller der det eksisterte et forhold mellom gjerningsperson og offer forut for overgrepet. ”Consistent with these quantitative judgements”, presiserer de, ”content analysis showed that fewer respondents noted mitigating circumstances for stranger-rape

---

¹⁹ For norske forhold anvendes i særdeleshet Straffeloven § 192.

(19,2 prosent) than for date-rape (46, 7 prosent) or date-rape with prior consensual intercourse (66,4 prosent)” (1982: 136). Undersøkelsens kortfattede konklusjon fremholder at i vurderingen av de normative elementene knyttet til partene i en voldtektssak, så legges det vekt på hvilkenskade offeret har blitt påført som en følge av overgrepet. Offerets skade blir derimot oppfattet som mindre alvorlig for eksempel dersom offeret tidligere har hatt et ”utsvevende seksualliv” eller tidligere har samtykket til seksuelle relasjoner med overgriperen (ibid.). Det kan innvendes at disse oppfatningene vil ha endret seg siden 1982, tatt i betraktning det politiske og sosiale holdningsskapende arbeidet fra kvinnebevegelsen og andre. Det er likevel grunn til å tro at endringer i kjønnede paradigmer i samfunnet er tregere enn at lovendringer og politisk anerkjennelse, både knyttet til kriminalitetsdefinisjoner og i forhold til likestilling på andre områder. Like fullt er det vesentlig hvordan sosiokulturelle normative vurderinger fremføres i møte med forskjellige typer voldtekt.

Lekdommere som representanter for den offentlige opinion i en juriesammenheng er et praktisk eksempel på skjæringspunktet mellom juridisk praksis og normative holdninger i befolkningen. Tidligere lagdommer Lars-Jonas Nygard viser i *Lekdommere i strafferettspleien – jury eller meddomsrett* (2009) at jurymedlemmenes moralske oppfatning i noen tilfeller kan overstyre bevisene i strafferettssaker. I straffeprosesslovens begrunnelse for juryordningen ser Nygard at det legges vekt på at ”under domsmannssystemet er avgjørelsen resultatet av et samarbeid mellom rettens juridiske og dens lege medlemmer”, og at hver enkelt fag- og lekdommer kan bidra med sine særlige forutsetninger (Nygard 2009: 69). Det ligger derfor i fundamentet til juryordningen et demokratisk prinsipp om at en skal dømmes av sine likemenn. Nygard synes å betrakte lekdommerens rolle med grunnlag nettopp i dette rettssikkerhetsprinsippet, og lekdommerens ”særlige forutsetninger” inkluderer eksempelvis det Nygard betegner som *borgerlige erfaringssetninger*. Dette erfaringsgrunnlaget baseres på allmenngyldige oppfatninger, som igjen har betydning for enkeltes normative avveininger.

Om påvirkninger lagrettsmedlemmene imellom påpeker derfor Nygard at det forekommer ”usakligheter” i diskusjonen av hva som er relevant for bevisbedømmelsen, som kan sies å være bygget på slike erfaringssetninger. Eksempelvis var det i Nygards materiale snakk om ”offer-fordommer” i saker omhandlende relasjonsvoldtekter, der særlig de kvinnelige lagrettsmedlemmene kom med fordomsfulle og normativt fordømmende uttalelser. ”Den

”tøtta” der visste hva hun gikk til – og så den kjekke gutten som får ødelagt livet hvis han dømmes” lød vurderingen fra en kvinnelig lekdommer, mens en annen uttrykte at ”pene piker gjør da ikke sånt” (2009: 113). I en juriesammenheng blir slike fordommer omgjort fra å være rettslig uvesentlige hensyn til å utgjøre et bakenforliggende prinsipielle og normative grunnlag for avgjørelser. At ” - Flyvertinna var lett på tråden” (Dagbladet, 2.7.2007) er et uttrykk for en personkarakteristikk som i utgangspunktet er bevisførselen uvesentlig, men som med juryordningen kan få avgjørende betydning for skyldsspørsmålet. Nygard påpeker at det er snakk om normer som kan kalles ”extra-legal” fordi bevisbedømmelsen har lagt inn forventninger til offeret som ikke inngår i lovbestemmelsens straffbarhetsvilkår. I Nygards eksempel er en kvinne utsatt for overgrep etter å ha mottatt et haiketilbud fra en passerende bil, hvorpå juryen i rettsaken bemerker at overgrepet ikke hadde skjedd dersom hun ikke hadde haiket med en fremmed bilfører. For Nygard representerer eksempelet en omgjørelse av en borgerlig erfaringssetning til en sosial norm, og ”man tar da ikke imot tilbud om haik med fremmede”, er en omgjørelse der bevisbedømmelsen i tur opphøyes til en rettslig norm (Nygard 2009: 113).

Tove Stang Dahl fremfører i *Pene piker haiker ikke* (1994) et lignende argument i behandlingen av voldtektsrettssaker fra perioden 1960-1990. 14 av sakene i hennes materiale omhandler voldtekt begått i bil, hvor hun finner at:

I enkelte av sakene synes det av argumentasjonen (...) som om dommerne antar at en mann som tar opp en haiker kan ha mer eller mindre berettiget forventning om at piken vil ønske å innlate seg med ham (Stang Dahl 1994: 229).

Det er forventninger av denne typen som er iboende i det Nygard beskriver som borgelige erfaringssetninger, og som i forskjellig grad virker inn i både den sosiale og rettslige bedømmelse av voldtekt og ansvarlighet. At kvinner som setter seg inn i en fremmed bil, eksempelvis ved haiking eller pirattaxi hjem fra fest, blir i en rettslig sammenheng et tegn på at kvinnene er ”lette på tråden”. Stang Dahl utdyper at ”det å frivillig gå inn i en bil betegnes som ”noe uforsiktig”, da ”tar hun en risiko” (1994: 230). Stang Dahl finner imidlertid at slike vurderinger ikke alltid legges til grunn, men mønsteret er at jo mer alvorlig saken er – de alvorligste har døden til følge – jo mindre vekt tillegges et slikt ”uforsiktighetsmoment”.

Det er særlig to momenter som kan utledes fra den rettslige behandlingen av haike-voldtekter. For det første er det grunn til å tro at når slike momenter tillegges vekt som formildende omstendigheter i gjerningspersonens favør, så er de samme momentene enda sterkere i en sosial kontekst. Det er sannsynlig at disse samme momentene i en sosial kontekst vil trekkes enda lenger og tillegges enda større betydning. Det kan sies at en domsavsigelse i en sosial kontekst i så måte vil ansvarliggjøre offeret i større grad enn i en rettslig sammenheng. For det andre er ikke den enkelte konflikt – den enkelte haike- eller pirattaxi-voldtekt – løsrevet fra et ”midlertidig” fokus. Dersom pressen i en periode har et økt fokus på voldtektsfaren forbundet med pirattaxier, vil dette trolig ha en samtidig innvirkning på offerets status dersom hun skulle bli en statistisk del av dette problemet. På den ene siden kan det da tenkes at fordømmelsen av gjerningspersonene blir mer instrumentell, men på den andre siden vil offeret kunne bli ansett som å ha trosset offentlige advarsler.

4.2.4 Kjent gjerningsperson

Hvordvidt gjerningspersonen i en voldtektsfremstilling er kjent²⁰ eller ikke, har betydning for måten en artikkel blir presentert på. Tabell 1 viser at gjerningspersonen er kjent i 61 (60 prosent) av tekstene, mens det i de resterende 41 (40 prosent) er snakk om en eller flere ukjente gjerningspersoner. Det er også en viss forskjell mellom tekstene fra 1992 og 2007. I 1992 var det omtrent like mange kjente som ukjente gjerningspersoner, mens prosentandelen treff med kjent gjerningsperson i 2007 var på hele 65 prosent. Dette kan på den ene siden tyde på at pressen i større grad enn tidligere dekker relasjonsvoldtekter. På den andre siden kan det være et tegn på at voldtekt som nyheter generelt har større utstrekning, eller at mange tekster omhandler voldtekt i en rettslig sammenheng. Trolig er det slik at voldtekt generelt har fått større plass, uavhengig av type.

Et blikk på materialet fra finsorteringa viser at også i tilfellene der gjerningspersonen fremgår å være ukjent, og der voldtekten eller voldtektsforsøket også har funnet sted i det offentlige rom, vil pressedekningen nesten alltid ses i sammenheng med tendens eller ”voldtektsbølge”.

---

²⁰ ”Kjent gjerningsperson” referer til voldtektstidspunktet, slik det fremgår av teksten. Gjerningspersonen vil også være kjent dersom politiets etterforskning leder til pågrepelse, uavhengig om offeret kjenner hans identitet. Følgelig vil det i tekster som tar for seg rettsbehandlingen av voldtekter nødvendigvis operere med at gjerningspersonen er kjent, selv om dette ikke var tilfelle på voldtektstidspunktet.

I 2007 ble samtlige tekster om ukjente gjerningspersoner satt i sammenheng med andre voldtekter. I Dagsavisens artikkel ”- Traumatiserte får ikke hjelp” (Dagsavisen, 1.3.2007) oppsummeres gjerningsmannsbeskrivelsene med at de har et ”ikke-nordisk utseende” og i antagelsen om at to menn står bak tre voldtektsforsøk den foregående helgen blir de omtalt som ”de nye gjerningsmennene”. Gjennom beskrivelsen av gjerningsmennene som *nye* blir de satt i sammenheng med andre tilfeller av voldtekt og voldtektsforsøk som (antatt) er begått av personer med de samme ytre kjennetegn. Selv om det i artikkelen verken antydes at gjerningspersonene i denne gruppen har noen faktisk tilknytning til hverandre, at de er norske statsborgere eller at de stammer fra samme opprinnelsesland blir de gjenstand for en generalisering på grunnlag av ytre trekk. I 1992 var svært mange av treffene av en slik art, mens det i de to tilfellene der det ikke brukes risikodiskursive virkemidler omhandler henholdsvis en spesiell voldtektssak i et lite lokalsamfunn og en voldtektssak der offeret blir beskrevet som prosituert. Vi kan derfor anta at offerets og omgivelsenes ”status” også har betydning for graden av risikoelementer i en tekst.

Omstendighetene rundt det som i norske medier de siste ti årene er blitt betegnet som overfallsvoldtekter²¹ inneholder flere likhetstrekk med det Chris Greer (2003) omtaler som myten om *stranger danger*²². Greer fant i sin studie at i nær to tredjedeler av den første dekningen av voldtektssaker, dreide dekningen seg om overfall begått av ukjente. Gjennomgående for dekningen var frykten for at gjerningspersonen skulle slå til igjen. Greer påpeker at disse overfallene står for en disproportjonalt stor andel av kriminalitetsdekningen, og at overfall fra ukjente er et fremtredende trekk ved pressenarrativene (2003: 73). En av Greers intervjupersoner, en journalist fra Belfast Telegraph, ser dette fokuset på overfall fra ukjente til som en sentral ingrediens i pressens *shock factor*:

---

²¹ En overfallsvoldtekt er ingen juridisk definisjon, men begrepet brukes i stadig større grad for å beskrive voldtekter som skjer i det offentlige rom og der gjerningspersonen er for offeret ukjent. Et søk i Retriever viser at ordet ”overfallsvoldtekt” først dukket opp i norske medier i 1986, og med en sparsommelig frekvens frem til år 2000 (for eksempel 9 treff i 1999). Utover 2000-tallet stiger imidlertid bruken raskt, og i 2007 ble ordet benyttet 2191 ganger i norske medier, og har glidd inn i befolkningens ordforråd. Overfallsvoldtekt er således et godt eksempel på hvordan mediene konstituerer og fornyer forskjellige diskursive områder.

²² Greers studier er av nord-irske aviser, og det er en kjensgjerning at noen av avisene på den britiske halvøya har et langt større tabloid og sensasjonaliserende preg enn de norske. I tillegg har Storbritannia en tradisjon for gratisaviser som utelukkende er reklamefinansierte, og som antyder en annen konkurransesituasjon enn for løssalgs- og abonnementsavisene. Men selv om premissene for å analysere norske medier er noe forskjellige fra analysen av britiske medier, vil trolig mange av de teoretiske holdepunktene være overlappende. ”Stranger danger” er også relatert til frykten for kidnapping og overgrep mot barn.

'violence', 'the warning factor, you know, the idea that this could happen to anybody' and the sense that sex crimes are being committed 'on your doorstep'. All three elements – 'violence', 'speculation' and 'proximity' – are central to establishing the 'shock factor' and (...) the increasingly competitive environment in which journalists practise their craft has rendered the 'shock factor' more important than ever (Greer 2003: 73).

En slik strategi vil formidle risiko på en direkte måte – en innledende hendelse inntreffer, spekulasjoner knyttes opp mot denne og målgruppene for den formidlede risikoen får forsterket sin nærhet til hendelsene. Det er nettopp i det ukjente man nærmer seg kjernen av risikotenkingen, og det finnes her en ikke ubetydelig politisk dimensjon knyttet til offentlige insitusjoner som trygghetsforvaltere. I sin definisjon av begrepet *Sicherheit* (og derav *Unsicherheit*) knytter Zygmunt Bauman (2000) sammen de engelskspråklige begrepene "safety", "security" og "certainty" for å beskrive oppfattelsen av personlig sikkerhet og individuell frihet. Begrepet har en politisk dimensjon i den forstand at myndigheter og politiet spesielt skal "gjøre noe". I praksis, mener Bauman, er det nok at de offentlige trygghetsforvalterne gir illusjonen av at de gjør noe for å hankes med fremmedelementene som truer den personlige sikkerheten. Bauman mener at den faktiske tryggheten gjerne kan være uendret, men for de politiske aktørene er det viktigere at det elektoriske potensialet stort (2000: 35-6). Særlig i møtet med ukjente momenter tydeliggjøres dette potensialet, og for Bauman fokuserer konsentrasjonen rundt "unsicherheit" synliggjør trusselen i *den Ukjente*. Den Ukjente er i gatene, rundt hjemmet ditt – i offentligheten – og ved siden av private markedet for sikkerhet, som innbruddsalarm og såkalte 'gated communities' er fengselet det ytterste virkemiddelet for å hankes med usikkerheten. "It all ties up together very nicely", understreker Bauman, "the logic seems to be restored to the chaos of existence" (2000: 39-40). På mange måter representerer den Ukjente det Anthony Giddens beskriver som "the perversity of unintended consequences" (Giddens 1987: 21), som skal behandles nærmere i diskusjonen av risikoparadigmets posisjon i voldtektsfremstillingene.

4.2.5 Offentlig eller privat rom

Som de to foregående kategoriene har vist er det en klar sammenheng mellom hvilket *rom* en voldtekt blir begått i og relasjonen mellom offer og gjerningsperson. En klar overvekt av tekstene, 61 prosent, omhandler voldtekter eller voldtektsforsøk begått i det offentlige rom,

mens voldtekt i det private rom utgjør 32 prosent. I 7 prosent av treffene er det uspesifisert hvor voldtekten er begått. I tilfellene der åstedet ikke er spesifisert er det enten snakk om mindre oppfølgingssaker (åstedet blir alltid spesifisert i den umiddelbare dekningen) der det fordres at leseren er kjent med sakskomplekset fra tidligere dekning. Det er nærliggende å tro at også tekstene som ikke spesifiserer rom behandler voldtekter begått i det private rom, da voldtekt i det offentlige rom synes å bli ettertrykkelig vektlagt.

Tallene fra tabell 1 antyder en utvikling i en bestemt retning. Hele 70 prosent av tekstene fra 1992 omhandler voldtekter fra det offentlige rom, mot 25 prosent i det private rom og 5 prosent uspesifisert. I 2007 er derimot 55 prosent fra det offentlige rom, 37 prosent fra det private rom og 8 prosen uspesifisert. Oversikten fra 1992 viser også at kombinasjonen ”offentlig rom – ukjent gjerningsperson – ingen relasjon” den mest utbredte, og forekommer i 15 av 37 tekster. Mange av disse tekstene omhandler den såkalte ”serievoldtektsmannen”. Dernest finner vi kombinasjonen ”offentlig rom – ingen relasjon – kjent gjerningsperson”. Alle disse tilfellene omhandler voldtekter der enten gjerningspersonen er blitt pågrepet på et tidlig tidspunkt eller der dekningen stammer fra rettsbehandlingen, med en overvekt av førstnevnte. I tre tekster der voldtekten er begått i det offentlige rom er det også uspesifisert hvorvidt det er relasjon mellom offer og gjerningsperson eller der både relasjons- og gjerningspersonsspørsmålet begge er uspesifiserte.

Soothill og Walby (1991) peker på en lignende tendens. For pressedekning av rettsbehandlingen er det få saker som dekkes gjentakende og i flere aviser, og som blir symbolsaker for et bestemt sosialt problem. Soothill og Walby fant at to tredjedeler av sakene av forskjellig seksuelt relatert kriminalitet kun ble dekket i én avis, og at det bare var seks saker som trakk oppmerksomhet fra mer enn tre aviser (1991: 73-4). Soothill og Walby beskriver videre at det er forskjell på avisenes nivåer, og at seksuelt relatert kriminalitet har større mulighet til å bli dekket i lokal eller regional presse enn i den nasjonale pressen. Samtidig viser resultatene at dersom en voldtektssaks rettsbehandling får gjentakende og bred dekning, så er disse i hovedsak saker med kvinnelige ofre, og ikke saker som involverer både mannlige gjerningspersoner og ofre (1991: 74-5).

De samme variablene fra 2007-materialet viser et lignende bilde. Kombinasjonen ”offentlig rom – ikke relasjon – ukjent gjerningsperson” forekommer i 21 av 65 tekster, mens kombinasjonene ”offentlig rom – ikke relasjon”, ”offentlig rom – ukjent gjerningsperson” og ”offentlig rom” går igjen henholdsvis ni, to og fire ganger. Overvekten av førstnevnte kombinasjon tydeliggjør nyhetsverdien som ligger i disse variablenes sammensetning. Som i tekstene fra 1992 omhandler tekstene med kombinasjonen ”offentlig rom – ikke relasjon” enten rettsbehandlingen av voldtekter eller tilfeller der gjerningspersonen er pågrepet. I noen tilfeller er det også uspesifisert hvorvidt det har vært en relasjon mellom offer og gjerningsperson. Overordnet sett tydeliggjøres det derfor et markant skille mellom offentlig og det private rom, og særlig synes dette å ha betydning for hvorvidt en voldtektssak får vedvarende dekning i pressen.

4.2.6 Stemmer

Kategorien *stemmer* sier noe om hvor mange og hvilke stemmer som eksplisitt kommer til uttrykk i pressedeckningen av en voldtektssak. Ut i fra oversikten i tabell 1 danner det seg et tydelig bilde av hvem som utgjør de viktigste stemmene i pressens fremstilling av voldtekt, samt hvilke kombinasjoner hver enkelt fremstilling trekker på. Politiet er som forventet den klart mest brukte kilden i voldtektsfremstillingene, og er til stede i 61 prosent av tekstene. Denne dominansen har riktignok gått noe ned fra 1992 (78 prosent) til 2007 (51 prosent), men likevel er politiet den mest frekventerte stemmen. Dernest finner vi representanter for domstolene, påtalemyndighetene og aktoratet, som brukes i 21 prosent av tekstene. Denne kildegruppen har opplevd en liten nedgang fra 24 prosent i 1992 til 18 prosent i 2007.

I 20 prosent av voldtektsfremstillingene benyttes gjerningspersonens forsvarer som kilde, en prosentandel lik sakene der offeret er kilde. Av naturlige årsaker er forsvarsadvokatene til gjerningspersonene stedfortredere og har ingen rolle utover å representere gjerningspersonen, mens offeret i denne sammenhengen representerer seg selv. I slike tilfeller er det derfor sjelden at offeret som kilde er i forbindelse med en ”fersk” voldtektssak, men heller at offeret brukes som en kilde som ”snakker ut” sine opplevelser i etterkant. Forsvarsadvokaten er på den andre siden den kilden som øker mest, med kun 8 prosent i 1992 til 26 prosent i 2007. Det kan bety at pressen i de senere år i større grad vektlegger en slags strukturell tilsvare rett for

gjerningspersonen, ettersom fremstillingene av voldtekt gjerne opererer med saksfakta som ikke er bekreftet. Standardsuttalelsen til en forsvarsadvokat begrenser seg imidlertid stort sett til å kommentere hvordan gjerningspersonen stiller seg til påstanden om straffeskyld. For offerets del må vi også inkludere bistandsadvokatene som kilde for å få oversikt over offerets posisjon, og totalt er bistandsadvokatene representert i 7 prosent av tekstene. Gitt at offerets egne uttalelser i stor grad bygger på ”tilbakeblikks”-artikler, kan det bety at det er gjerningspersonens stedfortreder som i den umiddelbare dekningen av voldtekt er den dominerende av de to. I tillegg til øvrige kilder som forekommer i 15 prosent av tekstene, er den forventede tilstedeværelsen av eksperter lavere enn forventet med kun 3 prosent. Forekomsten av eksperter som kilder i pressefremstillingene kan med det virke kunstig lav, men kan delvis forklares med definisjonen av en ekspert. I kriminalitsrelaterte presstekster vil mange av kildene som går inn under de andre kategoriene i realiteten kunne betegnes som eksperter. Advokater er eksempel - eksperter i kraft av sin faglige kompetanse og erfaring.

Den kanskje viktigste stemmen i en presstekst er imidlertid journalistens. I sin nyansering av de forskjellige typene pressestoff påpeker Teun van Dijk (1988) at ”genuine news articles may feature opinions, despite the ideological belief of many journalists that news only gives the facts and not opinion. This is even more obvious in background articles” (1988: 5). En journalists oppfatning av eller målsetning om sin egen objektivitet i produksjonen av nyhetsstoff har sin naturlige begrensning, og inngår i forutsetningene for det Fairclough (1992) betegner som diskursiv praksis. Annet enn i det meningsbærende pressestoffet vil ikke journalisten eksplisitt komme til uttrykk, samtidig som journalistens avveininger og prioriteringer, samt institusjonelle sedvaner i forhold til for eksempel kildeutvelgelse, er faktorer som bidrar til å definere en nyhetstekst. Journalisten har regien på produktet, og journalisten prioriterer og filtrerer vekk potensielt relevant informasjon og relevante kilder frem til produktet tar form som en nyhetsartikkel eller annet pressestoff. Kildevalg har betydning for graden av polarisering i en nyhetsartikkel. En journalists egne fortolkninger innenfor rammene til produksjonsprosessen kan sies å utelukke objektivitet.

Det handler imidlertid ikke bare om at medier og journalister *velger* kilder, understreker Sigurd Allern (1992). Allern satte tidlig fokus på at også kildene profesjonaliseres og at de jobber profesjonelt og målrettet for å legge premisser for nyhetsproduksjonen. Innenfor

konserner, organisasjoner og det offentlige byråkratiet, mener Allern, ”har det (...) skjedd en systematisk organisering for å møte pressens byråkratiske nyhetsbehov” (1992: 94). Om man for nesten 20 år siden kunne skimte konturene til et dynamisk forhold mellom ”elitekilder” og massemediene, vil man i dag kunne se et helprofesjonelt og langt mer strategisk forhold mellom journalist og kilde. Pressestrategier, pressetalsmenn og kommunikasjonsrådgivere representerer noe av utviklingen på kildesiden. Et kildeforhold som i pressesammenheng er blant de mer profesjonaliserte er forholdet mellom politiet og journalist. Oppfatningen av politiets økende *informasjonsplikt* i et risikoorientert samfunn blir kombinert med et økt *informasjonskrav* fra pressen. Det kan imidlertid reises spørsmål om endringene innen mediefeltet, spesielt i brytningen mellom tradisjonelle medier og nyhetsmedier på nett, samtidig kan bidra til å minske avstanden mellom befolkningen og sentrale samfunnsaktører- og institusjoner.

4.2.7 Geografisk voldtektsfokus

Et aspekt som ikke er med i tabell 1, men som kan tenkes å være av betydning for forståelsen av voldtektsfremstillingene, er hvilke geografiske områder som får størst oppmerksomhet. I tabell 2 på neste side følger en oversikt over hvor voldtektene eller voldtektsforsøkene i de forskjellige tekstene har funnet sted. På samme måte som med resultatene fra tabell 1 sier den følgende oversikten ingenting om de faktiske forhold knyttet til utbredelsen av voldtekt i Norge. Heller beskriver tabell 2 hvilke *prioriteringer* norsk presse har i fremstillingen av voldtekt, og samtidig vil de geografiske beskrivelsene være sentrale i det Mathiesen (2002) fremhever som ”massegjentakelsen” av presseprodukter.

Tabell 2.

Hvor teksten identifiserer at voldtekten(e) er begått:	Oslo: 18	(49 %)	Oslo: 50	(77 %)	Oslo: 68	(67 %)
	Hamar: 7	(19 %)	Hamar: 0	(0 %)	Hamar: 7	(7 %)
	Uspesifisert: 1	(3 %)	Uspesifisert: 2	(3 %)	Uspesifisert: 3	(3 %)
	Bergen: 0	(0 %)	Bergen: 3	(4 %)	Bergen: 3	(3 %)
	Trondheim: 1	(3 %)	Trondheim: 1	(2 %)	Trondheim: 2	(2 %)
	Rjukan: 2	(5 %)	Rjukan: 0	(0 %)	Rjukan: 2	(2 %)
	Kristiansand: 0	(0 %)	Kristiansand: 2	(3 %)	Kristiansand: 2	(2 %)
	Oslo/Hemsedal: 0	(0 %)	Oslo/Hemsedal: 2	(3 %)	Oslo/Hemsedal: 2	(2 %)
	Sør-Trøndelag: 1	(3 %)	Sør-Trøndelag: 0	(0 %)	Sør-Trøndelag: 1	(1 %)
	Lillehammer: 1	(3 %)	Lillehammer: 0	(0 %)	Lillehammer: 1	(1 %)
	Bolærne Fort: 1	(3 %)	Bolærne Fort: 0	(0 %)	Bolærne Fort: 1	(1 %)
	Eidsivating lg.rett: 1	(3 %)	Eidsivating lg.rett: 0	(0 %)	Eidsivating lg.rett: 1	(1 %)
	Oslo/Romerike: 1	(3 %)	Oslo/Romerike: 0	(0 %)	Oslo/Romerike: 1	(1 %)
	Mosjøen: 1	(3 %)	Mosjøen: 0	(0 %)	Mosjøen: 1	(1 %)
	Sigdal: 1	(3 %)	Sigdal: 0	(0 %)	Sigdal: 1	(1 %)
	Sandefjord: 0	(0 %)	Sandefjord: 1	(2 %)	Sandefjord: 1	(1 %)
	Gardermoen: 0	(0 %)	Gardermoen: 1	(2 %)	Gardermoen: 1	(1 %)
	Fredrikstad: 0	(0 %)	Fredrikstad: 1	(2 %)	Fredrikstad: 1	(1 %)
	Nesodden: 0	(0 %)	Nesodden: 1	(2 %)	Nesodden: 1	(1 %)
	”By i Rogaland” ²³ : 0	(0 %)	”By i Rogaland” ²³ : 1	(2 %)	”By i Rogaland” ²³ : 1	(1 %)
n=37	n=100	n=65	n=102 ²³	N=102	N=100	

Tabell 2 viser at den store majoriteten av fremstillingene (67 prosent) omhandler voldtekter eller voldtektsforsøk begått i Oslo. Det er trolig slik at Oslo er den byen i Norge der det blir begått flest voldtekter, særlig på grunnlag av at hovedstaden har et vesentlig høyere folketall enn andre byer. Tallene for 1992 viser at 49 prosent omtalte Oslo-voldtekter, mot 77 prosent av fremstillingene fra 2007. At Oslo skulle dominere materialet var en av de sentrale forhåndantagelsene for voldtektsfremstillingene, men det entydige fokuset på Oslo er høyere enn forventningene. Dominansen kan ha flere årsaker, og som beskrevet i forhold til noen av variablene fra tabell 1 er metodiske forhold som kan være av størst betydning. I utvelgelsen av undersøkelsesperioder dreiet jeg fokuset bevisst mot de ekstreme periodene. Ved at begge de to voldtektstendensene – henholdsvis ”serievoldtektene” i 1992 og ”voldtektbølgen” i

²³ Årsaken til at n>100 er at tallene er avrundet oppover, og at én forekomst i realiteten tilsvarer 1,538 % og ikke 2 %, slik det er oppgitt i tabellen.

2007 – begge er fra Oslo, gjør at hovedstaden er overrepresentert i denne disse periodene. Hadde utvelgelsen eksempelvis omfattet voldtektstendenser fra andre byer ville Oslo-dominansen blitt redusert. Som Soothill og Walby (1991) påpeker er det bare noen få voldtekter som genererer bred mediedekning, noe som i tillegg til voldtektstendensene i Oslo vises Hamar var i fokus i 19 prosent av tekstene fra 1992. Hamar-saken omhandler en voldtekt av en 11 år gammel jente (VG, 1.12.1992) og fikk i dagene etter voldtekten bred oppmerksomhet fra pressen, med detaljerte oppfølgingsaker. Utover denne voldtekten er det ingen byer som blir viet mer enn tre presseoppslag, noe som gjør kontrasten til oppmerksomheten rundt Oslo stor.

En annen faktor kan ha betydning for det ensidige fokuset på Oslo. Aftenposten Aften/Aften er inkludert blant riksavisene som er grunnlaget for datamaterialet. Som lokalavis for Oslo vil inkluderingen av tekster fra Aften påvirke resultatene, ettersom den har et nær utelukkende fokus på Oslo. Korrigerer vi resultatene for tekster fra Aften blir dominansen noe svakere, men tendensen er likevel tydelig. Bare fem av tekstene fra 1992 stammet fra Aften, mens 12 av tekstene fra 2007 gjorde det samme. I tillegg var én av tekstene fra 2007 ikke omhandlende Oslo, men Nesodden. Utelukker vi Aftens tekster fra materialet vil andelen Oslo-relatert stoff være på 41 % for 1992 (mot 49 % i tabell 2) og 72 % for 2007 (mot 77 % i tabell 2). Den prosentvise nedgangen etter korrigeringen er liten og det er svært tydelig at rikspressen har et særlig fokus på Oslo-området i sin dekning av voldtekt. Trolig kan denne relative dominansen av Oslo-stoff i pressen også forklares med at brorparten av den riksdekkende pressen har sine baser i hovedstaden.

4.3 Nærlesning av åtte tekster

Som den kvalitative delen av analysen er nærlesninga av et mindre antall tekster verdifull. Sammenlignet med den kvantitative oversikten over hvordan materialet fordeler seg på bestemte variabler, er nærlesninga langt mer detaljorientert. Den gir anledning til å beskrive de forskjellige posisjonene i tekstene, enten disse tar utgangspunkt i de forskjellige aktørens posisjoner eller de mer innfløkte posisjonene til konsepter og paradigmer knyttet til risiko eller ansvarlighetsdiskurs. Utvelgelsen av et mindre antall tekster til nærlesning skal som jeg har redegjort for bygge på variasjonsbredden som ble synliggjort i finsorteringa og tabell 1. De forskjellige variablene som materialet i finsorteringa er inndelt etter tilkjenner gir noen

særtrekk knyttet til de forskjellige presentasjonene av voldtekt, samtidig som de kan veilede innsnevringa av diskusjonen i retning av problemstillingene reist innledningsvis.

Det er i nærlesninga fire kategorier av voldtektsfremstillinger som jeg skal undersøke nærmere, alle med forskjellige variabler eller kombinasjoner av disse. I disse gruppene har jeg valgt ut én tekst fra hvert undersøkelsesår – for å kunne øyne en kontinuitet eller utviklingen i voldtektsdiskursen, men også for å kunne øke bredden i undersøkelsen. Totalt vil derfor åtte tekster nærleses. Gruppe 1 kan kategoriseres som ”relasjonsvoldtekter”, der utgangspunktet særlig bygger på at det er en relasjon offeret og gjerningspersonen. Som beskrevet i finsorteringa er denne variabelen nær entydig sammenhengende med at voldtekten fant sted i det private rom og at den ikke settes i sammenheng med en tendens, og følgelig legges denne kombinasjonen til grunn. Gruppe 2 kan betegnes ”overfallsvoldtektene” og er på mange måter det direkte motstykket til gruppe 1. Relasjonsvoldtekten og overfallsvoldtekten er samtidig de to forenklede hovedkategoriene som pressen opererer med i presentasjonen av voldtekter. For overfallsvoldtektene er det nær sagt aldri snakk om noen relasjon mellom offer og gjerningsperson, og for å kunne synliggjøre betydningen av risikomomentene har jeg også inkludert variabelen ukjent gjerningsperson. Med sistnevnte variabel utelukkes pressefremstillinger som omtaler rettsbehandlingen av overfallsvoldtekter, og dermed rette fokuset mot pressens formidling av risiko og trusler. De to siste gruppene befinner seg begge i spennet mellom gruppe 1 og gruppe 2, utvalgt på grunnlag av to bestemte variabler. Gruppe 3 tar utgangspunkt i tekstene som spesifiserer gjerningspersonens etnisitet, og som vi har sett er etnisitetselementet den faktoren som har vært gjenstand for størst endring i tiden mellom undersøkelsesårene. Gruppe 4 har som utgangspunkt tekstene der det fremgår og fokuseres på at det er utøvd vold i forbindelse med voldtekten.

En rekke punkter veileder nærlesninga. Blant disse er gjerningspersonen posisjon, offerets posisjon, direkte og indirekte ansvarliggjøring, tendens og risiko de mest sentrale faktorene, samtidig som tekstens nære og fjerne tekstuelle kontekst (visuell fremstilling og teksten som diskursiv praksis), bruk av kilder og eventuelt tekstens bruk statistiske elementer er i fokus. Der det er anledning til å beskrive betydningen offentlig og privat rom – både i en diskursiv og fysisk forstand – vil dette også problematiseres. Det er nødvendigvis slik at

undersøkelsespunktene vil være av forskjellig betydning for hver enkelt tekst, og at noen momenter vil i større grad bli vektlagt i den enkelte tekst enn andre.

En forutsetning ved nærlesningen må imidlertid gjøres rede for. Det er ikke et siktemål å foreta en gjennomgripende nærlesning av tekster på et lingvistisk detaljert nivå; en metodisk tilnærming som ligger diskursanalytikere som Norman Fairclough (1992), Teun van Dijk (1988, 1991) og Gunter Kress (1986) nær. Grammatisk detaljerte og kompliserte beskrivelser av semantiske posisjoner i setningsleddene er et eksempel på et detaljnivå jeg ikke har den faglige kompetansen for å gjennomføre, ei heller en fremgangsmåte som av umiddelbar analytisk interesse for min tilnærming til voldtekstdiskursen. Heller vil jeg forsøke gå i dybden på deler av den enkelte tekst der det er av analytisk interesse, for å kunne synliggjøre hvordan bestemte fremstillinger er uttrykk for noe dypere og bredere enn det ved første øyekast kan virke som. Bruk av metaforer, språklige nyvinninger (som bruk av begrepene ”overfallsvoldtekt” og ”voldtektsbølge”), etableringen av tematiske ”knagger” og andre journalistiske trekk for å gi leseren en følelse av gjenkjennelse og relasjon til voldtekten teksten omhandler, er eksempler på det mer detaljerte nivået i analysen. Hver tekst vil kreve et særskilt analytisk fokus, og til tross for at tekstene er utvalgt på grunnlag av bestemte avveininger er det sannsynlig at det dukker opp nye momenter som har umiddelbar analytisk verdi. Det er for øvrig heller ingen målsetning å komme frem til statistisk representative funn. Hensikten er i stedet at analysen skal være et grundig utgangspunkt for å beskrive tekstenes bidrag til *historien* som pressen og samfunnet forteller om voldtekt, og i tur hvordan disse bidrar til konstitueringen av sosiale problemer.

4.3.1 Gruppe 1 - Relasjonsvoldtekten

Tekstene i denne gruppa omtaler voldtekter der det har vært en *relasjon* mellom gjerningsperson og offer, der hendelsen har funnet sted i det *private* rom og der voldtekten ikke settes i sammenheng med en voldtekts- eller kriminalitetsrelatert *tendens*. Denne kombinasjonen av variabler utgjør i finsorteringsmaterialet 9 tekster fra 1992 og 11 tekster fra 2007, noe som gir 20 tekster for begge årene. Disse utgjør omtrent 20 prosent av tekstene fra finsorteringa. I den grad denne kategorien av voldtekter er homogen, og kan sekkebetegnes som ”relasjonsvoldtekter”. Sammenlignet med voldtekter fra det offentlige rom med ukjent

gjerningsperson, som i dette tilfelle er det referansepunktet, mangler relasjonsvoldtekter gjerne sensasjons- og risikomomenteter. Dette kan delvis være på grunn at gjerningspersonen i denne gruppa er kjent for offeret. Det kjennetegner særlig utvalget fra 1992 at tekstene inneholder spesielle detaljer. Voldtekter beskrevet som ”nachspielvoldtekter” eller ”relasjonsvoldtekter” får trolig mindre spalteplass uten slike spesielle trekk. Der disse typene voldtekt blir omtalt i pressen, inneholder saksforholdene detaljer eller omstendigheter som av forskjellige grunner skiller dem i fra det man kan betegne som ”vanlige” nachspiel- eller relasjonsvoldtekter. Dette er detaljer som tilsynelatende blir vurdert til å øke den enkelte voldtekts nyhetsverdi og lesbarhet. Slike trekk kan for eksempel være en stor aldersforskjell mellom gjerningsperson og offer (som vi skal se i den følgende teksten), omfattende incestforhold, ekstrem vold, tortur eller lignende.

4.3.1.1 Tekst 92C7²⁴: ”- VOLDTOK 11-ÅRING”

Tekst 92C7 (VG, 5.3.1992) omhandler en rekke voldtekter og seksuelle overgrep begått av en eldre mann på midten av 1980-tallet. Det er en betydelig tidsmessig avstand mellom tidspunktet for voldtekt og tidspunktet for tekstens publisering, omtrentlig seks år. Det er særlig to forhold ved 92C7 som gjør at teksten skiller seg fra andre ”relasjonsvoldtekter”. For det første er det en betydelig aldersforskjell mellom offer og gjerningsperson. Denne aldersforskjellen, og særlig offerets unge alder tatt i betraktning, vil trolig i de fleste tilfeller ikke omtales som voldtekt, men som overgrep eller misbruk av barn. For det andre beskriver teksten gjerningspersonen ut i fra at han var en tillits- og maktperson for ofrene som leder for en bedrift der ofrene hadde sommerjobb, og posisjonen forsterkes av en anonym kildes betegnelser av mannen ”nærmest som en bestefar for jentene”. Teksten presenterer saksforholdene med utgangspunkt i et grovt tillitsbrudd og misbruk av sin posisjon, samt den graverende aldersforskjellen. Vekten på disse forholdene tydeliggjøres i betegnelsene av gjerningspersonen, som ut i fra hans alder og stilling beskrives som ”bedriftsleder”, ”sjefen”, ”65-åringen” og ”den eldre mannen”. At gjerningspersonen via sin forsvarsadvokat benekter skyld i saken tillegges i teksten liten vekt.

---

²⁴ Tekstnavnet ”92C7” viser til dens opprinnelige nummerering etter grovsorteringa: ”92” viser til året 1992, ”C” viser til hvilken måned den ble publisert (mars) og ”7” viser hvilket nummer av tekster i inneværende måned den aktuelle teksten er i finsorteringsmaterialet.

Betegnelse av hovedofferet²⁵ blir på mange måter kontrastert i forhold til gjerningspersonens posisjon, og det legges særlig vekt på hennes unge alder. I tillegg til å beskrive henne som ”11-åringen” veksler imidlertid teksten mellom to beskrivelser: pike og jente. I forsideingressen og ingressen til artikkelen beskrives offeret som ”piken”, noe som forsterker offerets uskyldighet, mens hun selve teksten blir hun flere steder referert til som ”jenta”. Polariseringen mellom gjerningspersonen og offeret forsterker derfor formidlingen til leseren om alvorligheten i voldtekten. Dette forstrekes også av de språklige fremstillingene av voldtekten: ”den eldre mannen skal ha (...) halt med seg den forskrekkede lille jenta inn i skogen. Der skal han ha revet av henne klærne og voldtatt henne”.

Polariseringen av offeret og gjerningspersonen er blir forsterket også ved en journalistisk metode. På avisens forside, der tekst 92C7 utgjør den svært dominerende hovedsaken, blir gjerningspersonen omtalt som en ”65-åring” som er blitt ”siktet og fengslet”. Offeret blir i samme vending betegnet som en ”11-åring”. Det som imidlertid er tilslørt i denne fremstillingen er at aldersbetegnelsene henviser til to forskjellige tidspunkt: gjerningspersonen blir beskrevet ut i fra hans alder på siktelsestidspunktet, altså i 1992, mens offerbetegnelsen henviser til tidspunktet da voldtekten ble begått. Det eneste som av forsiden og den første delen av teksten presiserer at det henvises til forskjellige tidspunkter er beskrivelsen ”den da 11 år gamle piken”. Inntrykket leseren får av forsiden og første del av teksten er nemlig at en 65-åring har voldtatt en 11-åring, men siden voldtekten blir oppgitt å ha skjedd i 1986 er det i realiteten snakk om aldersforholdene 11/59 år på tidspunktet for voldtekten og 17/65 år på siktelsestidspunktet. Til tross for at det to steder i teksten antydes at aldersbeskrivelsene er fra to forskjellige tidspunkt, er hovedinntrykket likevel en større aldersforskjell. Hvorvidt dette for leseren forsterker inntrykket av voldtektens allerede alvorlige karakter er usikkert, men det fremstår likevel som et bevisst journalistisk grep for å forsterke de svært graverende detaljene ved voldtekten.

Det er i teksten svært lite fokus på risiko, og voldtekten og overgrepene fremstilles som isolerte tilfeller knyttet til den enkelte gjerningspersonen. Når gjerningspersonen er kjent

---

²⁵ ”Hovedvoldtekten” bygger på en anmeldelse fra en 11 år gamle jente, og er det eneste forholdet i teksten som er etterforsket og anmeldt. Anmeldelsen medførte imidlertid flere rapporter om misbruk, som totalt inkluderer forskjellige typer overgrep mot 10-15 jenter. Teksten tar imidlertid utgangspunkt i hovedvoldtekten og det er dette offeret som blir tillagt størst betydning.

(pågrepet) minimeres journalistens anledning til å formidle advarsler til leserne og offentligheten om voldtekts- og overgrepfare, annet enn på generelt grunnlag. At voldtekten blir fremstilt som et isolert tilfelle har også med måten teksten presenterer ansvarligheten. For det første er det ingen form for indirekte ansvarliggjøring av offeret, i form av antydninger om uforsiktig oppførsel eller på andre måter. Heller ikke offerets eller de andre jentenes foreldre blir beskrevet som å ha et ansvar, og både det juridiske skyldspørsmålet og den normative ansvarliggjøringen rettes i teksten fullt og helt mot gjerningspersonen. Kontrasteringen mellom gjerningspersonens posisjon, tillitsbrudd og brutale voldtekt og offerets unge alder og uskyldighet gjør polariseringen nær komplett. Særlig autoritetsbeskrivelser som at han hadde ”psykisk kontroll” over jentene, at han var som en ”bestefar” og at han var ”bedriftsleder” underbygger entydigheten i ansvarlighetsdiskursen. Fremstillingen av voldtekten og overgrepene som isolert gjør at det heller ikke rettes indirekte ansvar mot offentligheten i form av politi, barnevern eller andre institusjoner. Men til tross for ofrenes unge alder er det ingen beskrivelser av pedofili eller overgrep, som normalt brukes i slike sammenhenger. Ansvarlighetsdiskursen munner ut i bidlet av gjerningspersonen som kynisk, kalkulerende og bevisst overfor lovbruddene han er siktet for. Det er derfor i denne teksten heller ingen ansvarliggjøring eller krav om tiltak for å hanskes med lignende situasjoner i fremtidig rettet mot myndigheter eller andre. ”Monsternarrativet” om privatpersonen som i kraft av sin autoritetsposisjon som bedriftsleder utnyttet, forgrep seg på og voldtok en ung jente skaper en forestilling om et handlingsforløp utenfor det offentliges ansvar og kontroll.

Politiet som kilde og aktør i saken representerer i hovedsak et kontrollapparat som ikke kan utfolde seg i forhåndsdommelser. Informasjonen om saksforholdet som presenteres i teksten er etter opplysningene å dømme fra politiets avhør av offeret, mens politiet selv kun siteres på at de ikke kan kommentere detaljer ved saken, ettersom den er ”under etterforskning”. Politiets rolle har imidlertid betydning for risikodimensjonen i teksten, når politiet i kraft av å være den håndhevende delen av kontrollapparatet har skånet offentligheten for risikoen ved å uskadeliggjøre gjerningspersonen. Som nærmeste berørte offentlighetsrepresentant gjør ikke politiet et eiendommelig krav på konflikten, men bistår heller i forvaltningene av den, samt i forvaltningen av den offentlige utøvelsen av rettferdighet.

I sin helhet bærer fremstillingen av voldtekten og overgrepene preg av å være et narrativ der VG "avslører" en grusom enkelthistorie, uten at den knyttes til voldtekts- eller overgrepssproblematikk generelt. Dette kommer også frem av den visuelle fremstillingen, og tekst 92C7 utgjør avisforsidens hovedsak. Bruken av beskrivende adjektiver i den språklige fremstillingen (den *forskrekke*de lille jenta; den *hyggelige* sommerturen (...)) skal ha endt i et mareritt) blir underbygget av avisens forside, men bare delvis selve tekstens visuelle inntrykk. Med store svarte bokstaver lyder overskriften "«BEDRIFTSLEDER VOLDTOK 11-ÅRING». 65-åring siktet og fengslet". Hele forsidesaken utgjør omtrent tre femtedeler av forsiden, mens overskriften utgjør nær sagt hele sakens tilmålte plass. VG ønsker tydelig med forsiden å sjokkere²⁶ og leseren blir gitt forventninger om en dramatisk beskrivelse på avisens side 9. Forsiden skaper imidlertid forventninger hos leseren om at voldtekten skal beskrives grundig i selve teksten, tatt formatet og omfanget av forsideoppslaget i betraktning.

Teksten på side 9 står imidlertid ikke til forventningene som skapes av forsiden, ettersom tekst 92C7 knapt dekker en halv side, i tillegg til at overskriften "- VOLDTOK 11-ÅRING" opptar halvparten av plassen saken er viet. "Misforholdet" mellom sakens omfang på forsiden og den i selve teksten kan ha flere årsaker. For det første er handlingsforløpet som blir beskrevet nokså uklart, politiet har saken under etterforskning og politiet gir heller ingen direkte uttalelser. At voldtekten ble begått mange år tidligere kan også ha betydning for fremstillingen. For det andre er sakens graverende detaljer av nyhetsverdi i seg selv, og nyhetsverdien av en forside med denne saken som hovedoppslag er høy uavhengig av tekstens omfang. At teksten er plassert i nyhetsseksjonens side 9 tyder også på at det i denne sammenhengen er anledningen til å formidle en "sjokkforside" som har ført til at den er blitt prioritert på denne måten. Medieoppmerksomheten rundt "serievoldtektsmannen" i mars 1992 som en voldtektstendens eller voldtektsbølge, var trolig undertiden med på å øke den generelle årvåkenheten for voldtekt. På tross av at voldtektene i tekst 92C7 hadde et noe uklart saksforhold ble den likevel viet stor plass på avisens forside, og misforholdet mellom forsiden og selve teksten er den likevel produsert og publisert i en periode med stort voldtektsfokus. Den aktuelle voldtekten ble kunne henges på den allerede eksisterende

---

²⁶ Se Chris Greers beskrivelse av "the shock factor" under 4.2.4 *Kjent gjerningsperson*.

”voldtektsknaggen” skapt for serievoldtektsmannen, og dens relative nyhetsverdi kan tenkes å ha vært større enn perioder uten dette fokuset.

4.3.1.2 Tekst 07B15: ”Student løslatt. Voldtøk på ny”

Tekst 07B15 (Dagbladet, 7.2.2007) omhandler en rekke relasjonsvoldtekter begått av samme gjerningsperson ved flere anledninger. Artikkelen overskriver oppsummerer handlingsforløpet grovt, og i tillegg til at tekstens fokus er på voldtektene som gjerningspersonen har begått (ikke voldtektene offeret er blitt *utsatt* for), bygger vinklingen og sakspremisset også på at politiet indirekte er ansvarlige for at gjerningspersonen ikke ble fengslet etter de første voldtektene. På den måten søker tekstens fremstilling å balansere hensynene til den enkeltes rettssikkerhet opp mot allmenne hensyn og delvis også offentlighetsvern. Med et nokså komplekst saksforhold søker teksten samtidig å lage en årsakssammenheng mellom politiets mangelfulle etterforskning og den nye voldtekten. Etterforskningen av gjerningspersonens tre voldtekter mot eks-kjæresten (”Løslatt etter *politisommel*”), rettens vurdering av at gjerningspersonens rettssikkerhet ikke er ivaretatt og derav løslatelse (”Sjøl om saken er alvorlig, finner vi at (...) det ikke finnes rimelig at 28-åringen *fortsatt* holdes i fengsel”) og en ny voldtekt (”- Voldtøk på nytt”).

Hovedfokuset i teksten er altså lagt på gjerningspersonen og ikke offeret. Det er gjerningspersonens voldtektshandlinger og politiet og rettsvesenets delaktighet i løslatelsen av mannen som er gjenstand for kritikk, og offrenes opplevelser av voldtektene kommer i bakgrunnen. Forsidehenvisningen lyder ”Student løslatt: - Voldtøk på nytt”, mens siste setningen i ingressen lyder ”mandag ble *han* pågrepet for nok en voldtekt mot et nytt offer”. I en mer offerorientert forsidehenvisning ville voldtekten for eksempel blitt fremstilt slik: *Student løslatt: Ny kvinne voldtatt* eller *Ny kvinne voldtatt etter politisommel*. Fokuset på gjerningspersonen blir videre underbygget av politiet. For det første understreker politiet at gjerningspersonen hadde ”slått seg vrang” under den pågripelsen, at det oppstod et ”basketak” og at han var ”så rabiatt” at det måtte tre politimenn til for å bære han ut i bilen. I tillegg til at politiets beskrivelser av gjerningspersonen, i langt større grad enn i tekst 92C7, utviser en slags moralsk vurdering av gjerningspersonen, blir beskrivelsene av vold en måte å underbygge hans voldelige adferd i forbindelse med de tre første voldtektene. I tiltalebeslutningen som gjengis i teksten er gjerningspersonens voldsbruk beskrevet i

detalj. Helhetsfremstillingen av gjerningspersonen bidrar til å tegne et entydig negativt bilde av mannen, også ved politiets uttalelser om at arrestforvarer har ”en avrevet sene og går nå med gips” og at det ”er stor gjentakelsesfare i saken – det har han bevist nå”. Det ensrettede fokuset på gjerningspersonen underbygger tekstens kritikk mot politiets håndtering av saken i utgangspunktet, samtidig som politiet i sine uttalelser utviser ydmykhet: ”- Nå vil ikke etterforskningen gå så sent”. Akkumuleringen av forhold som virker negativt inn på bildet av gjerningspersonene gjør at fremstillingen bærer preg av at han har fått ”mange sjanser”, både tilsiktede og utilsiktede. Dette underbygges ytterligere med en undertekst der offeret kommenterer forholdene. Offeret som kilde i saken gjør samtidig at denne skikkelsen knyttes til en person, og ikke bare et offer ”på papiret”. Offerets uttalelser styrker også validiteten til både politiets og journalistens implisitte påstand om gjerningspersonens skyld. Langt på vei foretar teksten en forhåndsdomming av gjerningspersonen på grunnlag av de mange opplysningene om saksforhold og mannens generelt voldelige oppførsel.

Selv om sakens aktualitet ligger i den nye voldtekten, fokuserer teksten i stor grad på de tidligere voldtektene. Faktisk er det siste offeret bare henvist til to ganger, mens beskrivelsene av gjerningspersonen i hovedsak dreier seg om hans voldelige natur og de tidligere voldtektene. Dette kan være på grunn av større tilgang på informasjon om de første voldtektene, i tillegg til at ”politisommelet” står sentralt. Som i tekst 92C7 er voldtektene av privat karakter og de er begått i det private rom. Forventningen var at slike voldtekter normalt ikke blir viet særlig spalteplass, men også her er det elementer som gjør voldtektssaken spesiell. For det første er det snakk om voldtekter begått ved flere anledninger og mot flere ofre. Selv om det ikke presenteres som en voldtektstendens, kan det sies å være et mønster knyttet til denne enkelte gjerningspersonen. For det andre er det kritikkverdige forhold som belyses i forhold til politiets (og rettens) håndtering av saken. Allerede i overskriften skapes det en viss kausal sammenheng mellom de første voldtektene, løslatelse av gjerningspersonen som følge av politisommel og den siste voldtekten. De første voldtektene er en rekke private handlinger som politiet mislyktes med å håndtere, og som fikk materielle konsekvenser. Tekstens normative budskap forteller at *hadde ikke mannen blitt sluppet fri, ville han ikke ha voldtatt på nytt*. Ansvarliggjøringen rettes derfor både mot den individuelle skylden knyttet til gjerningspersonen og politiets ansvarlighet i rollen som forvalter av offentlig (og privat) trygghet.

To journalistiske grep kan sies å heve nyhetsverdien ytterligere. For det første kommer det fram av teksten at gjerningspersonen er av britisk etnisitet. Dette er i utgangspunktet ikke en opplysning som i særlig grad kan skape et skille mellom ”han/dem og oss”, men det brukes likevel som en personkarakteristikk på tross av den relative nærheten mellom britisk og norsk kultur. Ser vi derimot tilbake til tabell 1 er det tydelig at den umiddelbare konteksten som teksten er produsert i, grad åpner for et etnisitetsfokus. At det i 2007 var et langt høyere fokus på etnisitet enn i 1992 viser at etnisiteten har fått større nyhetsverdi i seg selv. I tekst 07B15 er gjerningspersonens etnisitet derimot i hovedsak brukt som en personopplysning, tilsynelatende som en måte å variere de språklige betegnelsene av gjerningspersonen på. Det ene unntaket er politiets presisering av at det er ”rømningsfare siden han ikke er fra Norge”. Det gis med andre ord ikke uttrykk for at voldtekt i nære relasjoner er en særpreget trussel representert av personer av britisk etnisitet.

For det andre blir det som i utgangspunktet er et saksforhold med få muligheter til å trekke på risikoparadigmet, presentert i et journalistisk narrativ som likevel forsøker å fokusere på risiko. Trusselen knyttet hertil har to dimensjoner: den personifiserte trusselen representert av gjerningspersonens gjentatte voldtekter, og mangelen på beskyttelse fra de offentlige institusjonene designert til å håndtere den første trusselen. Dette kommer til uttrykk i det språklige, både fra journalistens og kildenes side: Voldtekt mot ”et *nytt* offer”, ”stor gjentakelsesfare”, ”rømningsfare”, ”politissommel”, fikk avslag på ”begjæringen av ny varetekt”, han ”trosset besøksforbudet”, den ”trippelvoldtektstiltalte” og ”han skulle aldri ha blitt sluppet fri”. De språklige fremstillingene skaper et bilde av gjerningspersonen som en trussel ikke bare for de han inngår intime forhold med, men også delvis for offentligheten. Offeret underbygger dette med sine kommentarer via bistandsadvokaten, der hun påpeker at hun ”tør ikke gå hjem alene” og at ”hun har hele tiden visst hva har vært kapabel til”.

Den visuelle fremstillingen av voldtektene er av betydning for inntrykket den gir leseren. Selv om den har en beskjeden forsidehenvisning er det plassert nokså sentralt i avisen, på ”Innenriks”-seksjonens første to sider. Dominerende for de to sidene teksten er presentert på er det midtstilte bildet som ifølge bildeteksten viser ”blokka i Oslo” hvor ”den trippelvoldtektstiltalte motvillig ble pågrepet av politiet”. For det visuelle inntrykket er det samtidig av betydning at Dagbladet henviser til sin egen artikkel om saken året før. Ved en

faksimile i bildets høyre hjørne viser det sammenhengen med at Dagbladet satte et kritisk blikk på og advarte om denne trusselen ved løslatelsen av gjerningspersonen ”etter politisommelet”.

4.3.1.3 Ulikheter og sammenfall: 92C7 og 07B15

Begge tekstene i gruppe 1 omhandler voldtekter der det er en relasjon mellom offer og gjerningsperson, der voldtekten er av privat karakter og derfor ikke er en del av en større tendens. Selv om begge fremstillingene faller under kategorien relasjonsvoldtekter innehar de begge elementer som skiller dem ut fra mengden, og som gir voldtektene større nyhetsverdi. For 92C7 er det aldersforskjellen mellom offeret og gjerningspersonen som er særegen. Sammenlignet med andre relasjonsvoldtekter på ”nachspiel” eller i hjemmet er særtrekket med på å heve sjokkfaktoren, og samtidig er sjokkfaktoren i 92C7 vurdert stor nok til å okkupere nesten hele avisens forside. For 07B15 er det flere forholdet som gjør voldtektene særegne og nyhetsverdige. For det første tegnes det opp et bilde av gjerningspersonen som spesielt voldelig, både i forhold til måten voldtektene er begått og i møtet med politiets pågripelse. For det andre er det i sakspremisset lagt vesentlig vekt på at gjerningspersonen har voldtatt før og at politiet (og delvis retten) er delvis ansvarlig for ikke å ha holdt mannen fengslet. Slik gir det fremstillingen en todelt nyhetsverdi: et kvasisensasjonelt voldtektnarrativ med en voldelig gjerningsperson og mangelfull håndtering fra kontrollapparatets side.

Der slutter likevel grovt sett likhetene mellom de to tekstene, og når det gjelder relasjonsspørsmålet er det like mange ulikheter som likheter. I 92C7 dreier det seg om en relasjonsvoldtekt med stor aldersforskjell, der offeret ikke har nådd tenårene. Relasjonen i denne teksten er imidlertid av en karakter som gjør det naturlig å betrakte voldtekten som pedofili, overgrep eller misbruk, heller enn en voldtekt. ”Seksuelt misbruk” og ”seksuelt samkvem” brukes overfor de andre ofrene, men det er voldtekten av den 11 år gamle jenta som er hovedpremisset for fremstillingen. Fokuset i 92C7 er på autoritetsposisjonen som gjerningspersonen besatt overfor offeret, både i kraft av sin alder (og hennes unge alder) og i kraft av å være bedriftsleder der offeret hadde sommerjobb. I 07B15 er det imidlertid snakk om kjæreste- og intimrelasjon mellom offer og gjerningsperson, og der de involverte er

relativt jevnaldrede. Det er med andre ord svært forskjellige relasjoner i de to sakene. De særegne trekkene ved 07B15 gjør imidlertid at ansvarlighetsdiskursen ikke fokuserer på uforsiktighet eller lignende hos ofrene, men heller på politiets håndtering og den voldelige gjerningspersonen.

Som vi så i tekst 92C7 var den tilsynelatende tilsiktede sjokkeeffekten stor i form av et stort forsideoppslag, mens teksten inne i avisen var av begrenset omfang. Det kan sies å være et kvalitativt misforhold mellom forsiden og teksten. I tekst 07B15 synes forholdet å være motsatt. Riktignok er det en forsidehenvisning til teksten, men den er liten av størrelse og omtaler øyensynlig en ”vanlig voldtekt”. Selve teksten i 07B15 er imidlertid omfattende, og den er samtidig plassert i nyhetsseksjonens første del. Det er nærliggende å tro at det i 92C7 var den potensielle sjokkeeffekten som utgjorde nyhetsverdien, mens sakskomplekset i 07B15 var for komplisert til å kunne presenteres i en forenklet form på avisens forside.

4.3.2 Gruppe 2 - Overfallsvoldtekten

Tekstene i gruppe to har som utgangspunkt variabelkombinasjonen: del av en tendens, voldtekt i det offentlige rom og ingen relasjon mellom gjerningsperson og offer. Denne kombinasjonen utgjør 41 av 102 relevante tekster, hvorav 16 tekster er fra 1992 og 25 tekster fra 2007. For denne gruppen tekster fra 1992 er det i tre av de 16 tilfellene også snakk om spesifisering av gjerningspersonens etnisitet, men i kun én av disse er det snakk om en ikke-norsk etnisitet. For 2007 kan vi nærmest legge til variabelen ”spesifisert etnisitet” uten at utvalget blir mindre, ettersom i 22 av de 25 tekstene fra 2007 er også etnisiteten spesifisert. Det viser en sterk sammenheng mellom bestemte variabelkombinasjoner. Etter pressens fremstillinger fra 2007 å dømme er nær sagt alle voldtekter i det offentlige rom begått av ikke-etnisk norske personer.

Den bevisste utvelgelsen av ekstreme perioder har trolig medført en høyere prosentandel av tekster med denne kombinasjonen, ettersom disse tekstene gjerne settes i sammenheng med en tendens – ofte kalt en ”voldtektsbølge”. Slike tendenser fungerer som knagger for voldtektsfremstillingene og en vellykket innprenting av voldtektsbølgens eksistens i offentligheten vil i tur generere et større fokus rundt variablene som er representert.

4.3.2.1 Tekst 92C12: ”GASS MOT SEX-UDYR”

Tekst 92C12 (VG, 7.3.1992) skiller seg fra de andre tekstene i nærlesninga i det den ikke omhandler en voldtekt begått mot bestemte ofre, men heller *trusselen* om voldtekt for *potensielle ofre*. Som en del av flere beslektede tekster som blir presentert over flere avissider, er tekstens premiss en bestemt *voldtektsfare*, og presenterer et intervju med tre av disse potensielle ofrene. Sakspremisset og den umiddelbare konteksten er trusselen utgjort av ”serievoldtektsmannen”, og de intervjuede kvinnenes møte med frykten og voldtektsrisikoen. Det er snakk om én gjerningsperson, mystifisert som den *Ukjente*.

Med utgangspunkt i voldtektsfaren på Oslo vest kan intervjuet intervjuet med de potensielle ofrene, i likhet med avhandlingens innledende spørsmål, oppsummeres med spørsmålet *hvordan har voldtektsmannen og voldtektsfaren påvirket deg?* Voldtektsfarens relasjon til de tre intervjuede kvinnene kommer til uttrykk i ingressen som ”bosatt midt på Frogner i Oslo er de et mulig bytte for sex-udyret som har terrorisert unge kvinner på Oslos vestkant”. Denne typen metaforer er betegnende for teksten: gjerningspersonen er et ”sex-udyrt”, som ”jakter” på unge kvinner (som er *byttene*) og han ”terroriserer” unge kvinner. Voldtektene blir fremstilt som kalkulerte og taktiske, og det legges vekt på å beskrive under hvilke omstendigheter han har ”slått til”. Det fremgår at ”en bekjent av [kvinnene] ble holdt som fange av mannen i fem timer” og legitimerer kvinnenes frykt ytterligere.

I likhet med de andre tekstene som denne teksten presenteres sammen med er det i 92C12 vekt på kollektiviteten, at både kvinnene og politiet har et sterkt ønske om at ”politiet snart pågriper voldtektsmannen slik at [de] kan ferdes trygt igjen”. Denne uttalelsen synliggjør todelingen i ansvarlighetsdiskursen i teksten. På den ene siden anerkjenner kvinnene politiet som rette instans for å håndtere trusselen og tillegger politiet et institusjonelt ansvar for tryggheten i det offentlige rom. På den andre siden anerkjenner disse potensielle ofrene sitt eget ansvar for tryggheten, i den forstand at de har tatt bestemte forhåndsregler overfor trusselen. Overskriften både på forsiden av avisen og til selve teksten fokuserer på at ”jenter bevæpner seg med gass på byen”, og hovedtiltaket slik det fremstår er innkjøp av tåregass, som de villig poserer med på avisens forside med et uttrykk som sier *bare prøv å voldta oss*. I tillegg til tåregassen oppgir kvinnene at de snakker mye om det, særlig på grunnlag av det som har stått i avisen. De går ”aldri alene hjem på kveldstid”, de tar ”alltid følge med noen”,

de er ”forsiktigere enn vanlig med alkohol”, en av dem ”går flere runder rundt gården før hun låser seg inn og den av dem som har hund mener at ”den kan virke avskrekkende” for voldtektsmannen. For både å bli bedre rustet og for å holde seg i form blir kvinnen oppgitt å ha ”nylig meldt seg på karatekurs. Selv om den er todelt, er hovedpremisset for ansvarligheten rettet de forebyggende tiltakene som kvinnene selv tar.

Teksten fremmer et klart skille mellom offentlig og privat rom. Alle forhåndsreglene som kvinnene oppgir å utføre er alle rettet mot egen ferdsel i det offentlige rom, inkludert området rett utenfor egen bolig. Inne i eget hjem er på den andre siden betraktet som trygt. Voldtektsfaren blir av journalisten underbygget med opplysningen om at de intervjuede kvinnene statistisk sett er utsatt for størst risiko for å bli ofre for voldtekt, noe de selv sier seg enige i. Hvilke faktorer som betinger statistikken utdypes imidlertid ikke. Ettersom den offisielle kriminalstatistikken ikke gir noen oversikt over den demografiske sammensetningen av ofre for kriminalitet, er det nærliggende å tro at det statistiske grunnlaget stammer fra selvrapporteringsundersøkelser. At kvinnene ”vet” at de er i risikogruppen antyder at denne statistiske opplysningen har godt feste hos de som er i *fare*. Imidlertid er det sannsynlig at denne statistikken hovedsakelig bygger på voldtekt i det private rom og ikke i det offentlige. Hvorvidt voldtekt i det offentlige rom har samme risikogruppe vites ikke, men det er likevel tydelig at de statistiske opplysningene er et journalistisk grep for underbygging og legitimering av frykten som de intervjuede kvinnene anerkjenner at de føler.

I forlengelsen av risikoen for voldtekt i det offentlige rom blir statistikken kausalt koblet til ytre faktorer. ”De vet at de statistisk sett er de jentene i Norge som har størst sjanse til å bli voldtatt”. Denne setningen er innledningen til en av kvinnenens sitater: ”- derfor hender det at jeg tar på meg lue og stor rakk når jeg går ut. Prøver å se så stygg ut som mulig”. Som en beskrivelse av et av de forebyggende tiltakene ligger det implisitt i sitatet oppfatningen av *en pen jente er mer utsatt for voldtekt enn en stygg jente*. Påstanden er ikke mulig å validere, ei heller er den falsifiserbar. Den går likevel langt i å forenkle dynamikken til faktorene som er involvert i og betingende for voldtektsproblematikken. Studier av hvorfor menn voldtar vil etter all sannsynlighet kunne vise at motivene for voldtekt, enten de er spontane eller ikke, vil være langt mer sammensatt enn her antydnet.

Visuelt sett er 92C12 fremtredende, og sammen med de relaterte tekstene den er plassert sammen med utgjør den forsiden hovedsak med overskriften ”Jenter bevæpnet på by'n. GASS MOT SEX-UDYR”. Overskriftens store bokstaver dekker i nærheten av tre fjerdedeler av forsiden, og ved siden av forsideingressen er det et bilde av de tre intervjuede kvinnene, hvor de på bildet poserer på rad med tåregassflaskene. Forsiden forsøker den samme sjokkeffekten som tilsynelatende var hensikten med 92C12. I referansen til gjerningspersonen som ”sex-udyret” betinger fremstillingen at leseren har kunnskap om at det går en *voldtektsmann løs i Oslo*, og tekst 92C12 kan derfor betegnes som en oppfølgingssak. Selve teksten på side 7 i avisa er supplert med et stort og mørkt bilde av de tre intervjuede kvinnene, som med alvorlige ansiktsuttrykk personifiserer frykten og forsterker budskapet om at en bør føle seg utrygg.

4.3.2.2 Tekst 07E25: ”Desperat jakt på voldtektsmann”

Tekst 07E25 (Dagbladet, 5.5.2007) omhandler en ”overfallsvoldtekt” med ukjent gjerningsperson på Grünerløkka i Oslo. I fremstillingen beskrives en voldtekt begått ”natt til i går” og blant hovedpremissene er ingressens budskap om at den ”brutale overfallsvoldtekten var den 20. i Oslo [i] år”, altså som en del av en voldtektstendens. Ingressen melder også om at politiet *vet* at samme gjerningsmann står bak flere av voldtektene, ”men kjenner ikke identiten hans”. Størsteparten av teksten er viet beskrivelser av voldtekten og omstendighetene rundt, samtidig som det brukes plass på å slå fast sammenhengen mellom denne voldtekten og de andre voldtektene i ”voldtektsbølgen”.

At gjerningspersonen er ukjent blir tillagt stor vekt, og beskrivelsene av han søker tilsynelatende å understreke trusselen denne utgjør, at politiet arbeider ”desperat” med å finne han og sannsynligheten for sammenhengen med andre voldtekter. Offerets observasjoner blir gjengitt som informasjon om vedkommendes ytre trekk: ”offeret har beskrevet gjerningsmannen som av afrikansk, sannsynligvis somalisk opprinnelse, med hvite øreklokker på ørene”. Politiets tese om at samme mann står bak flere av ”overfallsvoldtektene” i ”voldtektsbølgen” blir fremstilt som sammenligningsgrunnlag, samt at denne gjerningspersonen blir beskrevet som ”rundt 180 cm høy, og av afrikansk opprinnelse”. Sammenfallet mellom beskrivelsene synes å være bakgrunnen for antydningen om at det er denne mannen som er gjerningsperson også i denne voldtekten. Overfor denne sist beskrevne

gjerningspersonen er det to opplysninger som fremkommer: høyde og opprinnelse. I beskrivelsene av ytre trekk ved en gjerningsperson er det en forutsetning hvilken kunnskap den som beskriver besitter, hvordan disse sammenfaller med kulturell og sosial kunnskap i befolkningen, og for formidlingens del hvorvidt semantikken av opplysningene oppfattes av mottakeren på samme måte som avsenderen. Høyde på den ene siden kan sies å være et universelt mål, og tross at det finnes forskjellige målebenevninger er høyde et naturlig referansepunkt som de aller fleste har kunnskap om. Beskrivelse av opprinnelse er på den andre siden ikke et universelt mål, og etnisk opprinnelse eller nasjonalitet er noe *ikke-visuelt* eller *ikke-observerbart*. Oppfatningene av andre personers etnisitet og opprinnelse vil i større grad variere ut i fra sosiale og etniske sammensetninger i egen befolkning, men kanskje av aller størst betydning er vår egen kunnskap og våre egne erfaringer med ”opprinnelser” og etnisitet. Likevel vil beskrivelsen ”afrikansk opprinnelse” trolig ha samme konnotasjon overfor mange mottakere, ettersom den implisitt opplyser om hudfarge. Den kanskje største forskjellen mellom de to typene opplysninger ligger i at det er orienteringen av sosiale problemer. Det er vanskelig å knytte sosiale problemer mot høyde, mens det i generaliseringen av hudfarge som en faktor i voldtekt er andre forutsetninger for å gjenkjenne dette som deler av årsaksforklaringene.

Et forhold ved tekst 07E25 som står i kontrast til relasjonsvoldtekte i gruppe 1 er beskrivelsen av politiets ”valg av side” – fremstilt gjennom beskrivelser av politiets ”desperate” jakt på gjerningspersonen. Offeret blir av politiet betegnet nettopp som ”offer”, og det synes som at variablene ukjent gjerningsperson og offentlig rom (i kontrast til i en ”ord mot ord-situasjon”), via politiets mandat som trygghetsforvalter, gir politiet større rom til å ta skyldspørsmålet for gitt. Personifiseringen av offeret, vektleggelsen på de fysiske skadene hun ble påført og beskrivelsen av en fysisk maktrelasjon offeret ikke kan klandres for forsterker betydningen av voldtekten. Videre, i fremstillingene av voldtekten benyttes det i mindre grad usikkerhetsbetegnelser som *skal ha voldtatt*, sammenlignet med fremstillingene av relasjonsvoldtekte. Også trusselen mot offentlig trygghet, samt konteksten knyttet til ”voldtektbølge” og ”overfallsvoldtekt”, gjør at politiet får en mer aktiv rolle i konflikten. At politiet implisitt anerkjenner risikodimensjonen avledes fra at voldtekten ble begått i det offentlige rom. Skyldspørsmålet og ansvarlighetsdiskursen i teksten dreier seg derfor ikke om offerets uforsiktighet (”kvinnen har fortalt politiet at hun var *alene* og kom *gående fra byen*”),

men om gjerningspersonens brutalitet og uskadeliggjøring av offeret ("overfallsvoldtekt", "hun skal ha blitt kastet i en vegg under overgrepet", "brukket kinnbein") og politiets utilstrekkelighet som total trygghetsforvalter ("desperat jakt", "søket [etter gjerningspersonen] (...) var uten resultat", "akkurat nå vet vi ikke så mye mer"). Sammen bidrar tekstens beskrivelser til å dekonstruere oppfatningen av det trygge offentlige rom.

Politiets mer aktive rolle gjenkjennes også i informasjonskravet som rettes mot politiet i voldtektssaker. Det er forventelig at det i tilstander av sosial utrygghet og stort mediefokus på voldtekt vil være et større press på politiet som kilde for informasjon. Likevel, sammenlignet med tekstene fra 1992, er både 07B15 og 07E25 preget av mer omfattende og detaljert informasjon fra politiet, og særlig 07E25 som en del av den umiddelbare dekingen av voldtekt. For det første kan det bety at tekstene fra 2007 blir ansett for å være av større offentlig betydning, og at politiet ser sin *informasjonsplikt* som større. 07B15 og 07E25 omhandler to svært forskjellige voldtektssaker, den første mot relasjonsvoldtekt og den andre mot en overfallsvoldtekt, men begge tekstene har politiet som bærende kilder. For det andre kan det bety at det økede mediemangfoldet har medført en standardisering av kildeforholdet mellom journalist og politi, der både avhengigheten og forventningene knyttet til politiets informasjon har større fokus.

I tillegg til de språklige nyvinningene "overfallsvoldtekt" og "voldtektsbølge" benytter journalisten førstnevnte begrep som et verb: "overfallsvoldtatt". Et søk i Retriever viser at verbet i rikspresen totalt er brukt bare ti ganger, og til sammenligning er ordene "overfallsvoldtekt" brukt 478 ganger og "voldtekt" hele 21 608 ganger. Den innovative språkbruken tilsidesetter det faktum at en overfallsvoldtekt ikke er en juridisk betegnelse, og tar i stedet utgangspunkt i sosiale og deskriptive betegnelser – forhold som tidligere ble omtalt som *extra-legal*.

Til tross for et særlig fokus på voldtektstendensen og den økede risikoen for å bli voldtatt i det offentlige rom, er det for tekst 07E25 ingen henvisning på avisens forside, slik det har vært i de tre foregående tekstene. En forklaring på dette er hvilken dag avisa er publisert på, i dette tilfellet lørdag. Teksten synes å bli nedprioritert på forsiden i konkurranse med mer generelle saker ("nattjobbing gir oftere brystkreft", "gullrekke av hvite burgundere"), kommentarer

(”klimakuttene må tas hjemme”, ”derfor svikter fjernsynet”) og et ”eksklusivt intervju” (hovedoppslaget er et intervju med drapsdømte Per og Veronica Orderud). Dersom tekst 07E25 hadde blitt plassert i et ukenummer er det nærliggende å tro at den hadde fått en henvisning på forsiden. Det er imidlertid tydelig at ”tradisjonelle nyhetssaker” er nedprioritert i konkurranse med mer helgevennlige saker. Den nære tekstuelle konteksten til teksten på side 6 og 7 har derimot likheter til tekstene som ble presentert i innledningen av avhandlingen. Som en innfelt del av teksten på side 7 vises et kartutsnitt av Oslo sentrum, med røde prikker plassert rundt på kartet. Uten spesifisert forklaring fremgår det at de røde prikkene representerer stedene hvor ”20 brutale overfallsvoldtekter” i ”voldtektbølgen” ble begått, og kildene som oppgis er ”Dagbladets arkiv, politiet og Aftenposten”. Dersom det i stedet hadde fremgått av *teksten* at voldtektene ble begått i gate X, Y og Z, er muligheten til stede for at leseren ikke ved hvor disse gatene er. En visuell fremstilling med røde prikker på et kartutsnitt kan i den sammenheng virke forsterkende for risikoformidlingen.

I motsetning til i de andre tekstene trekker 07E25 tydelig på statistiske elementer for å underbygge trusselbildet. Den fremstilte voldtekt gjøres om til et beviselig forhold for et sosialt problem. Det enkelte offeret personifiserer på den ene siden den aktuelle voldtekt og avmakten og brutaliteten hun opplevde blir understreket for å gi leseren nærhet til handlingsforløpet. Likvel gjøres den statistiske sammenhengen om til et bilde som er større enn summen av enkeltskjebnene involvert. Formidlingen av risiko hviler også i betydelig grad på denne statistiske sammenhengen og ”voldtektbølgen”, og statistikken hviler i tur på kildene som er presentert. Ses 07E25 i sammenheng med tekst 07E17 (Aftenposten Aften, 4.5.2007) blir det imidlertid klart av Dagbladet ikke har fremstillingens statistiske kontekst på det tørre. Aftens artikkel, publisert dagen før, presenterer en egenkomponert statistikk som trolig er hovedgrunnlaget for 07E25s statistiske presentasjon, men det er kun i 07E17 og ikke i 07E25 at hver enkelt voldtekt blir beskrevet i detalj. Av disse detaljene kommer det frem at den ”den 20. brutale overfallsvoldtekt” heller er den 20. i rekken av 13 voldtektsforsøk, fire ”overfallsvoldtekter” og to overfall i sammenheng med ”seksuelt misbruk”. Fire av voldtektene og voldtektsforsøkene blir i 07E17 oppgitt å ha blitt begått den 31. desember 2006, altså ikke det inneværende år som fremstillingen i 07E25 fremhever. Det statistiske grunnlaget for teksten kan med det sies å være misvisende, og sensasjonsfremstillingen bygger til en viss grad på et galt grunnlag.

4.3.2.3 Ulikheter og sammenfall: 92C12 og 07E25

Som nokså forskjellige fremstillinger av *voldtektstendenser* er tekstene begge fokusert på trusselen om voldtekt som en ukjent gjerningsperson representerer. I forhold til tendensen er det særlig én forskjell på de to. Voldtektene i 92C12 er forbundet med én gjerningsperson, som blir fremstilt som hinderet mellom de tre intervjuede kvinnene og et trygt offentlig rom. Voldtektstendensen avhenger tilsynelatende av én gjerningsperson. For 07E25 er det snakk om flere ukjente gjerningspersoner som utgjør trusselen i ”voldtektbølgen”, til tross for at politiet ”vet at samme gjerningsmann står bak flere av voldtektene”. Voldtektsdiskursen som tekst 92C12 trekker på ser ikke på voldtektstrusselen som et bredt befestet sosialt problem – i det den anerkjenner risikoen, anerkjenner den på samme tid at dette er knyttet til en enkeltperson. 07E25 på den andre siden har, i tillegg til å fundere trusselen rundt flere gjerningspersoner, et bredere nedslagsfelt. Den omtalte voldtekten underbygger eksistensen til et sosialt problem som er forankret i en slags maktesløshet eller avmakt, der fremstillingen i sin dysterhet tegner et bilde av en ”desperat” jakt på den Ukjente. Den grafiske fremstillingen av ”voldtektbølgen” gjør at den på en annen måte enn i 92C12 er et uttrykk for en overhengende fare. Gjentakelsen av de ytre beskrivelsene av gjerningspersonene som ”av afrikansk opprinnelse” (opprinnelsen presiseres ved tre anledninger) utgjør er ytterligere kontrast, og som oppretter en sammenheng mellom etnisk opprinnelse og voldtekt.

Forskjellig er også håndteringen av trusselen representert av voldtektstendensen. I 92C12 er premisset for teksten orientert rundt de forebyggende tiltakene som kvinnene foretar seg. Tåregass, selvforsvarskurs og en generell skepsis til fremmede er blant de individuelle tiltakene, selv om også politiets innsats fremheves som av betydning. For 07E25 er voldtektene nærmere uttrykt som et sosialt problem. Med en noe mer alvorlig undertone blir den midlertidige trusselen en sosial realitet, mens det i 92C12 blir et hinder i veien for det sedvanlige trygge offentlige rom. Begge tekstene bruker også metaforer i fremstillingene, samt en rekke forsterkende adjektiver. 92C12 omtaler gjerningspersonen som ”sex-udyret”, som har ”terrorisert” og ”slått til” mot unge kvinner, og tegner et bilde at en jaktende, kalkulerende og kynisk gjerningsperson. 07E25 bruker de mye omtalte begrepene ”*overfallsvoldtekt*” og ”*voldtektbølge*”, i tillegg til å fremheve politiets ”desperate jakt” på gjerningspersonen.

4.3.3 Gruppe 3 - Etnisitet

I motsetning til de to foregående gruppene tar gruppe 3 kun utgangspunkt i én variabel, *gjerningspersonens etnisitet*. Som vi har sett er det stor forskjell på antallet saker som spesifiserer etnisitet i 1992 og i 2007, og for førstnevnte undersøkelsesår er det svært få tekster å velge fra. Kun fem av tekstene fra 1992 spesifiserer etnisitet og/eller ytre kjennetegn, og av disse er det bare tre som tilkjenner at vedkommende har en ikke-etnisk norsk opprinnelse. Dette er i seg selv betegnende for etnisitetens betydning for fremstillingene av voldtekt, men det antyder også at tekstene fra de forskjellige årene er kvalitativt svært forskjellige. I utvelgelsen av teksten fra 1992 er premisset derfor å velge ut en tekst der gjerningspersonen fremstilles som av utenlansk opprinnelse, for best mulig å kunne sammenligne de diskursive virkemidlene som benyttes i de forskjellige årene.

Som beskrevet i presentasjonen av finsorteringsmaterialet er det totalt 40 av 102 tekster (39 prosent) som tilkjenner etnisitet og/eller ytre kjennetegn, hvorav den store majoriteten av disse beskriver førstnevnte. For 1992 er det imidlertid kun 5 tekster (14 prosent) som gjør det samme, mens tallene for 2007 viser etnisitetsspesifiseringer i hele 35 tekster (42 prosent). Når det gjelder tekstene med uspesifisert etnisitet er dette ikke ensbetydende med at vi har å gjøre med en ”norsk gjerningsperson”, som beskrevet over. I nærlesningen av de følgende tekstene vil jeg imidlertid gå ut i fra de samme undersøkelsesmomentene som i nærlesninga av gruppe 1 og 2, men med en årvåkenhet for betydningen av etnisitet.

4.3.3.1 Tekst 92F9: ”To siktet for voldtekt”

Tekst 92F9 (Aftenposten Aften, 4.6.1992) omhandler en voldtekt der ”en snart 18 år gammel” jente ble ”voldtatt av to menn” på Furuset i Oslo. Sakspremisset er imidlertid delt ettersom det fremgår av fremstillingen at i det jenta ble fraktet av politiet fra voldtektsmottaket i Oslo, så fikk hun øye på den ene av gjerningspersonene gående på gata, hvorpå begge ble pågrepet i en nærliggende leilighet. Av den grunn blir teksten et uttrykk både for et pressenarrativ om voldtekt og en avvikende suksesshistorie der politiets rolle blir fremhevet som positiv. Til tross for at det tilkjenner i teksten at gjerningspersonene er ”opprinnelig fra Sri Lanka”, er denne informasjonen ikke sentral i fremstillingen.

I motsetning til tekstene i gruppe 2 er gjerningspersonene her kjente, selv om det ikke er snakk om noen relasjon mellom offeret og gjerningspersonene. Teksten er langt mer sparsommelig i informasjonen av saksforhold, men ettersom gjerningspersonene har status som kjente (politiet føler seg ”rimelig sikre” på at rette gjerningspersoner er pågrepet) er de risikodiskursive virkemidlene nærmest fraværende. Dette til tross for at offerets beskrivelser tillegges stor troverdighet, både eksplisitt fra politikildens side og fra journalistens side. At teksten ikke formidler noen offentlig advarsel er trolig også et resultat av at den ikke setter voldtekten i sammenheng med noen voldtektstendens og den blir i det lengste fremstilt som et isolert tilfelle. Det er i forbindelse med de sparsommelige opplysningene om selve voldtekten en nøktern behandling av gjerningspersonenes rolle. Siden ingen av beskrivelsene tar for seg voldtektshandlingen og at beskrivelsen av handlingsforløpet i teksten begynner først etter voldtekten hadde funnet sted, er det få muligheter for å fremheve det potensielt brutale ved overgrepet. At voldtekten ikke blir fremstilt som fysisk brutal gjør at anledningen til å formidle risiko er lavere. Den eneste nærgående beskrivelsen av offeret kommer er beskrivelsen av henne som ”gråtende og medtatt”, som også er det eneste stedet i teksten der journalisten retter fokuset på emosjonelle forhold.

Tross de få opplysningene om voldtektens omstendigheter er tydelig at voldtekten har blitt begått i det offentlige rom. Offeret blir opplyst å ha blitt funnet av ”tilfeldig forbi passerende” rundt midnatt, hvorpå vedkommende varslet politiet. Heller ikke faktoren at voldtekten skjedde i det offentlige rom synes å øke betydningen voldtekten har for offentligheten. Politiets retrospektive materielle eierskap til konflikten, i kraft av politiets mandat som trygghetsforvaltning. Formidlingen av voldtektens alvorlighet blir også underspilt i den visuelle fremstillingen. Som en av de siste avisene som gikk over til tabloidformat er Aftens fullformat visuelt forskjellig fra de andre tekstene, og spesielt de andre tekstene fra 1992. Fullformatet kjennetegnes ved at det er flere saker som er plassert på forsiden og på hver enkelt side, samtidig som særlig forsideoverskriftene er lengre enn det som brukes i dagens aviser. I tillegg er det mindre bruk av bilder, både når det kommer til størrelse på bildene og antallet bilder, og i sum gir det leseren et ”seriøst” inntrykk. Tekst 92F9 har ingen forsidehenvisning og er plassert nederst av samtlige tekster på side 5. I tillegg til 92F9 er det seks nyhetssaker på samme side, i tillegg til to mindre annonser for forbruksvarer. Imidlertid omhandler fem av de syv sakene kriminalitet, mens de øvrige beskriver kronprins Haakons

eksamensavgivelse og skogbranner på vest- og sørlandet. I stedet for å skille seg ut som en dramatisk beskrivelse av kriminalitetsrelaterte sosiale problemer, blir tekst 92F9 heller én av flere tekster i en ”pakke” med flere nyheter.

Det er likevel et trekk ved fremstillingen som det kan stilles spørsmålstegn ved, nemlig misforholdet mellom informasjonen i overskrift/ingress og brødteksten. Både i forhold til gjerningspersonenes handlinger, offerets alder og kjønnsbetegnelser av offeret gir fremstillingene motstridende informasjon. For det første beskriver både overskriften og ingressen at offeret ble ”voldtatt av to menn” og at ”to [er] siktet for voldtekt”. Senere i teksten presiseres det imidlertid at ”den ene mannen holdt henne, mens den andre fullbyrdet voldtekten”, og det som kan synes å være en bagatellmessig forskjell kan potensielt utgjøre store forskjeller i strafferammer. Dersom offeret ble voldtatt av to menn hjemles lovbruddet av straffeloven § 192 tredje ledd, bokstav a, som sier at ”dersom voldtekten er begått i fellesskap” er forholdet straffeskjerpene, og det er hjemmel for å idømme lovens strengeste straff på 21 års fengsel. Når det nedenfor fremkommer at det kun var den ene av gjerningspersonene som begikk voldtekten, mens den andre holdt offeret nede, hjemles lovbruddet i stedet av straffeloven § 192 første og andre ledd, med en langt lavere strafferamme. Uten å bagatellisere alvorligheten av en voldtekt der gjerningspersonen har en medskyldig, er det viktig å understreke at det finnes et misforhold mellom de forholdene som beskrives. Hvorvidt leserne anser denne juridiske forskjellen for å utgjøre en kvalitativ forskjell er likevel lite sannsynlig, og den alminnelige rettsoppfatningen vil kunne tenkes å vurdere medskyldighet i en slik voldtektssak som like graverende som en ”voldtekt i fellesskap”, i en juridisk forstand. For det andre blir offeret betegnet på forskjellige måter. I ingressen blir hun omtalt som ”den snart 18 år gamle jenta”, mens brødteksten refererer til offeret som ”det 18 år gamle voldtektsofferet”, altså er aldersbetegnelsene tvetydige. Det samme gjelder kjønnsbetegnelsene. I ingressen omtales offeret som ”jenta” i beskrivelsen av voldtekten, mens hun i forbindelse med utpekelsen av gjerningspersonen på gata betegnes som ”kvinnen”. Uten at disse kvalitative forskjellene er av den største betydning, kan de antyde at hun i en offersammenheng betegnes som jente, mens troverdigheten hennes i utpekelsen av gjerningspersonen øker med betegnelsen ”kvinne”. Som i de andre nærlesningstekstene er offerbetegnelsene i en viss utstrekning strategiske, avhengige av den umiddelbare konteksten.

4.3.3.2 Tekst 07E17: ”Brutal overfallsvoldtekt i natt. Politijakt på Grünerløkka”

Tekst 07E17 (Aften, 4.5.2007) omtaler en voldtekt fra det offentlige rom i Oslo. Denne voldtekten er den samme som ble beskrevet i 07E25, hvis statistiske grunnlag for voldtektstendensen tilsynelatende stammer fra denne fremstillingen. Med klare kontraster til 92F9 forteller denne i hovedsak teksten tre ting, i følgende orden. For det første er det skjedde et ”brutalt overgrep”, en ”overfallsvoldtekt” og den er begått på Grünerløkka i Oslo. Dernext er gjerningspersons etnisitet i fokus, og han som skal ha voldtatt ”den 48 år gamle kvinnen” blir i begynnelsen av ingressen beskrevet som ”den afrikansk utseende mannen”. Til sist er den brutale voldtekten en del av en større sammenheng, og disse voldtektene den knyttes til er listet opp kronologisk. Vi kan kjenne igjen de faktorene som ”overfallsvoldtekt”, ikke etnisk norsk og voldtektstendens.

Teksten er todelt i forhold til den første og den siste faktoren. Overskriften, ingressen og den første delen av brødteksten omhandler den aktuelle voldtekten, mens siste del av brødteksten og opplistingen av andre voldtekter utgjør forsøket på å sette voldtekten inn i en større sammenheng. I beskrivelsen av den aktuelle voldtekten er etnisiteten som nevnt en sentral faktor, og er ingressens første opplysning, i tillegg til at etnisiteten gjentas i andre avsnitt. Slik bekreftes etnisitet som en sentral faktor for voldtekten, men dette følges ikke opp senere i teksten. På samme måte som beskrivelsen av gjerningspersonen er en drojesjåfør som et potensielt vitne også beskrevet ved ytre kjennetegn, følgelig ved ”en middelaldrende drojesjåfør med norsk utseende”. Slik kan etnisitetsopplysningen fremstå enda mer kontrastert, og kan bidra til å forsterke skillet mellom ”oss og dem”.

Særlig er brutaliteten beskrevet som et hovedtrekk ved den aktuelle voldtekten, i tillegg til gjerningspersonens etnisitet. Den eneste siterte kilden i teksten, en operasjonsleder ved Oslo politidistrikt understreker brutaliteten i voldtekten med i sine uttalelser. Operasjonslederens uttalelser blir imidlertid også klippet inn i ingressen, med ”- et brutalt overgrep, sier operasjonsleder”, mens sitatets kontekst senere i teksten blir fremstilt som ”- slik opplysningene er nå, ser vi meget alvorlig på dette, og anser det for å være et brutalt overgrep”. Der operasjonslederen i det fulle sitatet utviser en viss moderasjon i kommentaren av voldtekten, blir hans uttalelser i ingressen klippet for å underbygge og forenkle fordømmingen av voldtekten. Ingressen blir på den måten også uttrykk for et journalistisk

grep som gir den narrative delen av fremstillingen av handlingsforløpet større kredibilitet enn den hadde hatt dersom ikke politiets uttalelser hadde underbygget budskapet.

At det er snakk om en ”overfallsvoldtekt” blir en måte å beskrive for leseren at det er snakk om en voldtekt i det offentlige rom, og at gjerningspersonen er ukjent. I en viss forstand blir begrepet her en representasjon for formidlingen av risikoen knyttet til den Ukjente. Som for å understreke ytterligere at politiet tar eierskap til håndteringen av konflikten blir det presisert at ”helikopter og omfattende mannskaper” ble satt i gang for å finne gjerningspersonen. Avisens forside henviser også til politiets håndtering som en ”KLAPPJAKT”, som i sin konnotasjon gir bildet av en metode for å *drive fram gjerningspersonen fra det skjulte*. På bakgrunn av politiets eierskap til den materielle enkeltkonflikten forsøker teksten å understreke alvorligheten av sammenhengen den er en del av. Ved å liste opp de forskjellige voldtektene og voldtektsforsøkene i det offentlige rom fra fem måneder tilbake, gis det inntrykk av at voldtekten er en del av et større og vedvarende problem. Riktignok skiller denne teksten seg fra de andre ved at begrepet ”voldtektsbølge” ikke blir benyttet, men sammenhengen er likevel klar. Den tydelige anerkjennelsen av denne voldtekten som en bit av en større tendens knyttet til et bestemt sosialt problem bidrar i teksten til å understøtte behovet for et slikt symbolsk eierskap.

Teksten forsøker i beskrivelsen av sammenhengene å synliggjøre faktorene som utgjør risikomomenter. Fellesnevnerne ”alle kvinnene har vært på vei hjem etter å ha vært på byen med venner” og ”samtlige voldtekter eller voldtektsforsøk skjedde nattestid” identifiserer detaljene som er til stede i samtlige av voldtektene i sammenhengen. I forhold til ansvarlighetsdiskursen er det på den ene siden en normalisering av aktivitetene ofrene er vært engasjert i forut for voldtektene, hvor vennene og hjemmet er trygghetsstørrelser, mens ferdselen mellom de to er heftet med risiko. På den andre siden impliserer opplysningene at ofrene selv delvis har utsatt seg for risikoen, i det ”på byen” antyder bruk av alkohol og ferdsel på relativt folketomme steder nattestid har trekk av økt risiko for voldtekt ved seg. Det er i teksten derimot lite som peker i retning av en ansvarliggjøring av ofrene utover denne implikasjonen. Både understrekelsen av at det var ”en av dem” som er gjerningsperson, at voldtekten var svært brutal og at den er et uttrykk for et bredere sosialt problem retter fokuset bort fra offeret. Under mellomtittelen ”Grünerhagen” (som viser til åstedet for voldtekten)

lyder fremstillingen ”gjerningspersonen skal ha fulgt etter kvinnen”, som gir paralleller til en jakt med en jeger og et bytte, hvor på han ”kastet kvinnen inn i en betongvegg slik at kinnbenet knakk”. Siste opplysning beskriver hvordan gjerningspersonen uskadeliggjort ”byttet”. Som en del av en større sammenheng blir offeret og gjerningspersonen fremstilt som to av mange ofre og gjerningspersoner, og ansvarliggjøringen rettes delvis også det sosiale problemet ”overfallsvoldtekt”.

Som nevnt i forbindelse med tekst 07E25 er det trolig denne tekstens opplisting av voldtekter i voldtektstendensen som er grunnlaget for førstnevnte teksts fremstilling av den statistiske sammenhengen. Under overskriften ”VOLDTEKTER I OSLO” presenteres 19 voldtekter, voldtektsforsøk eller overfall som har ledet til ”seksuelt misbruk”. Fremstillingen er tydelig i sin sammenheng på tross av fraværet av begrepet ”voldtektbølge”, og selv om den seneste voldtekten på lista ble begått i underkant av tre måneder tidligere enn den aktuelle voldtekten. Opplistingen synes imidlertid å være egenprodusert, og det gjøres verken rede for kildene til lista eller de metodiske forutsetningene. Øvrig statistikk som benyttes i teksten er imidlertid av mer standardiserte variabler, og beskriver anmeldelser av voldtekter og voldtektsforsøk. Denne fremstillingen underbygger imidlertid ikke det alvorlige bildet som tegnes opp i teksten for øvrig, da anmeldeshyppigheten som vises til har holdt seg stabil de to foregående årene.

4.3.3.3 Ulikheter og sammenfall: 92F9 og 07E17

En fordel for sammenlignbarheten mellom de to tekstene er at de begge er fra samme avis. De tar også begge for seg voldtekter begått i det offentlige rom, der offer og gjerningspersonen ikke har noen relasjon og at politiet er tekstenes eneste kilde. På den andre siden er det bestemte forutsetninger som skille tekstene fra hverandre, mest tydelig er ulik status for gjerningspersonene (kjent/ukjent) og bruk av vold (07E17). Den klareste forskjellen mellom 92F9 og 07E17 er betydningen av etnisitetsfaktoren, som antydnet ovenfor. 92F9 trekker på etnisiteten til gjerningspersonene nærmest som en tilleggsopplysning. For 92F9 er etnisiteten heller ikke av betydning i en større sammenheng. De motsatte kjennetegnene finner vi ved 07E17, der etnisiteten er blant de mest sentrale beskrivelsene av gjerningspersonen, og allerede i ingressens første setning spesifiseres det med ”den afrikansk utseende mannen”. Det

knyttet nødvendigvis ingen kausal årsaksforklaringer til etnisitetsopplysningen, men det er likevel en sentral beskrivelse i fremstillingen av voldtekten.

Riktignok er det i sammenheng med tekst 07E25 at 07E17 best kan belyses, ettersom de tar for seg den samme voldtekten. De to tekstene har forskjellige fokus, og der 07E25 i hovedsak konsentrerer seg om sammenhengen og ”voldtektsbølge”, balanserer 07E17 presentasjonen mellom enkeltvoldtekten og dens posisjon i den større sammenhengen. Denne forskjellen i fokus tydeliggjøres med bruken av kart. I 07E25 er kartet fokusert på ”voldtektsbølgen” i det den viser et usnitt av Oslo sentrum med røde prikker som skal representere de forskjellige voldtektene og voldtektforsøkene. 07E17 på sin side har et kartutsnitt av Grünerløkka i Oslo, der den røde prikken kun symboliserer den aktuelle voldtektens geografiske åsted.

Problemorienteringen generelt er klart forskjellig i de to tekstene. 92F9 betrakter voldtekten som et isolert tilfelle, og gjerningspersonene er pågrepet. For tekst 07E17 er gjerningspersonen ukjent og voldtekten ble begått etter en periode med økt årvåkenhet for en bestemt type voldtekt. Med andre ord er det tydelig at det er de kontekstuelle aspektene ved de to tekstene som får betydning for fremstillingen.

4.3.4 Gruppe 4 - Vold

I den siste nærlesningsgruppa er utgangspunktet variabelen *vold*. Definisjonen av hva som er vold utover en voldtekt kan i utgangspunktet være problematisk, ettersom en voldtekt alle diskursivt og ofte fysisk har elementer av det vi tradisjonelt betegner som vold. De tekstene som her er blitt definert som ”bruk av vold” er de der det eksplisitt presiseres at dette har vært tilfelle, eller der det fremgår av handlingsbeskrivelsen at gjerningspersonen eksempelvis har slått eller sparket offeret. Av tabell 1 ovenfor fremgår det at det i 35 prosent av de relevante tekstene ble brukt vold, mens 64 prosent kategoriseres som ”uspesifisert”. Kun i ett tilfelle er det presisert at det ikke er brukt vold, og det er også nærliggende å tro at de uspesifiserte tekstene omhandler tilfeller uten voldshandlinger utover voldtekten. Vold synes imidlertid å forekomme oftere enn før i fremstillingene, ettersom prosenandelen tekster med vold har steget fra 24 prosent i 1992 til 42 prosent i 2007. Denne økningen kan delvis forklares med at ”voldtektsbølgen” i 2007 omfattet voldtekter som i særlig grad var voldelige, men den prosentvise økningen er likevel såpass stor at det antyder et større fokus på vold også generelt.

De følgende tekstene er imidlertid uttrykk for to forskjellige pressenarrativer, og er ikke direkte sammenlignbare. Tekstene er derimot ytterpunkter i materialet som på hver sin måte representerer bredden i voldtektsfremstillingene, og er således av analytisk interesse.

4.3.4.1 Tekst 92L8: «Voldsoffer nektes erstatning»

Tekst 92L8 (Aftenposten Morgen, 3.12.1992) omhandler et voldtektsforsøk på en kvinnelig soldat i en militærleir og den manglende erstatningen fra Forsvarsdepartementet i etterkant av voldtektsforsøket. Nyhetspremisset for teksten er at jurister i Forsvarets overkommando har avgjort at det ikke finnes hjemmel for å utbetale erstatning til offeret, hvorpå teksten søker å sjonglere de forskjellige mulighetene for ansvarliggjøring. Offeret blir fremstilt som å ha fått ”så store psykiske problemer at hun har måttet avbryte sin karriere” innen militæret, men hovedfokuset er ikke på selve voldtekten, men behandlingen av offeret i ettertid.

Selv om nyhetsverdien i tekst 92L8 ligger i den manglende erstatning, beskrives også voldtektsforsøket. Offeret skal ha ”trent alene i et klasserom da lyset ble slått av”, hvorpå ”en ukjent angriper slo henne ned og forsøkte å rive av henne klærne”. På sykehuset senere ble det konkludert med at offeret ”var kraftig forslått, men at voldtekten ikke hadde blitt fullbyrdet”. Som grunnlaget for erstatningskravet og kravet om materiell ansvarliggjøring fra forsvarers side er derimot ikke voldtektsforsøkets detaljer av størst betydning her. Heller er det av betydning at gjerningspersonen er ukjent, i den forstand at militærinstitusjonen var et geografisk avgrenset fort, og at gjerningspersonen derfor ble antatt å befinne seg ”blant de 100 soldatene i leiren”. Utover at det fremgår at politiet avhørte ”samtlige soldater, befal og sivile” ved fortet, blir ikke voldtektsforsøket og dets omstendigheter beskrevet nærmere. Det påpekes av offerets advokat (denne betegnes ikke ”bistandsadvokat”, som gjerne brukes for å understreke at offeret er et offer) at voldtektsforsøket skjedde ”mens kvinnen var i tjeneste”, og i motsetning til voldtekter som skjer i det offentlige rom utenfor institusjon er denne saken materielt privat. Når gjerningspersonen ikke er blitt funnet blir ansvarsforholdene eskalert til neste nivå, altså et erstatningskrav mot militærinstitusjonen og de militære myndigheter.

Sentralt i teksten er derfor offerets doble avmaktsfølelse. På individnivå var offeret en del av en manndominert kultur (hun blir betegnet som ”soldat” flere steder), og avmakten kommer til uttrykk gjennom mangelen på en ansvarlig gjerningsperson, slik det gjerne er i saker med

ukjent gjerningsperson. Det andre avmaktsaspektet knytter seg til ansvarsfraskrivelsen fra lokale og sentrale militærmyndigheter, både symbolsk og juridisk. For det første blir kvinnen fremstilt som ”glemt” av sjefer og kollegaer utover at hun ”noen dager etter voldtektsforsøket fikk en hilsen”. Derneft blir hun et offer ogs a for juridiske bestemmelser som legges til grunn for at hun ikke f ar erstatning fra sentralt hold. Det skilles fra sentralt milit ert hold mellom en juridisk og en moralsk forpliktelse, og offerets avmakt knyttes opp mot en byråkratisert institusjon. Forsvarsmyndighetene sentralt anbefaler imidlertid offeret ”  søke voldsoffererstatning hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus”.

Mangelen på muligheter for ansvarliggjøring vitner om liten erfaring med lignende saker hos forsvarsmyndighetene, og er et uttrykk for etablerte forhold mellom kjønnene i militærinstitusjonen. Den materielle og symbolske siden ved konflikten (voldtektsforsøket) kommer tydelig fram. Siden overgrepet skjedde i det private rom og i en institusjon er det potensial for   ta *symbolsk eierskap* til saken fra relevante myndigheter, i den forstand at saken åpner for   sette søkelys problemet med diskriminering og vold mot kvinner innen militæret. Dette er det ingen antydninger til i teksten, men heller ikke offeret og hennes representant fremsetter et krav mot ansvarliggjøring av et kj nnsbetinget sosialt problem innen institusjonen. Det aktuelle voldtektsforsøket er imidlertid det som behandles i teksten. Her er det ingen som anerkjenner ansvarsforholdet, annet enn at pressetalsmannen for forsvaret ”innrømmer at det kan stilles spørsmålstegn ved etatens moralske forpliktelse”. Anmodningen om   søke voldsoffererstatning blir derfor ingen materiell ansvarliggjøring (skulle hun bli tilkjent erstatning), ettersom slike erstatninger baseres på *det sosiale problemet*, heller enn enkeltkonflikten. Således vil denne erstatningen v re symbolsk, men samtidig standardisert og h ybyr kratisk, og offerets avmakt overfor militærinstitusjonen vil ikke gjøres bot for.

Forholdet mellom moralske og juridiske ansvarliggj ringer er derfor det som problematiseres i teksten, ikke bare av offeret og hennes representant, men ogs a av journalistens vinkling. I det ”ansiktsløse” byråkratiet vil det ikke nødvendigvis være sammenheng mellom forholdene som offeret anser for   være relevante, og de som ekspertene vektlegger. Dette synliggjøres gjennom mangelen på ansvarliggjøring, og fremstillingen er generelt svært lite orientert rundt risiko. Det eneste momentet som har risikodiskursivt potensial bygger på det nevnte skillet

mellom moral og jus, hvor risikoen dertil er knyttet til vanskelighetene individet potensielt støter på i møtet med det ekspertbaserte systemet som skapt skiller mellom moralske og juridiske hensyn.

Oppsummert er tekst 92L8 på mange måter svært forskjellig fra de andre tekstene i nærlesningsmaterialet. Visuelt sett er den nøkternt fremstilt i Aftenposten Morgens fullformatsutgave, men selv om den ikke er viet en forsidehenvisning er den plassert godt snylig på side 4 i avisen. Risikodiskursive virkemidler er nærmest ikke til stede, ei heller er teksten fremstilt som en del av en tendens eller et større sosialt problem. Presentasjonen av offerets doble avmakt i møtet med en sosialt og geografisk avgrenset institusjon gjør premisset for nyhetsverdi særegent i materialet. Bruken av vold kan sies å være det sentrale aspektet ved selve voldtektsforsøket, i den forstand at når voldtektsforsøket blir betegnet som ”ikke fullbyrdet” så er det faktum at offeret var ”kraftig forslått” betydningsfullt siden konflikten også plasseres i en kategori som har statiske kjønnsforhold.

4.3.4.2 Tekst 07L3: ”Kidnappet og voldtatt av tre menn”

Tekst 07L3 (Dagbladet, 2.12.2007) omhandler en voldtekt av en kvinne som tok pirattaxi hjem fra Oslo sentrum, og der de tre ukjente gjerningspersonene ”kidnappet” henne. Som en sterkt risikoladet tekst er formatet tilpasset søndagsleseren. Teksten har den lingvistiske brodden til en kriminalroman og det er en klassisk ”kriminalroman fra virkeligheten”. Ikke bare beskriver den en brutal voldtekt, men teksten innehar også en rekke momenter som gjør den særegen i forhold til de andre tekstene i materialet. Følgende sitat er hentet fra brødtekstens første avsnitt og er betegnende for tekstens språklige form:

Det er vinter og skumringen kommer tidlig. Klokka seks er det allerede mørkt. ”Anne” ser seg over skuldra. Hun går raskt. I hånden har hun et nøkkelknippe. Sånn i tilfelle. Hun er redd. Hun går ingen steder alene lenger. Selv på lyse dagen småløper hun de siste hundre meterne fra samboerens bil til jobb.

Dette kunne ha vært innledningen på en hvilken som helst roman, og språket skiller seg tydelig fra tradisjonelt ”nyhetsspråk”. De korte setningene skaper spenning hos leseren og deler av informasjonen er en vanlig nyhetstekst uvensentlig. Leseren blir tatt med direkte inn i offerets hverdag etter voldtekten, i en historie ”fra virkeligheten”. Teksten, som også er lengre

enn de øvrige i materialet, bygger nesten utelukkende på en gjenfortelling av offerets historie. Det anonymiserte offeret ”Anne²⁷” har ”valgt å fortelle sin historie til Dagbladets lesere for å advare andre jenter fra å sette seg i en pirattaxi”, og teksten veksler mellom å fortelle historien ut i fra offerets direkte sitater (preteritum) og direkte gjenfortellinger av handlingsforløpet med offeret som førsteperson (presens). Utover underteksten knyttet til 07L3 er det kun en annen kilde enn offeret – politiet – men dette enkeltsitatet kommer beskjedent i bakgrunnen. Tilsynelatende er politikilden brukt i teksten ut i fra konvensjoner om at kriminalitetsrelatert ”nyheter” krever en kommentar fra politiet, samtidig som politiets sitat i en viss grad validere offerets beskrivelser av handlingsforløpet. Historien blir følgelig sett igjennom offerets øyne, og hun er det subjektet som representerer ”oss”, mens gjerningspersonene/pirattaxien i aller høyeste grad utgjør ”de andre”.

Det er to aspekter ved gjerningspersonene som er fremtredende i fremstillingen, og som delvis er motstridende. På den ene siden blir voldtekten fremstilt som intensjonell og ikke begått ”i affekt”. Gjerningspersonene er kun fremstilt som spontane i den forstand at de ”grep sjansen” da offeret satte seg inn i bilen, og det er momenter som peker på at den var delvis planlagt. Sjøføren av pirattaxien skal ha ringt de to øvrige gjerningspersonene etter at offeret satte seg inn i bilen, og disse skal ha blitt plukket opp på veien til åstedet. Deretter skal de ha forsøkt å sette en sprøyte på offeret med en ukjent væske, noe som går langt i å antyde at det i forkant var lagt til rette for voldtekten. Heller ingen av ”taktikkene” som offeret forsøkte seg på var virkningsfulle. Voldsbruken i forbindelse med voldtekten er fremstilt som å ha blitt utøvd med hensikten til å uskadeliggjøre offeret, og blir et av midlene for å nå målet – ikke som et uttrykk for voldens andre potensielle egenskaper.

Gjerningspersonenes tilsynelatende kynisme er imidlertid knyttet til den isolerte voldtekten, og i forbindelse med de risikodiskursive elementene i teksten er det i symbolet pirattaxi som risikoen lokaliseres. Som en mulig konsekvens av handlingen *å sette seg inn i en pirattaxi* er det selve pirattaxien og ikke gjerningspersonene som blir lokaliserte som problemet. Eksemplifisert av kvinnens hensikt med å dele historien sin med leserne er lokaliseringen av problemet basert på egenansvaret som potensielle ofre har i vurderingen av slike situasjoner.

---

²⁷ Også tekst 07E8 (Dagbladet, 3.5.2007) anonymiserer offeret med navnet ”Anne”. Det kan tyde på at Anne er et vanlig navn i anonymiseringsammenheng, ettersom det er ”typisk norsk”.

Håndteringen av dette problemet retter seg mot kvinnen, og ikke gjerningspersonene som voldtar, og teksten formidler budskapet om at dersom vi skal ta skademinimerende tiltak så må kvinnen ta deler av ansvaret for sin egen trygghet. At offeret i teksten frivilling satte seg inn i pirattaxien presenteres som katalysatoren for overgrepet, og er det mot offerets handling som budskapet mener de risikominimerende tiltakene må rettes. De uønskede konsekvensene – voldtekten – blir lokalisert i offerets handlinger, og risikohåndteringen meddeler at *den enkleste måten å unngå risikoen for voldtekt er å ikke ta pirattaxi*. Det sagt så er ikke teksten i noen særlig grad rettet mot en ansvarliggjøring av det omtalte offeret, men risikodiskursen anerkjenner trusselen fremsatt av pirattaxien som best håndtert ved å ta individuelle forhåndsregler. Offeret beskriver at ”jeg har havnet midt oppi alt det du ser på nyhetene”, og med pirattaxien i kjernen av trusselbildet blir trusselen samtidig avpersonifisert.

Tekst 07L3 representerer den verst tenkelige konsekvensen ved å ta pirattaxi, slik det blir fremstilt. I dette tilfellet er det derfor ikke sammenhengen som voldtekten plasseres i, men voldtektsnarrative der offeret personifiseres til å bli et advarende symbol for andre kvinner. I forbindelse med de andre tekstene som benytter seg av begrepet ”voldtektsbølge” ligger den risikodiskursive tyngden i vesentlig grad på voldtektstendensen, og ikke nødvendigvis den enkelte voldtekt alene. Her kan det derimot synes som om det er den enkelte voldtekten som bærer risikobudskapet alene, selv om den delvis forsøkes satt i sammenheng via den tilknyttede faktaboksen som lister opp fire ”piratvoldtekter²⁸” fra inneværende år. På et vis blir den skrekkartede og brutale historien oppveiene for mangelen på større sammenhenger. I tillegg til defokuseringen på voldtektstendensen gjøres det i beskrivelsen av gjerningspersonen ingen generalisering på grunnlag av etnisitet. Offeret beskriver språket som gjerningspersonene snakket som ”et baltisk språk. Kanskje latvisk, tsjekkisk eller polsk”, og antyder med det at gjerningspersonene stammer fra et av disse øst-europeiske landene. Opplysningen om språk blir imidlertid ikke fulgt opp senere i teksten, og gjerningspersonenes etnisitet synes i likhet med for eksempel tekst 92F9 å ha status som en tilleggsopplysning, heller enn en sentral faktor ved gjerningspersonenes identitet.

---

²⁸ ”Piratvoldtekt” er på samme måte som ”overfallsvoldtekt” og ”voldtektsbølge” et resultat av en innovativ språkbruk i pressen. Et søkt på *piratvoldtekt* og *pirat-voldtekt* i Retriever viser at ordet kun er brukt to ganger i tekstene til norsk rikspresse som er omfattet av arkivet.

På avisens forside, hvor 07L3 er hovedsak, balanseres imidlertid disse to hensynene. På bakgrunnsbildet av Karl Johans Gate i Oslo på kvelden kan avisen melde om at ”DESEMBER ER HØYSESONG FOR VOLDTEKT” som den generelle advarselen med statistiske undertoner, hvorpå ”Anne tok pirattaxi: VOLDTATT AV TRE” utgjør henvisning til enkeltvoldtekten. Teksten som er viet en dobbelside på sidene 12 og 13 gir det samme dystre inntrykket som forsiden, med unntak av at fremstillingen har et relativt entydig fokus på enkeltvoldtekten, og ikke sammenhengen. Elementene som peker direkte på at det er et sosialt problem av større sammenheng er temafanen ”VOLDTEKTENE I OSLO”, og den nevnte faktaboksen. Underteksten som er knyttet til 07L3 ser imidlertid på problemet pirattaxi, men i den sammenhengen er voldtekt ikke hovedpremisset for at praksisen er problematisk. Her opplyser politikilden om at Oslo-politiet de foregående helgene har ”tatt ni piratdrosjesjåfører”, hvorav alle har fått et forelegg på 8000 kroner og tre måneders kjøreforbud. I forhold til voldtektrisikoen ser politikilden dette som en av flere mulige konsekvenser ved å sette seg inn i en pirattaxi, og presiserer i forbindelse med politiets aksjoner at ”vi håper dette kan være forebyggende i forhold til voldtekt også”. For politikilden er voldtekt en av flere elementer knyttet til problemet pirattaxi, og implisitt er hensyn som skadevirkninger for taxinæringen for øvrig også viktige for politiets aksjoner. Generelt presiserer politikilden at ”risikoen er for høy” ved å sette seg inn i en ”piratdrosje”.

4.3.4.3 Ulikheter og sammenfall: 92L8 og 07L3

Til tross for at begge tekstene i gruppe 4 ble utvalgt på grunnlag av variabelen vold, er de på mange måter uttrykk for hver sin del av voldtekstdiskursen, selv om begge tekstene er fra desember måned. 92L8 fokuserer på mangelen på ansvarliggjøring av en overordnet institusjon i møtet med et erstatningskrav påfølgende et voldtektsforsøk, og retter fokuset mot det som fremstår som kritikkverdige forhold ved militærmyndighetenes håndtering av det moralske ansvaret. 07L3 er på den andre siden en ”historie fra virkeligheten” som på en personifisert måte beskriver den verst tenkelig konsekvensen ved å sette seg inn i en pirattaxi. Begge representerer tekstene ofre som i møte med med overmakten, henholdsvis Forsvarets overkommando og den brutale og kynisk kalkulerende pirattaxisjåføren, i forskjellig grad står som eksempler for andre på avmektige individer.

Ingen av tekstene fremstiller voldtektene eller dertil hørende problematikk med et særskilt fokus på volden som er involvert. I 92L8 er volden likevel sentral i den forstand at den synliggjør voldtektsforsøket med fysiske avtrykk, til forskjell fra voldtekter og voldtektsforsøk der det er offerets ord mot gjerningspersonens. Siden det er snakk om et voldtektsforsøk, og ikke en voldtekt, er volden trolig også med på å styrke offerets sak i fremsettelsen av erstatningskravet, eventuelt også ved en søknad om voldsoffererstatning. I 07L3 er volden fremstilt som en metode for gjerningspersonene å uskadeliggjøre offeret. Til tross for at risikoen som formidles i teksten, i tillegg til det forebyggende budskapet, er rettet mot selve handlingen *å sette seg inn i en pirattaxi*, er volden fremstilt på en måte som understreker offerets avmakt. Dette skaper en ytterligere uskyldiggjøring av offeret, samtidig som teksten, og implisitt også kvinnen selv, fremstiller hennes handlinger som risikofylte. Den kan følgelig sies at teksten sonderer mellom egenansvaret i vurderingen av risiko og uskyldiggjøringen av hennes rolle i det brutale overgrepet hun ble utsatt for.

Den språklige fremstillingen er det aspektet som skiller de to tekstene klart fra hverandre. Tekst 92L8 bæres av et nokså nøytralt nyhetsspråk med få beskrivende adjektiver og liten bruk av metaforer (med unntak av ”kvinnen får ikke *fem øre*”). 07L3 er som vi har sett langt mer språklig innovativ og trekker på mange virkemidler fra kriminalromansjangeren, øyensynlig for å fremkalle nærhet og spenning hos leseren. Korte, beskrivende setninger av handlingsforløpet, mange steder fortalt i presens, gjør at leseren blir fanget mellom det enkelte narratives spenningsmomenter og risikobudskapet som formidles. Slik tydeliggjøres det gjennom språkbruken at de to tekstene representerer forskjellige fraksjoner av voldtektsdiskursen, samtidig som de hører hjemme i forskjellige deler av pressen nyhetssjanger.

4.3.5 Nærlesninga oppsummert: Problemorientering i voldtektsfremstillingene

Malcolm Spector og John Kitsuse (1977) har i sin konstruktivistiske tilnærming til sosiale problemer et særlig fokus på *definisjonsprosessens* betydning. Som jeg skal berøre nærmere i kapittel 5 er pressen en aktør i slike prosesser, både som arena for definisjonskamp og som en uavhengig aktør. Tekstene i nærlesningsmaterialet er på mange måter svært ulike. Nyhetspremiss og -verdi, vinkling, visuell fremstilling, språklige virkemidler, risikodiskurs og

ansvarlighetsdiskurs er blant faktorene som gjør tekstene forskjelligartede, kun bundet sammen av fellesnevneren *voldtekt*. Tross den varierte måten å fremstille voldtekt på skaper alle ett eller flere bilder på det sosiale problemet voldtekt. Hvilke momenter som teksten eksplisitt og implisitt gjenkjenner som sentrale for voldtekt som sosialt problem; hvilke sosiale og offentlige aktører som har betydning for disse momentene; og hvordan denne problemorienteringen varierer mellom de forskjellige gruppene og undersøkelsesårene – alle spørsmålene er av sentral betydning for den overordnede forståelsen av pressens bidrag til og konstitueringen av voldtektsdiskursen. Jeg vil oppsummere problemorienteringen i de åtte nærlesningstekstene på to grunnlag. Utgangspunktet er faktorene som på overflaten fremstår som premisset eller nyhetsverdien i voldtekten som beskrives. Premisset synliggjør hvilken vinkling på temaet som er brukt, og i den grad teksten synes å ”velge side” vil vinklingen avgjøre hvilke momenter som i teksten anses for å være kjernen av problemet. For det andre vil jeg der det er mulig forsøke å beskrive hvilken kontekst problemet plasseres innenfor, og på den måten synliggjøre hvilke ytre sammenhenger problemet eventuelt kan betraktes som en del av.

Et nyttig utgangspunkt for overblikket på nærlesningsmaterialet er hvordan tekstene deler seg i forhold til faktoren kjent/ukjent gjerningsperson, som grovt sett utgjør forskjellen mellom de såkalte overfallsvoldtektene og relasjonsvoldtektene. Denne faktoren synes også å ha betydning for hvilken grad gjerningspersonenes posisjon blir problematisert og symbol for en trussel. Tre av tekstene beskriver voldtekter med kjent gjerningsperson, men fem tekster opererer med den Ukjente i forskjellige grad. Av de tekstene med kjent gjerningsperson (92C7, 92F9 og 07B15) er det tre nokså forskjellige typer voldtekter som blir presentert. I 92C7 er gjerningspersonens høye alder og offerets lave alder premisset for voldtekten som nyhet, og kanskje særlig at offeret på voldtektstidspunktet blir beskrevet som ”11-åringen”. Uten å se denne voldtekten i sammenheng med overgrepssproblematikk eller andre former for mishandling av barn, synes tekst 92C7 å ta voldtekten ut av diskursen om overgrep mot barn og inn i voldtektsdiskursen, som en relasjonsvoldtekt med spesielle detaljer og potensielt stor sjokkeffekt. Teksten behandler voldtekten som et isolert narrativ om samfunnets mørke sider, men den står samtidig alene både diskursivt og som problembeskrivelse. Oppfatningen av at det er den potensielle sjokkeffekten som utgjør nyhetspremisset forsterkes når den aktuelle avisforsiden tas i betraktning, der denne voldtekten på en sjokkartet måte presenteres som et

ekstremt, isolert tilfelle med gjerningspersons og offerets aldersforskjell som fremste nyhetspremiss.

Den andre teksten fra 1992 med kjent gjerningsperson, 92F9, beskriver en voldtekt uten relasjon mellom gjerningsperson og offer, men der tilfeldigheter førte til at gjerningspersonene ble pågrepet. Den fremstiller voldtekten som alvorlig, men samtidig hviler deler av nyhetspremissen på de heldige omstendighetene rundt pågripelsen av gjerningspersonene. Teksten baserer seg i stor grad på gjengivelsen av handlingsforløpet, og identifiserer ingen større sammenhenger tilknyttet voldtekten. Delvis som en suksesshistorie bekrefter teksten den betydningen politiet har i sitt arbeid som trygghets- og rettferdighetsforvalter, selv om noen internt motstridende deler av informasjonen som fremkommer gir inntrykk av tekst forfattet av flere journalister og under produksjonspress. Kjent gjerningsperson er det også i 07B15, men til forskjell fra de to andre er denne mer omfattende både i problemorienteringen og når det gjelder handlingsforløpets tidsutstrekning. 07B15 gjenkjenner hovedsakelig det problematiske i to faktorer der den ene følger av den andre, og blir til tross for et lavt ”risikopotensial” fremstilt som av betydning for offentligheten. Først og fremst beskriver den inngående de detaljene til stede ved voldtektene gjerningspersonen står bak, med et spesielt fokus på brutaliteten og volden. Ved den totale fremstillingen, men også underbygget av særlig politikildens og offerets uttalelser, blir det tegnet et bilde av en særlig uberegnelig gjerningsperson, som i tillegg til ble ”rabiatt” under politiets pågripelse. De nokså detaljerte beskrivelsene av voldtektene munner ut i årsakssammenhengen om at politisommelet som førte til at gjerningspersonen ble sluppet fri i utgangspunktet, i tur førte til voldtekten av et nytt offer. Som et premiss for den overordnede vinklingen er denne årsakssammenhengen grunnlaget for kritikken som teksten retter mot politiets (og delvis også domstolenes) behandling av denne enkelte saken. Hensynet til den enkelte gjerningspersons rettssikkerhet og dertil hørende prinsipper blir i teksten polarisert opp mot hensynet til befolkningens og den offentlige trygghet. Tekstens vinkling opphører sistnevnte til det bærende argumentet for at politiet må ta deler av ansvaret for den nye voldtekten, ettersom beskrivelsene av gjerningspersonene og voldtektene han skal ha begått i sum utgjør en foreløpig domfellelse av både hans skyldgrad og hans moralske vesen. Politiet kategoriserer eksplisitt voldtektene med ”- det er snakk om voldtekter i nære relasjoner”, og til tross for at dette ikke settes i sammenheng med ”voldtekter i nære relasjoner” som et

utbredt problem, blir det problematiske i denne sammenheng gjenkjent både hos gjerningspersonen selv og hos politiets håndtering av saken.

Tekstene som tar for seg voldtekter med ukjent gjerningsperson (92C12, 92L8, 07B15, 07E17 og 07E25) har i de fleste tilfellene en svært annerledes fremstilling. To av tekstene, 07E17 og 07E25, omhandler den samme voldtekten og er relativt like i fremstillingene. I særdeleshet fokuserer de to tekstene på ”voldtektbølgen” som voldtekten ses i sammenheng med og bruker egendefinerte statiske oversikter for denne. Ved å se på ingressen i de forskjellige tekstene synliggjøres det den enkelte tekst fremhever som av størst betydning. 07E17 deler imidlertid fokuset mellom enkeltvoldtekten og sammenhengen, og ingressen åpner med opplysningen om gjerningspersonens etnisitet (”den afrikansk utseende mannen”) og en uttalelse fra en politikilde om brutaliteten i overgrepet. Etnisitetsbeskrivelsen blir opphøyd til å være den mest sentrale beskrivelsen av gjerningspersonen, og relaterer problemet indirekte til denne. Fokuset på ”voldtektbølgen” er imidlertid også svært sentralt ettersom teksten beskriver 19 andre voldtekter som har likhetstrekk med den aktuelle voldtekten. I sin overordnede vinkling reduserer 07E25 voldtekten til ”den brutale overfallsvoldtekten (...) var den 20. i Oslo [i] år”, men likevel beskrives den aktuelle voldtekten nokså detaljert. Her er imidlertid etnisitetsaspektet ved gjerningspersonen i forhold til den aktuelle voldtekten beskrevet som en del av observasjoner av det ytre eller visuelle, og tilkjenner disse opplysningen til offerets beskrivelser av mannen. Likevel presiseres det to steder at fantomtegningene som politiet utarbeidet i forbindelse med ”voldtektbølgen” tidligere samme år var et bilde av en mann med ”afrikansk opprinnelse”, og understreker med det sammenhengen mellom problemet overfallsvoldtekt og etnisitet/opprinnelse. Slik oppstår det i denne teksten også en forbindelse mellom den problematiske voldtektstendensen, den problematiske etnisiteten og det utrygge offentlige rom.

Tekst 92C12 beskriver voldtekter som ligner de som er omtalt i 07E17 og 07E25, bare 15 år tidligere. Som en del av en rekke kjedede tekster tar 92C12 for seg tre intervjuede kvinners betraktninger av voldtektsmannen som ”har terrorisert unge kvinner på Oslos vestkant” og beskriver i tillegg til den generelt økte årvåkenheten for fremmede, hvilke forhåndsregler og forebyggende tiltak kvinnene retter seg etter som potensielle ofre. Særlig to faktorer skiller 92C12 fra de lignende tekstene fra 2007. For det første forekommer det i teksten ingen bruk

av ”voldtektsbølge”, slik det gjør i 07E17 og 07E25, og understreker med det hvilken definisjonskraft mediene har i konstitueringen av begrepskategorier som vi bruker i bedømmelsen av virkeligheten. For det andre blir voldtekten i 92C12 beskrevet som av mindre utstrekning i den forstand at det kun er én gjerningsperson som symboliserer trusselen, og at det kun synes å være denne mannen som står mellom de intervjuede kvinnene og trygg offentlig ferdsel på Oslo vest. Slik sett blir ikke bare voldtektsrisikoen og trusselen som gjerningspersonen representerer til en viss grad begrenset til et bestemt geografisk område, men i fremstillingen blir også denne voldtektsfaren betraktet som et isolert sosialt problem. Voldtektstrusselen som problem blir således en midlertidig fare i påvente av pågripelsen av gjerningspersonen, i motsetning til tekstene fra 2007 der det problematiske knyttes til bestemte sosiokulturelle aspekter som etnisitet, i tillegg til at andre fremstillinger av ”voldtektsbølgen” ser dette sosiale problemet i sammenheng med andre sosiale problemer. Forskjellen mellom tekstene fra 1992 og 2007 kan betegnes som forskjellen på et avvik *fra* normal og avvik som *utgjør* normalen – sistnevnte som en slags samfunnsdiagnose med dystre utsikter. Til tross for at det synes å være tekstene fra 2007 som beskriver et offentlig rom i størst grad heftet med utrygghet og sosiale problemer, er det 92C12 som blir gjenstand for hovedoppdrag på avisens forside, i et svært tabloidisert og sensasjonsartet format.

De to siste tekstene er begge fra gruppe 4 som ble valgt ut på grunnlag av variabelen vold, men anerkjenner det sosiale problemet voldtekt på to forskjellige måter. Tekst 92L8 retter søkelyset mot offerets manglende erstatning fra forsvarsinstitusjonen hun tjenestegjorde ved, på bakgrunn av et voldelig voldtektsforsøk. Premisset for nyheten er det teksten fremstiller som mangelen på ansvarlige og muligheten for ansvarliggjøring, ettersom gjerningspersonen er ukjent. Mellom det byråkratisk hjemlede ansvar og ”etatens moralske forpliktelse” blir offeret dobbelt skadelidende og avmektig, og problemorienteringen fremstiller særlig denne moralske forpliktelsen som av betydning i møte med voldtektsproblematikk. Tekst 07L3 er derimot ”kriminalromanen” i materialet, og er på samme måte som 92C7 en ”historie fra virkeligheten”. Forskjellen på 07L3 og 92C7 er imidlertid at sistnevnte blir betraktet som et isolert tilfelle og uten sammenheng med andre, lignende hendelser, mens 07L3 bruker offerets historie som en advarsel til leserne om de mulige konsekvensene ved å sette seg inn i en pirattaxi. Som beskrevet over synes teksten å demme opp for den ”manglende” sammenhengen med andre lignende hendelser (det er kun referert til fire lignende voldtekter i

faktaboksen) med den offerorienterte og personifiserte fremstillingen av en enkeltvoldtekt. Når det gjelder voldtekt som sosialt problem er denne teksten fokusert på voldtekt generelt, men spesifikt på trusselen som pirattaxier utgjør. Også politikilden i denne teksten ser på pirattaxien som symbolet på det aktuelle problemet, men betrakter således politiets rolle i forhold til denne som ikke utelukkende opptatt av voldtektsdelen av risikobildet. I fremstillingen er imidlertid offerets handling *å sette seg inn i en pirattaxi* beskrevet som katalysatoren for voldtekten, og ansvarlighetsdiskursen retter seg følgelig mot kvinners egenansvar for å unngå denne konkrete faren. På den måten er problemorienteringen både rettet mot symbolet pirattaxi og de forebyggende tiltakene en selv kan ta i håndteringen av risikoen.

Særlig i forlengelsen av kvinners egenansvar for sikkerhet og trygghet ved offentlig ferdsel, men også i samfunnets definisjon av voldtekt som problem, ligger en anerkjennelse av *tingenes tilstand* eller status quo. Ser vi bort i fra at kriminalitet og voldtekt derunder er et dynamisk samfunnsfenomen med høye og lave kurver, er denne anerkjennelsen en anerkjennelse av kriminaliteten som en uønsket, men relativt konstant del av samfunnet. Særlig David Garland (2001) legger til grunn denne normaliseringen av kriminalitetens posisjon i samfunnet, og ser den nære historiske økningen i kriminaliteten som et produkt av en myriade av samfunnsendringer. I forhold til problemorienteringen er anerkjennelsen av potensielle ofres eget ansvar for *ikke å bli voldtatt* bygget på denne normaliseringen i synet på kriminalitet. Sagt med andre ord har vi som samfunn innfunnet oss med den uunngåelige kriminaliteten, og fokuset på risikohåndtering synliggjør dette paradigmet der vi i større grad enn før blir tilkjent et egenansvar. Samtidig er det sentralt i håndteringen av voldtektsproblemet hvordan noen konflikter frembringer kollektivitet og motstand. På ingen måte er det slik at innebefattelsen av kriminalitet som noe konstant medfører en total ”samfunnsapati” eller relativistiske reaksjoner. Det er derfor interessant hvordan vi i mylderet av kriminalitet og sosiale problemer beskjefter oss med enkeltvis konflikter og velger ut disse fra mengden. Når det kommer til håndteringen av det sosiale problemet voldtekt er dette feltet langt i fra unntatt fra risikovurderinger, men det synes ettertrykkelig så at tiltakene som følger av dette er rettet både mot individet og samfunnet. I det følgende vil jeg drøfte sentrale forutsetninger for håndteringen av det sosiale problemet voldtekt, med et særlig fokus på risiko, på bakgrunn av de viktigste momentene ved pressens voldtektsfremstillinger.

5. Voldtekt som sosialt problem i norsk presse

Voldtektens plass i norsk rikspresse er basert på en rekke nyhetspremisser, i utvelgelsen av hendelser og fremstillingen av dem som nyheter. De foregående deskriptive gjengivelsene av pressens voldtektsfremstillinger kan belyses av tradisjonen tilknyttet Spector og Kitsuse (1973, 1977), som ut i fra sitt konstruktivistiske hovedargument ser på sosiale problemer som produkter av en kontinuerlig *definisjonsprosess*. På bakgrunn av beskrivelsene fra kapittel 4 vil jeg her ta utgangspunkt i at pressen *er* delaktig som en sosial aktør med definisjonsmakt, samtidig som pressens rolle som talerør for andre aktører ikke må glemmes. Spector og Kitsuse ser det slik at sosiale problemer er det vi definerer dem for å være, og ikke en synliggjøring av naturlig problematiske fenomener. Det leder dem til differensieringen mellom de ”objektive” fenomenene på den ene siden og definisjonen av dem som sosiale problemer på den andre (1977: 5), der Spector og Kitsuse definisjonen kommer til uttrykk som subjektivitet. Viktigheten av de subjektive forholdene understreker Spector og Kitsuse med Robert Nisbets formulering:

Social problems are inseparably joined to subjective awareness of a particular set of norms. There is a reciprocal relation between moral consciousness in a society and the perceived existence of social problems. No social problem exists for any people unless it has been defined as a social problem. The subjective element is inescapable (Nisbet 1971: 2-3 sitert i Spector og Kitsuse 1977: 5).

De objektive fenomenene kommer på den andre siden til uttrykk som handlinger, som i definisjonsprosessen kan betegnes som materielle konflikter. Voldtekt er en slik materiell konflikt, hvorpå definisjonen og bedømmelsen av voldtekt som problem gjør med utgangspunkt i de sosiale aktørenes interesser og verdier. Joseph Schneider (1985) identifiserer Spector og Kitsuses utgangspunkt som en prosess der ”participants’ definitional activities *constitute* the social problem (...), rather than leaving to social problems as a product or outcome” (1985: 211). Sosiale problemer blir konstituert, de *er* ikke. I et samfunn som med blikket rettet mot fremtidig engasjerer vi oss i klassifisering, håndtering og forebygging av slike sosiale problemer, som i prinsippet kan lokaliseres hvor som helst. Lindende måten Garland (2001) anser at kriminaliteten finnes uavhengig av statistikken som beskriver den, er problemer uavhengige av definisjonene av dem. Likevel er problemenes *sosiale eksistens* fullt ut avhengig av at de defineres som slike. Dette argumentet utgjør

samtidig hovedbuskapet i Nils Christies (2004) *En passende mengde kriminalitet*. Christie benytter sitt famøse og konstruktivistiske argument "kriminalitet finnes ikke" for å synliggjøre hvordan kriminalitet, og derav kriminalitet som sosiale problemer, er et produkt av definisjoner. Definisjonsprosessen, mener Christie, kommer til syne når handlinger gis forskjellig mening innenfor forskjellige sosiale rammer (2004: 14). Hvilke aktører som i hvilke kontekster – historiske så vel som sosiale – som har definisjonsmakt over problemene, er derfor holdepunktet for den følgende drøftingen. Slik understrekes samtidig at medienes holdningspåvirkende makt ikke er et produkt av lineære påvirkningsforhold, men heller komplekse og lokale definisjonsprosesser.

I en firetrinnsmodell som beskriver Spector og Kitsuse (1973) gangen i problemdefinisjonene. De forutsetter først at en eller flere grupper fremsetter en påstand om eksistensen av en tilstand eller et fenomen, hvorpå gruppen definerer tilstanden eller fenomenet som skadelig og uønsket. Dernest blir tilstanden eller fenomenet, gjennom bevisgjøringsforsøket, anerkjent av en offisiell institusjon eller organisasjon, som i tur stimulerer disse til å undersøke forholdene og etablere et organ som svarer på kravene som gruppa fremsatte. Steg tre innebærer at gruppa uttrykker misnøye med hvordan tilstanden eller fenomenet blir håndtert, særlig mangelen på tillit til den byråkratiske gangen i problemhåndteringen. Det siste steget i modellen er nådd når gruppa avviser tiltakene som skal møte kravene, eller mangelen på slike tiltak, og initierer så alternative tiltak for å møte bekymringen knyttet til tilstanden eller fenomenet (1973: 147). Aktørers aktive deltagelse i bevisstgjøringen av et fenomen som sosialt problem har stor betydning for definisjonsprosessen. Begrensningen med denne modellen ligger imidlertid i at den med begrepet "claims-making", eller fremsettelse av krav, tar utgangspunkt i *konkrete* sosiale aktørers bevisste definisjonsarbeid. Et eksempel på en slik aktør, som jeg skal utdype om litt, er kvinnebevegelsen anno 1970, med deres arbeid for å sette kvinnemishandling på den politiske dagsorden. Schneider (1985: 220) trekker motsatt fram "avproblematismen" av homofili, da sosiale aktører lyktes med å omdefinere homofili fra å være en medisinsk diagnose (og noen steder en *sykdom*) til å være uttrykk for en livsstil. I dag vil de færreste anse homofili som en medisinsk tilstand, og denne omdefineringen er bevis for hvordan noen definisjoner kan være mer konstante enn andre. Eksempelet som Spector og Kitsuse (1973) bruker om det fjerde steget i modellen er den "frie skolen", som ikke anerkjente samfunnets utdanningsinstitusjoner og opprettet en alternativ

skole. Lignende eksempler i sammenheng med voldtekt vil være sosiale aktører som danner ”mannegrupper” for bevisst å arbeide med bevisstgjøringen av et bestemt problem.

Når det gjelder mediene er disse i stedet for å bli betraktet som uavhengig sosial aktør, i Spector og Kitsuses modell redusert til å være arenaen som definisjonene forhandles på og prosessen utspiller seg. Trolig har dette å gjøre med modellen som en standardisert måte å betrakte definisjonskampen på. Likevel vil det være en undervurdering ikke å betrakte mediene som selvstendige aktører, i det minste på noen områder. Med den kontinuerlige informasjonsstrømmen fra stadig mer fragmenterte medier kan imidlertid ikke mediens rolle betraktes som viljesstyrt eller ut ifra én agenda. Heller kan de makrososiologiske og strukturelle omveltningene innenfor mediefeltet, som digitalisering og endrede konkurransevilkår, bidra til å forklare mediens rolle som sosial aktør. Som beskrevet i kapittel 2 er de mikrososiologiske aspektene også av betydning, og på bakgrunn av selektiviteten i produksjonsprosessen kan summen av medieproduktene betraktes som noe større enn den enkelte aktør. Uavhengig av de forskjellige aktørenes bevisste eller ubevisste målsetning, er budskapene som fremkommer i og via mediene i for stor grad er defragmenterte og tilslørte til at de kan tilskrives en slik viljesmakt eller agenda. Når presstekster fremhever gjerningspersons etnisitet er dette neppe et uttrykk for strukturell rasisme. Det er heller snakk om betydningsfulle medie- og risikoorienterte paradigmer, og som Wilkinson (1999) bemerker er det en forenkling å tro at ved å kontrollere medieinnholdet så kontrollerer man opinionen.

Som bidrag til voldtektsdiskursen er pressens diskursmakt og definisjonsmakt todelt. For det første er det som Myra Macdonald (2003) tidligere påpekte i forbindelse med mediens innflytelse over diskursen, er det problemer forbundet med å konkretisere hvilke diskurser som er de dominante (overfor et gitt sosialt problem) og i hvor stor grad mediens funksjon som talerør for sine kilder skal vektlegges. Legger vi til det problematiske i å måle mediens holdningspåvirkning på sitt publikum, står spørsmålet om mediens definisjonsmakt frem som en abstrakt og dynamisk størrelse som vanskelig kan isoleres fra sin kontekst. Mediens hatter er mange og komplekse, og det er lite empirisk støtte til tesen om at skremselsbildene i offentligheten skaper en bred reaksjon i befolkningen i form av frykt og angst. Men hvordan kan mediens rolle i definisjonsprosessen så beskrives? Uten å overdrive den kausale effekten

er det grunn til å tro at i særlige tilfeller – som når det vidt konstanteres at vi er utsatt for en ”voldtektsbølge” – så har budskapene effekt av betydning. Som Wilkinson (1999) og Åkerstrøm (1998) har bemerket, i perioder med stor oppmerksomhet på problem eller fenomen er det mange som mener risikoen er høy, men at en selv er skånet for truslene. For å parafrasere; verken du eller jeg føler frykt, men det gjør derimot alle *de andre*. Åkerstrøm presiserer at ”moral crusades serve as communication transmitters of the attitude of *others*” (Åkerstrøm 1998: 330). Den faktiske effekten av mediebudskapene heller gjør seg til kjenne i de hverdagslige samtalene, enn i kollektiv og individuell frykt, og medieeffekten er en høynet årvåkenhet. Det er i denne årvåkenheten at definisjonsmakten til mediene kan tenkes å ligge. Når pressens formidler budskapet om høy voldtektsrisiko, er det i så måte på vegne av andres frykt at vi reagerer.

Jerome Manis (1974) skisserer en teori for å beskrive de interne relasjonene mellom sosiale problemer. Det han betegner som ”primære sosiale problemer” er de sosiale tilstandene som har flere skadelige følger for samfunnet. Dernest er sekundære sosiale problemer for Manis de skadelige tilstandene som er avledet fra andre, større sosiale problemer, som i tur genererer tertiære sosiale problemer (1974: 8-9). Manis’ modell opererer med noe kunstige skiller mellom problemnivåene, og ikke minst kan den kausale sammenhengen mellom de forskjellige nivåene kan potensielt være problematiske. Modellen kan imidlertid på et praktisk plan nyansere forholdet mellom voldtekt og andre sosiale problemer, samt synliggjøre en av de kontekstuelle aspektene ved voldtektene. Som beskrevet i redegjørelsen av finsorteringas sentrale tall er noen av tekstene fra datamaterialet eksplisitt henvendt mot relasjonen mellom voldtekt og andre sosiale problemer. Det meldes eksempelvis om at politiet ”gransker asylregistre i jakt på overgripere” (Dagsavisen, 2.3.2007) eller ”leter etter voldtektsmann i Oslos hasjmiljø” (Dagbladet, 2.3.2007). I Dagsavisens artikkel kobles asylsøkere som et beslektet sosialt problem til ”voldtektsmennene som herjer Oslo”, og politiets begrunnelse for denne forbindelsen er at gjerningspersonene – ”mørke afrikanere” – snakket norsk med aksent. Asylsøkerne, som etter årtusenskiftet er blitt tilegnet en særlig problemstatus. Databasene over asylsøkere ”brukes aktivt i jakten på dem som står bak som står bak overfallsvoldtektene”. Artikkelen fra Dagbladet knytter ”overfallsvoldtektene” til ”hasjmiljøet rundt Akerselva”. Her vurderes voldtektene ikke ut i fra gjerningspersonens etnisitet eller asylstatus, men til det allerede sementerte sosiale problemet ”narkotika”, lokalisert i et

geografisk innsnevret område²⁹. Dette området blir av journalisten betegnet som ” et miljø der det drives med kjøp og salg av narkotiske stoffer, spesielt hasj”, og i tillegg til at politiet indirekte anerkjenner den interne sammenhengen mellom sosiale problemer. Resultatet blir ikke oppfatningen av at *alle* asylsøkere voldtar eller at *alle* voldtektsmenn selger narkotika. Men vi legger på minnet at noen av dem *sannsynligvis* gjør det.

I forhold til de mer implisitte problemorienteringene i nærlesningsmaterialet er det også en sammenheng mellom voldtekt som sosialt problem og andre problemer. På et generelt nivå er faktor ”kjent/ukjent gjerningsperson” avgjørende for vinklingen, og den Ukjente synes å representere et generelt risikomoment. Til tross for at det ikke nødvendigvis påvises noen faktisk sammenheng mellom de forskjellige ukjente gjerningspersonene, kommer de som symboler til uttrykk som en del av det fremmede. Det fremmede er det som på basis av risikohåndteringen potensielt utgjør en trussel, og trusselen blir på et vis avpersonifisert når det formidles som en del av risikoparadigmet. Overfor de mer konkrete koblingene mellom problemer skapes for eksempel i tekst 07B15 en viss sammenheng mellom politiets mangelfulle etterforskning (”- løslatt etter politisommel) og det faktum at gjerningsperson begikk en *ny* voldtekt. Kritikken i Dagbladets fremstilling bygger således oppunder oppfatningen om at voldtektssaker ikke blir tilstrekkelig prioritert i politiet, og understrekes i tillegg av Dagbladets faksimile fra året før der avisa satte kritisk søkelys på løslatelsen av gjerningspersonen. Fremstilt som et primærproblem blir voldtektsproblemet forsterket av ”politiosommelet”.

Utover at flere tekster implisitt identifiserer gjerningspersonenes ikke-norske etnisitet som en problemfaktor, og i noen tilfeller et uavhengig sosialt problem, er det i tekst 92L8 mangelen på juridisk ansvarliggjøring av militærinstitusjonen som settes i sammenheng med, eller rettere sagt utløses ved, et voldtektsforsøk. Selve voldtektsforsøket blir derimot ikke fremstilt som et sosialt problem og det institusjonens juridisk baserte ansvarsfraskrivelse besetter problemrollen. Teksten på minstekravet om moralsk ansvarliggjøring (som for offeret er

---

²⁹ Også her kan Retriever gi en pekepinn på oppmerksomheten rundt og sammensetningen av et sosialt problem. Søkestrengen ”*hasj*+Akerselva” gir fra norsk rikspresse 269 treff, hvorav 258 treff år 2000 og toppunkt i 2008 med 60 treff. Søkestrengen ”*narkotika*+Akerselva” gir totalt 412 treff, med 365 treff etter år 2000. Videre gir søkestrengen ”Akerselva+utenlandsk” 79 treff, hvorav flere omhandler voldtekter og voldtektsforsøk. Det viser komplekse sosiale problemers sammenheng, og geografiske tilknytning til Akerselva i Oslo.

ensbetydende med det juridiske ansvaret), og siden at voldtektsforsøket presenteres som en isolert hendelse, setter for eksempel ikke teksten fokus på spørsmålet om kvinnekriminering ved den mannsdominerte militærinstitusjonen. Tekst 07L3 beskriver derimot uavhengige sosiale problemer knyttet til voldtekt. I tillegg til at teksten i særlig grad bygger på risikosamfunnets anerkjennelse av egenansvaret for egen sikkerhet, utgjør *pirattaxien* i denne teksten et isolert, sosialt primærproblem. Som et uttrykk for normaliseringen og avpersonifiseringen av kriminalitetssymboler blir *pirattaxien* fremstilt som en kombinasjon av det Ukjente og det ikke-etnisk norske. Politiets uttalelser i teksten understreker *pirattaxi*problemet som primærproblem ved å påpeke at deres aksjoner mot ”piratdrosjene (...) kan være forebyggende i forhold til voldtekt *også*”. Tekstens kontekstuelle forhold vil i slike tilfeller avgjøre om voldtekts blir betraktet som et primær-, sekundær- eller tertiærproblem.

I tråd med argumentet om bevisstgjøring av hverdagsdiskurs synes voldtektsfremstillingene derfor å fungere som veiledere for befolkningens årvåkenhet eller offentlige bevissthet, heller enn årsaksbestemte generatorer for frykt og angst. Den deskriptive analysen av pressestoff i denne avhandlingen beskriver hvordan *historien om voldtekt* fortalt gjennom norsk rikspresse, og hvordan den utgjør holdepunkter for hverdagsdiskursen; historien om voldtekt synliggjør de dynamiske sidene ved befolkningens kognitive årvåkenhet. Det er nødvendigvis ikke slik at definisjonen av et sosialt problem betinger et visst fryktnivå. Likevel er ikke pressens fremstillinger, eller definisjonsprosessen for øvrig, uavhengige av emosjonelle effekter som frykt og angst, men det kan heller tenkes at problemorienteringen styres av den offentlige årvåkenheten heller enn disse faktorene. Hvorvidt risikoparadigmet, som med sitt risikomangfold hverdagsliggjør de emosjonelle elementene, overordnet eller indirekte styrer problemdefinisjonen vites ikke, men synes plausibelt. Dette paradigmet forutsetter en forvaltning av samfunnet basert på årvåkenhet for risiko. Det kan likevel understrekes at de foregående analysene av voldtektsdiskursen i pressen tolkes ut i fra de argumentene om den hverdagslige effekten av pressestoff. I den videre tolkningen av disse forsøkes å opprettholde et konservativt perspektiv på pressens holdningspåvirkning og innflytelse over diskursene, uten at empirimangelen skal få frarøve pressen sin definisjonsmektige posisjon.

5.1 Problemorientering i risikosamfunnet

Risiko synes i stadig større grad synes å ha betydning for problemorienteringen og problemdefinisjonen, og fokuset på risiko er sentralt også i voldtekstfremstillingene i norsk presse. Risikomomenter vektlegges i alle sjikter av samfunnet og kan i særlig grad spores tilbake til Anthony Giddens (1987, 1991) og Ulrich Beck (1992). Giddens (1987) tar i *Social theory and modern sociology* utgangspunkt i sosiologiens og samfunnsvitenskapens innvirkning på samfunnet, og hvordan de sentrale aktørene og institusjonene forsøker å regulere "their mastery of themselves" (1987: 21). Det er det moderne samfunns *refleksvit*, som for Giddens og Beck (1992) er en av hjørnesteinene i risikoparadigmet, beskriver hvordan kunnskapene om farer og trusler er en del av etterstrebelen av å mestre våre omgivelser:

Because of the perversity of unintended consequences, and the very contingency of social change, we may presume that such a mastery always will be less than complete. Yet (...) we predicate our future. Only societies reflexively capable of modifying their institutions in the face of accelerated social change will be able to confront that future with any confidence (Giddens 1987: 21)

De utilsiktede konsekvensene som til alle tider har vært sentrale for individens og samfunns eksistens, har samtidig utgjort grunnlaget for sosial endring. Skjebne³⁰, overtro og religion har historisk sett blitt brukt for å forklare de utilsiktede konsekvensene, men på basis av kunnskapsinflatjonen er disse aspektene tilsidesatt av risikoparadigmet. Skjebnen har ingen formell plass i det moderne samfunn besatt av risiko, og det er fremtiden som blir objektet i en spådom som ifølge Giddens er uungåelig basert på kvalifisert gjetning (Giddens 1991: 111).

Beck (1992) fremholder i likhet med Cohen (2002) at det sentrale i risikodefinsjonene at de blir *trodd* for at de skal eksistere. "The ideas [of risk]", mener Beck, "must be believed, that is, they cannot be experienced as such. In this sense, risks are objectified negative images of utopias" (Beck 1992: 28). Mekanismene som virker inn i definsjonen av sosiale problemer kan derfor sies å være beslektet med eller et produkt av risikosamfunnets sentrale

---

³⁰ Se Giddens' *Modernity and self-identity* (1991: 109-11) for en nærmere drøfting begrepene skjebne og *fortuna*.

strømninger. Trusselbildene som tegnes opp på alle tenkelige samfunnsområder er således uløselig knyttet til den sosiale aksepten som advarslene mottas med av befolkningen. Videre er definisjonsprosessen ifølge Beck i større grad enn tidligere utsatt for konkurrerende aktører og interesser, som sammen former risikobevisstheten. I møte med de moderne formene for risiko, men også trusselen knyttet til ”gamle” problemer som voldtekt, er ”the mass media and the scientific and legal professions in charge of defining risks” (Beck 1992: 28-9, 23). I mottakerenden av risikobudskapene er vurderingen av risiko trolig ikke så isolert som den kan fremstå, og vi synes å betrakte myriaden av risikobudskap under ett eller i grupper. Mens Habermas fokuserte på ”koloniseringen av livsverden fra økonomiske og statlige systemer” (Fairclough 1992: 6), ser Giddens modernitetens risikoparadigme som en ”koloniseringen av fremtiden” – ideen om fremtidens muligheter, samtidig som den kan kontrolleres og endres (Giddens 1991: 111). En effekt av risikomangfoldet dette fører med seg er at individet betrakter risiko klyngevis:

Individuals do not always, or perhaps even usually, assess risks as separate items, each in its own domain. Life-planning takes account of a ‘package’ of risks rather than calculating the implications of distinct segments of risky behaviour (Giddens 1991: 125).

Som en følge av den refleksive moderniseringen av samfunnet, er risiko som konsept og den enkelte trussel på et vis institusjonalisert i forskjellige sosiale handlinger, livsstiler og områder. I møte med den overveldende mengden risiko, vil individet overfor en enkeltstående risiko kunne betrakte seg selv som uangrikelig eller skånet for en bestemt fare, alternativt at han eller hun miskjenner selve kunnskapsgrunnlaget for den formidlede risikoen. Som Wilkinson (1999) og Åkerstrøm (1998) bemerket ovenfor, vil mange oppfatte risikoen som å gjelde de andre, og ikke dem selv. Et slikt perspektiv blir en teknikk for å håndtere de abstrakte og alltid tilstedeværende farene som moderniteten har gjort det ettertrykkelig klart at eksisterer. Alternativt kan den altomfattende tilstedeværelsen av risiko medføre en slags samfunnsapati: ”Where everything turns into a hazard, somehow nothing is dangerous anymore. The risk society shifts from hysteria to indifference and vice versa” (Beck 1992: 37).

Hvordan vi forholder oss til risikomangfoldet i hverdagen er derfor et spørsmål om *risikoselektivitet*, hvor vi på et vis velger ut våre bekymringer. Trusselen om voldtekt er en del

av den totale "risikopakke", og spørsmålet er således hvordan individet møter voldtektsrisikoen som er formidlet gjennom pressen, offentlig statistikk eller personlige erfaringer. Individets håndtering av risiko avhenger i stor grad av den umiddelbare konteksten, og at voldtektsrisikoen synliggjøres først når en situasjon innehar bestemte kjennetegn på "voldtektsfare". Slike kjennetegn, som bestemte områder, tid på døgnet eller fremmede personers etnisitet, er sannsynligvis de områdene hvor pressens beskrivelser i størst grad fester seg ved sosiale problemer, slik de intervjuede kvinnene i tekst 92C12 beskriver. I stedet for frykt kan vi kalle det en årvåkenhet for fare.

Formidlingen av risiko er derfor på ingen måte betingelsesløs, og som antydnet ovenfor er det sammenheng mellom forskjellige sosiale problemer. Voldtektsrisikoen vil derfor kunne vurderes ut i fra det David Garland (1997, 2001) kaller "kriminogene situasjoner". Disse situasjonene "can take a variety of forms and come in all shapes and sizes: unsupervised car-parks, town squares late at night, deserted neighbourhoods, poorly-lit streets" (1997: 187). Som situasjoner som myndighetene ønsker å kontrollere er kriminogene situasjoner i variert grad forbundet med bestemte og mindre bestemte typer risiko. Ser vi på forholdet mellom en "overfallsvoldtekt" og en "relasjonsvoldtekt", så er disse relatert til forskjellige rom som innehar ulike statuser som kriminogene situasjoner. Forskjellen tydeliggjøres i det den avsidesliggende gaten eller dårlig opplyste parken kan forbindes med bestemte former for risiko (især voldtekt, ran og overfall), mens situasjonene som oftest knyttes til "relasjonsvoldtekter" gjerne er like hverdagslige som de er kriminogene. Det er derfor en markant forskjell på offentlig og privat rom, og risikohåndterings rekkevidde er i en tradisjonell forstand begrenset til å fokusere på det *synlige*. Dette fokuset kan forklare det markante skillet mellom risikoelementene vi så var til stede i "overfallsvoldtektene", men som var tilnærmet fraværende i "relasjonsvoldtektene".

Utover de mer materielle tiltakene rettet mot de synligste kriminogene situasjonene, bruker Garland den foucauldianske betydningen av "governmentality"; lik en indirekte og koordinert måte å kontrollere alle situasjoner gjennom "crime-control conduct on the part of 'responsibilized' actors" (1997: 188). Som strategier som i større grad er rettet mot holdninger i befolkningen søker myndighetene å starte "chains of action and to instil crime-conscious attitudes" (ibid.), hvorpå de involverte individene blir blottstilt for en bevisstgjøring av deres

egenansvar overfor personlig, men også andres sikkerhet. Likevel er denne bevisstgjøringen i sin strategiske utforming trolig nært forbundet med den generelle bevisstgjøringen av sosiale problemer. I perioder med stort fokus på *det utrygge offentlige rom* vil den diskursive dominansen på feltet for det sosiale problemet voldtekt, foreskrive kjennetegnene på fare. I definisjonsprosessen er derfor tenkelig at det er via den umiddelbare rapporteringen av voldtekt at mediene utøver sin makt over definisjonene, ved fremhevingen av noen situasjoner som midlertidig kriminogene. Uavhengig av befolkningens faktiske frykt er disse situasjonene sentrale i vurderingen av risikoen for voldtekt.

5.1.2 Fire trekk ved risikoorienteringen

Aaron Doyle (2007) tar utgangspunkt i Giddens' og Becks teoretiseringer i presentasjonen av *Trust, citizenship and exclusion in the risk society*. I sin punktvisse fremstilling av hovedelementene i risikosamfunnet er det særlig fire av punktene som her er av betydning. For det første trekker Doyle frem Becks bemerkning om at det sosiale hierarkiet i risikosamfunnet er basert på risiko, og ikke velstand. Doyle fremholder at:

A key tendency is that (...) the emphasis is placed on the threat posed by the marginalized, rather than on helping them: (...) being at risk is your problem; just do not be a risk (Doyle 2007: 8).

Individenes egenansvar er ekspandert, samtidig som den sentrale risikohåndteringen benytter seg av kategoriske og gruppevisse måter å håndtere risikoen på. Som jeg skal behandle nærmere nedenfor er dette egenansvaret forbundet med *hvor* vi i problemdefineringen identifiserer og lokaliserer mulighetene for forbyggende tiltak. For det andre synes den truslene stadig å være utenfor vår kontroll (ibid.). I fokuset på fremtiden og mestringen av denne blir – som følge av det Giddens betegnet som de utilsiktede konsekvensenes iboende perversitet – besettelsen av risikohåndtering på stadig flere områder som en oppadgående paradoksal spiral. I koloniseringen av en fremtid som aldri fullt vil la seg kontrollere, blir våre risikominimerende tiltak ikke noe mer enn *potensielt* forebyggende. Det er her særlig Becks oppfatning av modernitetens refleksivitet kommer til uttrykk, og Doyle trekker i den forlengelsen frem Pat O'Malleys spissformulering av at “the focus on risk minimization draws attention to the riskiness of everything and the certainty of nothing” (O'Malley 1999:

139 sitert i Doyle 2007: 9). Dette mangfoldet korresponderer med Giddens' perspektiv på individets håndtering av risiko som i ”pakker” og ikke som isolerte trusler.

Dernest poenterer Doyle at risikosamfunnet har et ”underskudd på tillit” som fører med seg usikkerhet og frykt. En sentral aktør i formidlingen av frykt og som kultivator for usikkerhet, er for Doyle mediene. Som han presiserer legger verken Giddens eller Beck stor nok vekt på mediens rolle i konstruksjonen av risiko (og sosiale problemer), men Doyle fremholder at ”the mass audience is fragmenting as the media increasingly narrowcasts rather than broadcasts” (2007: 10). Inflasjonen i både tradisjonelle og alternative medier, som trefffallene fra Retriever antyder, fører til at informasjonsinnhenting desentraliseres. Samtidig blir informasjonen som en følge av digitaliseringen tilgjengelig hvor som helst, når som helst, og det er ikke utenkelig at den totale mengden informasjon vi eksponeres for har økt. Utviklingen har uenkelig betydning for enkeltmediens effekt som holdningsskapende og innflytelsen over diskursene, men den faktiske effekten er kompleks og stadig gjenstand for endring, og krever tilsvarende komplekse analyser. Det fjerde poenget, og i denne sammenhengen kanskje det viktigste, er den økende individualiseringen. Beslektet med Garlands (1997) bruk av konseptet ”governmentality” er risikobyrdens i større grad forankret lokalt, og i likhet med Christie (1978) fremhever Doyle at ”[b]eyond the purely economic changes, there is also a breakdown in traditional social ties and community” (Doyle 2007: 11). Ifølge Christie (1978) betyr disse svekkede båndene ikke bare at vi i mindre grad kjenner hverandre som *hele* mennesker, men som rolle innehavere. Svekkelsen betyr også at dersom det oppstår konflikter³¹, så vil konflikten bli statens og juristenes eiendom så snart den entrer rettssystemet. Som Christie bemerker har offeret ”tapt sin sak til staten” (1978: 251). Med avpersonifiseringen av konfliktene og dens berørte parter betyr denne svekkelsen samtidig at vi blir selektive overfor hvilke konflikter vi velger å bry oss med. Eller, mer presist, usynliggjøringen konflikter kan tenkes å ha en gjensidig utelukkende effekt, fordi der vi forfølger en bestemt konflikt, så blir en annen glemt. Mediene kan samtidig tenkes å ha en stadig mer sentral rolle i defineringen av og oppmerksomheten rundt slike konflikter. I det enkelte konflikt kan kalles *materiell*, vil de som sosiale problemer potensielt kunne omgjøres til *symboler* for sosiale problemer, altså en *symbolsk* konflikt. I den forstand vil de symbolske

---

³¹ Christie (1978) betrakter i denne sammenhengen en konflikt som av strafferettslig art.

konfliktene representere bildet på fenomenet som forsøkes definert som et sosialt problem. På den ene siden vil konkrete sosiale aktører, slik Spector og Kitsuses (1973) påpekte, bevisst arbeide for å problemdefinere en materiell konflikt. Kvinnemishandling er for Christie et eksempel på en slik, ”overprivatisert” konflikt (1978: 155), som kvinnebevegelsen bidro til å synliggjøre som et sosialt problem. Det kan i den forbindelse sies at mediernes bevisstgjøring kan skape symboler på sosiale problemer, lik måten sosiale aktører fremhever enkelte forhold som skal representere den egenskapen ved fenomenet som de krever endret.

De fire faktorene som understreker den stadig mer risikoorienterte forvaltningen av samfunnet og vår hverdag har betydning også for måter voldtekt blir konstituert som sosialt problem. Som beskrevet i kapittel 4 tilkjennegir finsorteringsoversikten hvordan forskjellige variabler fordeler seg på de to undersøkelsesperiodene. Den tydeligste tendensen som fremkommer av tabell 1 er det økte fokuset på gjerningspersonens etnisitet. Etnisitetsfokuset skal i det følgende benyttes for belyse pressens rolle overfor problemdefinering i risikosamfunnet. Økningen i etnisitetsfokuset kan i første omgang kobles til en høynet årvåkenhet for sammenhengen mellom sosiale problemer. I risikosamfunnet kommer en ulykke aldri alene, og den økte risikobevisstheten medfører ikke bare ”risikobriller”, men også en tendens til å kjede sosiale problemer sammen ved årsakssammenhenger. Samtidig antyder etnisitetsfokuset at risikosamfunnets underskudd på tillit gir den Ukjente større betydning for identifiseringen av risikofylte områder, og når den Ukjente representeres av personer som ved ytre kjennetegn er oss fremmed, blir disse ytre kjennetegnene symbol for den konkrete risikoen. Når voldtekter som involverer den Ukjente først når pressen, synes disse også å medføre et spesielt stort fokus. Som Soothill og Walby (1991) presiserer i forbindelse med sine undersøkelser av voldtektsnarrativer i pressen:

The massive concentration on a few cases where the person has been sexually assaulted by a total stranger has a cascade effect (...) and provides for the public a narrow version of sex crime (Soothill og Walby 1991: 147).

De få sakene som får bred oppmerksomhet vil kunne komme til å sette en presedens for hvordan vi betrakter andre saker. Videre, når ikke-norsk etnisitet blir etablert som et kjennetegn ved et bestemt sosialt problem, blir håndteringen av beslektede eller lignende problemer – i en viss utstrekning kriminlitet overhodet – fokusert rundt aktsomheten ved slike

kjennetegn. Sigurd Allern (1992) gjengir Teun van Dijks undersøkelse av pressestoff om utlendinger, og bekrefter at slikt pressestoff er problemorientert:

I massemediene er [det] en tendens til å fungere som en representant for ”den hvite maktstrukturen”, med et avgjørende skille mellom ”oss” og ”dem” (...). Innvandring behandles primært som et problem, utlendinger assosieres med kriminalitet, vold og konflikter (Allern 1992: 190).

Ikke-norsk etnisitet kan i ekstreme tilfeller komme til å representere en risikofaktor i seg selv. Innvandring og etnisitet som et kjennetegn ved bestemte problemer (og som et problem i seg) kan delvis også forklares av andre faktorer. I tillegg til at finsorteringsmaterialet gjenkjenner det geografiske fokuset på voldtekt orientert rundt hovedstaden, er det i forhold til hvilke stemmer som fremkommer i voldtektsfremstillingene en tydelig tendens. Politiets stemme³² er til stede i over halvparten av disse fremstillingene og sammenhengen er klar, men på ingen overraskende. Som Allern påpeker er politiets opplysninger om anmeldte forhold ofte kilden til problemorientert stoff i mediene (1992: 191-2). Mange av argumentene i medieinitiert oppmerksomhet rundt de to faktorene bygger på politistatistikk, og i en reportasje om temaet kunne programlederen melde at ”det er anmeldt 35 voldtekter, 24 gjerningsmenn er beskrevet som svarte eller negere” (ibid.). Allern bemerker at politiet er en sentral kilde i slike beskrivelser, ikke bare fordi de er leverandør av faktiske opplysninger, men fordi de har definisjonsmakt over faktautvalget og premissene for tolkning. Som beskrevet innledningsvis er slike statistiske observasjoner også konstruksjoner, og Allern påpeker at ”både politifolk og journalister bruker ofte begreper og tall på en tilfeldig og overflatisk måte og trekker for lettvinde konklusjoner” (1992: 193).

Som hovedtendensen i finsorteringsmaterialet kommer etnisitetsbeskrivelsene i dag til uttrykk som *opprinnelse*, og ikke farge som i sitatet over. Opprinnelsesbeskrivelsene er riktignok i mange tilfeller på bakgrunn av offerets observasjoner av en ukjent gjerningsperson. Gjerningspersonens opprinnelse blir således en opplysning gjengitt på bakgrunn av visuelle observasjoner, til tross for at en persons opprinnelse vanskelig lar seg observere. Det er sannsynlig at beskrivelsene av gjerningspersoner som ”svarte” eller ”negere” på bakgrunn av

---

³² Riktignok har prosentandelen tekster hvor politiet kommer til ordet sunket fra 1992 til 2007, men i alt er likevel politiet representert i 61 prosent av de relevante tekstene. Nedgangen i prosentandelen kan skyldes økt mediemangfold og den bredere dekningen av voldtekt og voldtektsproblematikk, noe som samtidig kan forklare den mer sentrale stemmen som både offerets og gjerningspersonens representanter er gitt i 2007.

offentlig kritikk betraktes som rassistiske, og at bruk av begrepet opprinnelse i dag er mer ”politisk korrekt”. Begrepsendringen er likevel problematisk ettersom det trolig er slik at konnotasjonene av opprinnelse er de samme som de av farge var tidligere. På den måten er det bare begrepet som har endret seg, og ikke meningsinnholdet. I tillegg til at beskrivelsen av opprinnelsen til ukjente gjerningspersoner er spekulative og heftet med usikkerhet, skiller den ikke mellom de forskjellige nyansene som begrepet kan omfatte. Allern (1992) gir eksempler på mer nøyaktige beskrivelser, og foreslår eksempelvis ”utenlandsk statsborger”, ”utenlandsfødte” og ”besøkende utlendinger” (1992: 194). I beskrivelsen av ukjent gjerningsperson, men i noen tilfeller også kjent, vil opprinnelsesbegrepet for det første betinge en særkunnskap om geografi og folkegrupper hos den som beskriver (og derfor også hos leseren/seeren). I motsetning til beskrivelser av høyde, kjønn eller klær vil slik kunnskap i stor grad variere i befolkningen. For det andre vil opprinnelsesbegrepet sammensmelte Allerns konkretiseringer, og det vil i liten grad være mulig å skille mellom de tre. Det samme vil gjelde betegnelser som ”utenlandsk” og ”utlending”, men også ”etnisitet”.

De upresise betegnelsene vil kunne medføre det Allern refererer til som at ”all ”utlendingskriminalitet” sauses sammen til én graut” (1992: 205). På den måten blir ikke bare ”utlendingskriminaliteten” et isolert sosialt problem, men etnisitetsbeskrivelsene blir en risikofaktor. Som en slags ubevisst ekskluderingsmekanisme er den gjentatte, unøyaktige beskrivelsen av etnisitet betydningsfull for befolkningens årvåkenhet og bevissthet overfor potensielle farer. For å hanskles med reelle problemer er det imidlertid en forutsetning at beskrivelsene av problemene er så nøyaktige som mulig. Det faktum at voldtekstfremstillingene i pressen i mange tilfeller benytter seg av og gjengir politiets begrepsbruk, utgjør derfor en ytterligere problematisk dimensjon ettersom det eksisterer et gjensidig avhengighetsforhold mellom politi og journalist. En skal riktignok vokte seg for å lage årsakssammenhenger mellom politiets skjeve og unøyaktige beskrivelser av etnisitet og en tydelig politisk agenda, men det er ikke til å komme unna at pressefokus på bestemte sosiale problemer og konkrete risikofaktorer skaper krav om handling. Dette kravet har også en politisk brodd, særlig med tanke på at bevilgninger og ressurser til politiet de senere årene har vært et hett politisk tema, noe avhandlingens innledende artikkel er et eksempel på. Allern er i det lengste kritisk som politiets rolle som kilde:

Å akseptere politiet som en nøytral kilde i spørsmål som gjelder utlendinger og kriminalitet, er som å la reven være sannhetsvitne om hva som har skjedd i hønsegården (Allern 1992: 205).

Uten å tillegge politiinstitusjonen en for stor viljesmakt og agenda, eller oppfattelsen av politikulturen som preget av strukturell rasisme, er det grunn til å betrakte politiets rolle som kilde med forsiktighet. Tatt i betraktning politiets vesentlige nærvær som kilde i pressens voldtektsfremstillinger, og i kriminalitetsstoff for øvrig, er politiets dominante kildeposisjon et interessant felt for fremtidig forskning.

5.2 Problemorientering: voldtektsfremstillinger og kjønn

Vesentlige deler av drøftingen har hittil vært orientert rundt såkalte overfallsvoldtekter eller voldtekter i det offentlige rom. Denne vinklingen støttes opp av at slike tekster i materialet er de mest fremtredende og fordi det er denne delen av voldtektsproblemet som fremstår som mest ekstrem. Hever vi derimot blikket til kjønnsdimensjonen i voldtektsfremstillingene vil det teoretisk kunstige skillet mellom ”overfallsvoldtekter” og ”relasjonsvoldtekter” til en viss grad tåkelegges. Det er i datamaterialet som forventet et nærmest konstant forhold mellom hvilket kjønn som er gjerningsperson – mannen – og hvilket kjønn som er offer – kvinnen. Tatt i betraktning de konstante kjønnsposisjonene i voldtektsnarrativene, er det også som forventet at de få tekstene i materialet som omhandler en mann voldtatt av en annen mann tydelig presiserer at det forekommer et avvik fra kjønnsposisjonene. Dette samsvarer med tesen om at såkalte relasjonsvoldtekter får økt nyhetsverdi kun i tilfeller hvor det foreligger spesielle eller dramatiske detaljer. I forbindelse med kjønnsdimensjonen i voldtektsfremstillingene er utviklingen av kvinnemishandlingen status som sosialt problem sentral som en diskursiv og sosial forutsetning. Som et eksempel på sosiale aktører som har arbeidet for å definere et fenomen som et sosialt problem, og som passer inn i Spector og Kitsuses (1977, 1973) firetrinnsmodell, er i særdeleshet feministiske aktører og kvinnebevegelsen å takke for å ha brakt mishandling av kvinner frem i offentligheten.

Før jeg fremhever definisjonskampen de siste fire tiårene og betydningen for voldtekt som sosialt problem er det imidlertid noen historiske paralleller som i et tankeeksperiment kan belyse voldtektsfokuset i det offentlige rom. Maria Bevacqua (2002) presiserer at voldtekt ikke er et problem forbeholdt det 20. århundre, og trekker frem lynsjingen av svarte menn i

USA som av de tidligste eksemplene på sosial bevisstgjøring omkring voldtekt. Bevacqua beskriver fra Ida B. Wells (1969) at hensikten med lynsjingen var å beskytte hvite kvinner fra ”animalistiske svarte menn”, til tross for at det i over to tredjedeler av lynsjingene ikke ble tatt ut tiltale mot den lynsjede (Bevacqua 2002: 21). Wells påpeker ifølge Bevacqua at voldtektsproblemet med svarte menn var av nokså beskjedent omfang sammenlignet med hvite menns voldtekt av slavekvinner, men problemdefinisjonene syntes å rette seg utelukkende mot svarte menn som gjerningspersoner skyldige i voldtekt. De juridiske rettighetene til svarte menn var ikke ivaretatt, og i et enkeltstående tilfelle der tre svarte menn ble frikjent for voldtekt var ”[the] most remarkable account (...) that there was a trial at all” (2002: 21-2). Disse historiske forutsetningene for voldtekt som sosialt problem befestet seg derfor ifølge Bevacqua i mytene om ”the black rapist of white women and that of the bad black woman, both of which were designed to apologize for and facilitate the continued exploitation of black men and women” (2002: 25). Rachel Hall (2004) trekker på lignende historiske forutsetninger i forståelsen av voldtekt. Hall beskriver lynsjingen som hevn for angrep mot ”the white womanhood”, og som forbuden frukt ble den hvite kvinnen et seksuelt objekt og aldri subjektet som forvalter sin egen seksualitet (2004: 4). Myten om den ”animalistiske svarte mannen” som voldtektsmann ble gjenstand for politisk skyts hegemonisk posisjoner i et maskulint hierarki. Hall understreker dette igjennom Hazel Carbys oppfatning om at ”white men used their ownership of the body of the white female as a terrain on which to lynch the black male” (Carby 1985 sitert i Hall 2004: 4)

Tatt i betraktning at USA er bærer av en historie om rasemessig forskjellsbehandling som er fundamentalt forskjellig fra vår egen, er ikke de amerikanske historiske forutsetningene uten videre representative for Norge. Likevel kan konfliktenes sosiale og politiske dimensjoner sies å ha visse fellestrekk med pressens representasjoner av hvilke verdier som i dag er truet, og vil på en analogisk måte kunne betegne fokuset i problemdefinisjonene. Det økte fokuset på etnisitet i perioden fra 1992 til 2007 er betegnende både for en periode med økt fokus på detaljer ved de involverte partene i en voldtektssak, samt for en tydeligere ansvarlighetsdiskurs. Som vist over er den ukjente og ikke etnisk norske gjerningspersonen konstituert som en risikofaktor i bestemte kriminogene situasjoner, og utgjør en trussel mot kvinnens trygghet i det offentlige rom – i det minste i midlertidige perioder. På bakgrunn av det foregående kan følgende parallell trekkes: som i lynsjeeksempelen vil dagens dominerende

kjennetegn ved voldtektsfenomenet (*den svarte voldtektsmannen*) representere det totale problemet (*alle voldtekter*), og potensielt nedvurdere viktigheten av andre deler av fenomenet som skal problemdefineres (*den hvite voldtektsmannen*). I den forlengelse blir vår tids ”hvite kvinne” (*kvinnens trygghet i det offentlige rom*) truet av den ”den animalistiske svarte mannen” (*den ukjente og ikke etnisk norske gjerningspersonen*). I risikosamfunnet blir det uten rettsak begått en offentlig lynsjing av den svarte mannen (*forhåndsømming og generalisering i mediene og det offentlige ordskiftet*), støttet av en ”rasende mobb av hvite menn” (*det folkelige kravet om handling*). På bakgrunn av trusselen mot felles verdier dannes det en medieinitiert felles front mot den Ukjente.

Uten sammenligning for øvrig tjener parallellen som en antydning av deler av et problem kan komme til å symbolisere problemet i sin helhet. Selv om de metodiske hindrene er flere, kan det tenkes at nyhetspremissene som veileder medieblikket selektivt bidrar til en forsterkning av disse dominante problemdefinisjonene. Når det gjelder vold, mishandling og overgrep mot kvinner, spesielt i det private rom, er det trolig slik at fenomenet historisk sett er blitt definert på samme grunnlag. Selv om den politiske bevisgjøringsprosessen har løftet kvinnemishandling fra et stillhetstyranni i den private sfære til den offentlige og politiske agenda, er det sannsynlig at voldtekt også historisk sett lener seg på ideer om overfallsvoldtekt. Thomas Mathiesen (2002) trekker frem Kristin Skjørtens syn på krisesentrenes betydning for den politiske bevisstgjøringen:

Krisesenterbevegelsens definering, fortolkning og dokumentasjon av kvinnemishandling ble presentert på en slik måte at myndighetene ikke lenger kunne overse denne formen for vold. Kvinnemishandling måtte tas alvorlig, og problemet ble fort satt opp på den offentlige og politiske dagsorden (Skjørtens 1994: 95 sitert i Mathiesen 2002: 236).

På bakgrunn også av den andre feministiske bølgen (Bevacqua 2002) arbeidet kvinnebevegelsen på slutten av 1960-tallet og fremover for likestilling mellom kjønnene, med voldtekt av kvinner blant de fremste kampsakene. Videre ble vold mot kvinner flyttet fra den private sfære til den offentlige agenda i og med redefinisjonen av begrepet ”husbråk” (Mathiesen 2002: 235-6). De kjønnede betydningene som fokuset på kvinnemishandling førte med seg kan samtidig ses i lys av en større bevegelse i retning av likestilling mellom kjønnene i samfunnet, i forhold til sosiale kontekster så vel som i mer strukturelle spørsmål som for

eksempel likelønn. I likhet med utbredelsen av andre sentrale paradigmer i risikosamfunnet, ble de endrede forståelsene av voldtekt som et kjønn problem en av betingelsene for at voldtekt fikk status som et sosialt, og ikke et privat problem. At vold, mishandling og overgrep mot kvinner i Spector og Kitsuses (1973, 1977) forstand på en suksessfull måte er satt på den sosiale, politiske og offentlige agenda betyr imidlertid ikke at problemdefinisjonen er fullstendig. I sin tilnærming til voldtekt i risikosamfunnet øyner Rachel Hall (2004) særlig tre sentrale fronter som må prioriteres i kampen mot voldtekt:

Shifting the site of social interventions against rape from women to men; letting go of the abstract figure of woman as victim; and challenging a public mode of representation in which the performative recurrence of horror secures a sense of rape's naturalness (Hall 2004: 15).

Frontene hun beskriver retter seg alle mot definisjonsprosessen. Hall benytter seg av Robert Castels foucauldiansk-inspirerte betraktninger om risikohåndtering i det moderne samfunn, og forsøker å nyansere etablerte sannheter knyttet til det hun betrakter som et maskulint basert offentlighetsbilde av seksuell vold utøvd av menn. Kampen mot eksisterende og toneangivende definisjoner av et sosialt problem må ifølge Hall skje i ly av det Castel betegner som "the new space of risk" (2004: 1). "The new space of risk" beskriver i likhet med Giddens' og Becks begreper en slags administrativ håndtering av et hvilket som helst fenomen på basis av fremtidsrettede risikovurderinger, heller enn retrospektive reaksjoner på handlinger. Slik Giddens beskrev *koloniseringen av fremtiden*, bygger identifiseringen og overvåkingen av risiko på en "systematic pre-detection", og Hall påpeker at definisjonene av det sosiale problemet voldtekt har identifisert kvinnekroppen som en slik risikofaktor. "In other words", fremholder Hall, "rape prevention, as a practice of risk assessment, encourages the metonymic treatment of women as rape space" (2004: 2). På grunn av kvinnens "sårbar" anatomiske forutsetninger blir kvinnekroppen verdien som vi i risikosamfunnet i søker å beskytte, ved at de preventive tiltakene orienteres rundt de potensielle ofrene.

Det kan her være nødvendig å presisere skillet mellom risikohåndteringenes tunnelsyn på fremtiden og pressens retrospektive behandling av voldtektssaker. Disse grensene er riktignok ikke prinsipielt uoverskridbare, ettersom risikohåndteringen støtter seg til de empiriske data og pressen formidler risiko i sine voldtektsfremstillinger. Men når det gjelder ansvarliggjøringen av de bestemte ofrene i etterkant av voldtektene, er dette så godt som ikke

til stede. I nærlesningsmaterialet er det i fremstillinger av handlingsforløpet påpekt eksempelvis at offeret i 07L3 tok pirattaxi, at offeret kom gående alene hjem fra byen i 07E25 og at ”alle [ofrene for ”voldtektsbølgen”] har vært på vei hjem” i 07E17. Førstnevnte beskriver at offeret bevisst ikke unngikk den allment vedtatte risikoen knyttet til pirattaxi, mens de to sistnevnte insinuerer at ofrene var påvirket av alkohol og at de var alene. Med unntak av pirattaxi-voldtekten legges det imidlertid liten eller ingen vekt på disse faktorene, men samtidig er også offerets motivasjon i 07L3 å fortelle sin historie for å advare andre. Hun vil med andre ord at andre skal lære av hennes feil. En forventning i forkant av nærlesningsanalysen var at i de såkalte relasjonsvoldtektene ville fremstillingene bære preg av en større ansvarliggjøring av kvinnene, eller at diskursen ville trekke på det Nygard (2009) og Stang Dahl (1994) beskriver som sosiale og normative devalueringer av kvinnene som fullverdige ofre. Mot forventning inneholdt tekstene i gruppe 1 ingen slike diskursive virkemidler, men heller en sterk polarisering der avstanden mellom gjerningspersons ansvarlighet og kvinnens/jentas uskyldighet var størst mulig. Dette har antagelig å gjøre med utvelgelsen av datamateriale, og som presisert ovenfor er det i såkalte ”relasjonsvoldtekter” øyensynlig en nødvendighet at disse tekstenes nyhetsverdi øker i takt med tilstedeværelsen av spesielle og grusomme detaljer. På den måten kan det tenkes at voldtekter som i en sosial kontekst ville ha satt fokus på kvinnens delskyldighet, ikke når pressen overhodet, utover de tilfellene som omhandler falske voldtektsanmeldelser. I 92C7 utgjør aldersforskjellen mellom gjerningsperson og offer denne spesielle detaljen, mens det i tilfellet 07B15 både er fremstillingen av gjerningspersonens voldelig karakter og ”politisommelet” som er nyhetspremisset for teksten. Voldtektene som blir pressestoff kan derfor synes å være valgt ut på grunnlag av at faktorene passer inn i polariseringsmodellen og offerbildet som er forutsatt av pressens formidlingsmal. Med andre ord vil et devaluerbart offer som sosialt og normativt vil kunne ansvarliggjøres for voldtekten, ikke utgjøre godt pressestoff. Kvinnene som i pressen blir fremhevet som representanter for voldtektsofrene oppfyller noen av kravene til Christie (1986) *det ideelle offer*, eksempelvis at offeret er svakt, at gjerningspersonen er stor og slem og gjerningspersonen var ukjent for offeret. Jo mer ideelt et offer, jo større er mulighetene for omtale i pressen.

I risikohåndteringsfokus på fremtiden stemmer imidlertid de teoretiske beskrivelsene delvis overens med de diskursive forutsetningene. I særdeleshet er tekst 07L3 og 92C12

fremstilt i en risikodiskursiv innpakning som advarer om konkrete voldtektstrusler, og i den sammenheng fremhever generelt kvinnenens egenansvar for egen sikkerhet. I 07L3 er det ”kriminalromansjangeren” som egenhendig står for den fremtidige delansvarliggjøringen av kvinner som måtte vurdere å utføre handlingen *sette seg inn i en pirattaxi*. 92C12 skiller seg ut på den måten at det er de *potensielle* ofrenes forhåndsregler og forebyggende handlinger, representert særlig ved innkjøp av tåregass og oppmelding til karatekurs, som trekker på risikodiskursive signaler. Denne skaper en forventning om at kvinner skal ivareta sin egen trygghet fordi ingen andre gjør det, og den altomfattende risikoen kaller på en ansvarliggjøring av individet ettersom kriminaliteten er en konstant og urokkelig del av samfunnet. Det kan i den forlengelsen virke som om suksessfulle problemdefineringer av et (midlertidig) sosialt problem forsterker risikofokuset, mens voldtektsnarrativer som i gruppe 1 blir isolert som uavhengige hendelser.

Hall anerkjenner implisitt mediernes rolle i formingen av det offentlige bildet av voldtekt. Hun fremhever disse bildene som ”spectacular presentations of sexual violence statistics; apocalyptic narratives of rape as a fate worse than death; and the fatalistic belief that violence inheres in sexual difference” (Hall 2004: 13). I monsterfortellingene, særlige de som involverer den Ukjente, skaper et bilde av voldtektsmenn som en av ”dem”, og avstanden mellom oss og dem synes å være absolutt, slik som i tekst 07L3. Hall bemerker at strategien med å spille på voldtektens grusomhet – personifisert gjennom kvinnens lidelser – ikke har ført til at menn har sluttet å voldta. Heller har denne strategien ifølge Hall ”naturalized the violent practices of men and suffering of women” (Hall: 14). Fortellingen om den brutale voldtekten, begått av en totalt fremmed med utstyrte seksuelle drifter, synes å dominere bildet av gjerningspersonen. Sharon Lamb (1999) fremhever i forhold til offeret at:

If we look to the media or the courtroom for public displays of the culturally approved victim, it is these sorts of images that are reinforced: innocent, young, thin, attractive, and from the middle class (Lamb 1999: 117).

Det ene intervjuede kvinnen i tekst 92C12 er tilsynelatende i målgruppa for det kulturelt anerkjente offeret, og undebygger særlig oppfattelsen av at voldtektsofferet er en attraktiv kvinne. Som en forebyggende taktikk mot voldtektsrisikoen kunne fortelle at hun tok på seg frakk og lue da hun gikk utendørs, fordi hun prøvde å se så stygg ut som mulig. Den kausale

sammenhengen mellom en kvinnes utseende og risikoen for voldtekt er tydelig, og den bygger opp under en forenkling av faktorene som ligger til grunn for *hvorfor* menn voldtar. Det kan riktignok tenkes at det ligger forskjellige motivasjonsfaktorer bak forskjellige typer voldtekt. Men disse årsakene er trolig av en langt mer sammensatt karakter enn de som pressen og det potensielle offeret fremhever.

På mange måter er polariseringen av gjerningspersonen og offeret konstituert innenfor det samme rammeverket som definerer en ”ordentlig” voldtekt som en ”overfallsfallvoldtekt”. Avstanden blir stor mellom historien om voldtekt og vår oppfattede virkelighet. Pressens bidrag til voldtektsdiskursen synes å sette slike voldtekter på en høy hest, hvorpå voldtekter uten de korrekte kjennetegnene i den forstand blir utilstrekkelige. I det virkelige er det derimot ikke det ekstreme – den brutale overfallsvoldtekten og den ukjente gjerningspersonen – som utgjør den største trusselen. Heller er det ektefellen, naboen, kollegaen eller den bekjente som voldtar. Men som Christie (1986) påpeker er disse så alt for alminnelige; de passer ikke inn i rollen som voldtektsmenn – i hvert fall ikke voldtektsmannen som figurerer i pressens voldtektsnarrativer. Christie poengterer at ”there are too few monsters around. (...) They are in most of their relationships and in most of their attributes like other people” (1986: 29). Pressens voldtektsfremstillinger kan således bidra til å fremmedgjøre et problem som i realiteten er mye nærmere enn vi tror.

6. Refleksjoner

At norsk presses fremstillinger av voldtekt har betydning for måten vi betrakter voldtekt som sosialt problem synes å være ubestridelig. Selektivitet, polarisering og dramatisering er blant virkemidlene i produksjonsprosessen, og som vi har sett gir dette utslag eksempelvis i et økt fokus på gjerningspersonens etnisitet. Likevel er det empiriske og metodiske problemer forbundet med å måle mediebudskapens holdningskapende effekt, innflytelse over diskursene og mediernes ”skjeve” representasjon av virkeligheten. Forsøkene på å isolere de forskjellige påvirkningskildene til sosiale aktører – uansett nivå – vil ofte være heftet med langt flere begrensninger enn nytteverdien kan rettferdiggjøre. Som blant andre Wilkinson (1999), Waldahl (1999), Mathiesen (2002) og Jewkes (2004) har problematisert er slike påvirkningsforhold nær sagt umulig å beskrive med kausale modeller. Likevel er det hevet over enhver tvil at mediernes fremstillinger, budskap og begrepsorientering styrer vår forståelse av omgivelsene, og til tross for den stadig mer fragmenterte informasjonsinnhenting vi bedriver er mediene og pressen derunder fremdeles en sentral kilde for informasjon om samfunnet.

Derfor deler jeg i det lengste Thomas Mathiesens (2002) reservasjon mot at vi skal la positivistiske advarsler utgjøre en hemsko for å utarbeide teoretiske teser for forståelsen av fenomener; at rigide krav til empiriske data ikke skal få stenge døren til teoretisk fantasi og dristighet. Heller virker den plausibel, Mathiesens oppfatning av at totaliteten i mediernes budskap danner paradigmer som ”eter seg inn i oss” og som i en foucaldiansk forstand er et uttrykk for ”makt over sjelene” (2002: 49). På den måten kan vi si at det er de gjentakende fremstillingene, den kontinuerlige eksponeringen og den konstante tilstedeværelsen av bestemte problemforbundne faktorer som øver størst innflytelse over våre oppfatninger av sosiale problemer. Slik Mathiesen forstår medieinnholdet er det derfor ikke enkeltbudskapene, men summen av enkeltbudskap og mønstrene de skaper som fester seg ved problemdefinisjonene. Disse ”inngir en generell opplevelse av kriminaliteten som problem i samfunnet” og er bevis for en ”sosialiserende bevissthetsindustri” (2002: 223-4). For å si det banalt kan det være at den umiddelbare frykten og årvåkenheten er midlertidig, men at langtidseffekten ved gjentakelse av disse legger til rette for en treg endring i våre kollektive forståelsesrammer.

Til tross for de metodiske tilkortkomningene ved påvirkningsstudier er det som bemerket under beskrivelsen av diskursene³³, i voldtektsdiskursen til stede særlig to abstrakte og emosjonelle størrelser som trolig har betydning for påvirkningsaspektet: frykt og risiko. Som vi har sett er disse momentene i variert grad en del av nyhetspremisset for voldtektsfremstillingene, men i tilfellene hvor de er spesielt i fokus – under såkalte voldtektsbølger – synes de å ha vesentlig betydning for problemorienteringen. Trolig har jeg ubevisst i utvelgelsen av datamaterialet, og i teoretiseringene av de mest vesentlige aspektene ved voldtektsfremstillingene, hatt et fokus på det ekstreme, tabloide og sjokkerte som går utover det jeg har gjort rede for i forhold til utvelgelsesprosessen. På den bevisste siden er jeg derimot bærer av oppfatningen av at de problematiske ”vanlige” voldtektene – voldtekt i hjemmet, voldtekt på russetreff, voldtekt på nachspiel – alle blir underkommunisert i og av norsk presse.

Slik vi i risikosamfunnets forsøker å kontrollere de utilsiktede konsekvensene av tilværelsen, oppstår det i hverdagsforebyggingen av voldtekt et slags kompromiss mellom pragmatikk og prinsipp. For selv om betegnelsen risikosamfunnet er den stereotypiske, og trolig strukturmessig korrekte beskrivelsen av et risikoorientert teknokrati, synes voldtektsdiskursen ikke fullstendig å komme til uttrykk som en apati på samfunnsnivå. Tross i at for eksempel Halls (2004) tilnærminger i hovedsak problematiserer de forebyggende tiltakene på myndighetsnivå, finnes det likvel bred støtte til Halls prinsipielle standpunkt om at problemet voldtekt er et mannsproblem, og ikke et kvinneproblem. Kompromisser blir derfor utført i hverdagen – i vakuumet mellom idealistiske holdninger overfor voldtekt og de forhåndsreglene og forbyggende tiltak som risikosamfunnet oppfordrer oss til å ta. I praksis gjør dette en slags gyllen middelvei der vi anerkjenner at kvinner ikke har skyld i voldtekt, samtidig som vi på bakgrunn av frykt og advarsler innretter oss etter de formidlede truslene, avhengig av deres styrkegrad.

Voldtekt er i alle henseender et problem av betydning, enten de er basert på definisjonen av voldtekt i det offentlige rom som et sosialt problem eller som et uttrykk for sementerte, kjønnsdiskriminerende holdninger i deler av samfunnet. Som jeg ettertrykkelig har forsøkt å

---

³³ Se 2.1.2 *Frykt og risiko som emosjonelle elementer.*

vise er det ingen metoder som analytisk vil kunne sette oss i stand til å rangere de forskjellige typene voldtekt i et slags internt alvorlighetshierarki. Ei heller er det for oss anledning til å meisle ut korrekte eller objektive standardreaksjoner på forskjellige typer voldtekt, og som Cohen (2002) presiserer er vi ikke verken i besittelse av egnede objektive eller moralske kriterier for fremformulere en slik standard. Uavhengig av mangelen på en ”korrekt” reaksjon, er det som Åkerström (1998) bemerker et misforhold mellom den rasjonelle måten å betrakte og håndtere et sosialt problem på og måten mediefokuset kan tvinge ”policy-makers” til å håndtere problemet. Det sentrale spørsmålet er derfor ikke hvordan befolkningen tar inn over seg mediebudskapene, men hvordan aktørene som politisk og praktisk håndterer de materielle siden ved problemene oppfatter at mediebudskapene er støttet av et folkelig krav om handling.

Likevel, søken etter det sanne eller konstante er og blir en akademisk øvelse i et dynamisk samfunnslandskap preget av stadig større eksponering fra forskjellige ”sannhetskilder” og som – heldigvis – er gjenstand for kontinuerlig endring. Å søke forståelse av det Iain Wilkinson (1999: 24) betegner som ”the complexity of culture and peoples’ plural sense-making of public issues” synes å seile opp som ikke bare et fremtidig holdepunkt i mediekriminologisk forskning. I det digitale medie- og risikosamfunnet synes denne kompleksiteten også å være et forskningsområde der nøkkelen ligger i kommunikasjonen av de sosiokulturelt baserte og normative oppfatningene. Med utgangspunkt i den bredt tilgjengelige historien om voldtekt har det her vært mulig å synliggjøre ekstremversjonen av denne kommunikasjonen, synliggjort gjennom hvordan norsk presse bidrar til konstitueringen av voldtekts som sosialt problem. Denne beskrivelsen, analysen og problematiseringen av mediernes voldtektsfremstillinger tydeliggjør behovet for adekvate metoder for å beskrive koblingen mellom diskurs og publikum, og ikke minst mellom diskurs og problemhåndtering. Men aller viktigst er det at det stadig mer flyktige nyhetsuniverset møtes med et særlig kritisk blikk, som tar høyde hvilke forutsetninger som ligger til grunn for budskapet som presenteres og hvilke resultater disse budskapene kan føre med seg.

Litteratur

- Allern, Sigurd (1992). *Kildenes makt*. Oslo: Pax Forlag
- Bauman, Zygmunt (2000). "Social uses of law and order". I: *Criminology and social theory*. David Garland og Richard Sparks (red.). Oxford: Oxford University Press
- Beck, Ulrich (1992). *Risk society. Towards a new modernity*. London: Sage
- Bevacqua, Maria (2002). *Rape on the public agenda*. Boston: Northeastern University Press
- Bourdieu, Pierre (1998). *Om TV – og journalistikkens magt*. København: Tiderne Skrifter
- Chiricos, Ted, Sarah Eschholz og Marc Gertz (1997). "Crime, news and fear of crime: toward an identification of audience effects". I: *Social Problems*, vol. 44, nr. 3, 342–357
- Christie, Nils (1978). *Som folk flest*. Oslo: Universitetsforlaget
- Christie, Nils (1986). "The ideal victim". I: *From crime policy to victim policy*. Ezzat A. Fattah (red.). London: Macmillan
- Christie, Nils (2004). *En passende mengde kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget
- Cohen, Stanley (2002). *Folk devils and moral panics. The creation of the mods and rockers*. London: Routledge
- Couldry, Nick (2010). "New online news sources and writers-gatherers". I: *New media, old news: journalism and democracy in the digital age*. Natalie Fenton (red.). London: Sage
- Doyle, Aaron (2007). "Trust, citizenship and exclusion in the risk society". I: *Risk and trust: including or excluding citizens*. Law Commission of Canada (red.). Halifax: Fernwood

- Engebretsen, Martin (2001): *Nyheten som hypertekst. Tekstuelle aspekter ved møtet mellom en gammel sjanger og ny teknologi*. Kristiansand: U-forlaget
- Ericson, Richard, Patricia Baranek og Janet Chan (1987). *Visualizing deviance. A study of news organization*. Milton Keynes: Open University Press
- Ericson, Richard, Patricia Baranek og Janet Chan (2010). "Reading the news". I: *Crime and media. A reader*. Chris Greer (red.). London: Routledge
- Fairclough, Norman (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press
- Garland, David (1997). "Governmentality and the problem of crime: Foucault, criminology, sociology". I: *Theoretical Criminology*, vol. 1, nr. 2, 173–214
- Garland, David (2001). *The culture of control. Crime and social order in contemporary society*. Oxford: Oxford University Press
- Giddens, Anthony (1987). *Social theory and modern sociology*. Oxford: Polity Press
- Giddens, Anthony (1990). *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press
- Greer, Chris (2003). *Sex crime and the media*. Collumpton: Villan Publishing
- Greer, Chris (2010). "Introduction". I: *Crime and media. A reader*. Chris Greer (red.). London: Routledge
- Hacking, Ian (1991). "How should we do the history of statistics?". I: *The Foucault effect: studies in governmentality*. Graham Burchell, Colin Gordon og Peter Miller (red.). Chigago: The University of Chicago Press
- Hall, Rachel (2004). "It can happen to you: rape prevention in the age of risk management". I: *Hypatia*, vol. 19, nr. 3, 1–19

- Holme, Idar Magne og Bernt Krohn Solvang (1996). *Metodevalg og metodebruk*. Oslo: Tano
- Holme, Sindre (2005). ”Angstens arena”. Intervju med Martin Eide. I: *Hubro*, 2/2005: 3–4
- Hunt, Arnold (1997). “‘Moral panic’ and moral language in the media”. I: *The British Journal of Sociology*, vol. 48, nr. 4, 629–648
- Jewkes, Yvonne (2004). *Crime and media*. London: Sage
- Kitzinger, Jenny (1999). “A sociology of media power: key issues in audience reception research”. I: *Message received. Glasgow Media Group research 1993–1998*. Greg Philo (red.). Harlow: Longman
- Kress, Gunter (1986). “Language in the media: the construction of the domains of public and private”. I: *Media, Culture & Society*, vol. 8, nr. 4, 395–419
- Lamb, Sharon (1999). “Constructing the victim: popular images and lasting labels”. I: *New versions of victims. Feminist struggles of the concept*. Sharon Lamb (red.). New York: New York University Press
- L’Armand, Kathleen og Albert Pepitone (1982). “Judgements of rape”. I: *Personality and Social Psychology Bulletin*, vol. 8, nr. 1, 134–139.
- Liska, Allen og William Baccaglioni (1990). ”Feeling safe by comparison: crime in the newspapers”. I: *Social Problems*, vol. 37, nr. 3, 360–374
- Norsk Presseforbund (2008). *Ord og bilder er mektige våpen. Misbruk dem ikke! Presseetikk med vær varsom-plakaten*. Oslo: Pressens Faglige Utvalg
- Nygard, Lars-Jonas (2009). *Lekdommere i strafferettspleien – jury eller meddomsrett?* Doktoravhandling forsvart ved Det juridiske fakultet, Universitet i Oslo, nr. 20
- Macdonald, Myra (2003). *Exploring media discourse*. London: Arnold

- Maguire, Mike (2007). "Crime data and statistics". I: *The Oxford handbook of criminology*.
Mike Maguire, Rod Morgan og Robert Reiner (red.). Oxford: Oxford University Press
- Manis, Jerome (1974). "Assessing the seriousness of social problems". I: *Social Problems*,
vol. 22, nr. 1, 1–15
- Mathiesen, Thomas (2002). *Makt og medier*. Oslo: Pax Forlag
- Redden, Joanna og Tamara Witschge (2010): "A new news order? Online news content
examined". I: *New media, old news: journalism and democracy in the digital age*.
Natalie Fenton (red.). London: Sage
- Reese, Stephen (2004). *The media sociology of Herbert Gans: A Chicago functionalist*.
Foredrag opprinnelig holdt for Mass Communication Division, International
Communication Association, Sydney, Australia, July 1994.
- Sacco, Vincent (2005). *When crime waves*. London: Sage
- Schneider, Joseph W. (1985). "Social problems theory: the constructionist view". I: *Annual
Review of Sociology*, vol. 11, 209–229
- Soothill, Keith og Sylvia Walby (1991). *Sex crime in the news*. London: Routledge
- Spector, Malcolm og John Kitsuse (1973). "Social problems: a re-formulation". I: *Social
Problems*, vol. 21, nr 2, 145–159. Los Angeles: University of California Press
- Spector, Malcolm og John Kitsuse (1977). *Constructing social problems*. Menlo Park,
California: Cummings Publishing
- Stang Dahl, Tove (1994). *Pene piker haiker ikke*. Oslo: Universitetsforlaget
- Straffeloven*. Almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr. 10
- Thompson, John B. (2001). *Medierne og moderniteten. En samfundsteori om moderniteten*.
København: Hans Reitzels Forlag

- Vaage, Odd Frank (2011). *Norsk mediebarometer 2010*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå
- van Dijk, Teun A. (1988). *News as discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- van Dijk, Teun a. (1991). *Racism and the press*. London: Routledge
- von Hofer, Hanns (2000). "Crime statistics as constructs: the case of Swedish rape statistics".
I: *European journal of Criminal Policy and Research*, vol. 8, nr. 1, 77–89
- Waldahl, Ragnar (1999). *Mediepåvirkning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Wilkinson, Iain (1999). "News media discourse and the state of public opinion of risk". I:
Risk Management, vol. 1, nr. 4, 21–31
- Østbye, Helge, Knut Helland, Karl Knapskog og Leif Ove Larsen (2007). *Metodebok for mediefag*. Bergen: Fagbokforlaget
- Åkerström, Malin (1998). "The moral crusade on violence in Sweden: moral panic, or material for small-talk indignation?". I: *The new european criminology. Crime and social order in Europe*. Vincenzo Ruggiero, Nigel South og Ian Taylor (red.). London: Routledge

Alle kilder i denne avhandlingen er oppgitt.

Avhandlinga inneholder 51 781 ord.

Avisartikler

Aftenposten Morgen, 7.3.1992, side 28. "Voldtatt by".

Aftenposten Morgen, 4.1.2007, side 9. "Kontroversiell voldtektsfilm til Sundance".

Dagbladet, 2.3.2007, side 12. "Leter etter voldtektsmann i Oslos hasjmiljø".

Dagbladet, 3.5.2007, side 22. "- Jeg ville ta livet mitt".

Dagbladet, 2.7.2007, side 8. "- Flyvertinna var lett på tråden. Beruset pilot frikjent for voldtekt".

Dagsavisen, 1.3.2007, side 8. "-Traumatiserte får ikke hjelp".

Dagsavisen, 2.3.2007, side 10. "Gransker asylregistre i jakt på overgriperne".

Nationen, 5.3.2007, side 10. "Jens på politipatrulje".

Verdens Gang, 4.1.1992, side 14. "Benekter kiosk-voldtekt".

Verdens Gang, 4.5.1992, side 18. "Mishandlet på åpen gate".

Verdens Gang, 3.10.1992, side 12–13. "800 jages fra gård og grunn".

Verdens Gang, 1.12.1992, side 6–8. "11-årig jente voldtatt på vei hjem fra skolen".

Avisartikler, nærlesning av 8 tekster

92C7: *Verdens Gang*, 5.3.1992, side 9. ”- Voldtok 11-åring”.

07B15: *Dagbladet*, 7.2.2007, side 6. ”April 2006: - Voldtok kvinne (27) tre ganger. Juli 2006: Løslatt etter politisommel. Natt til lørdag: Voldtok kvinne (23)”.

92C12: *Verdens Gang*, 7.3.1992, side 7. ”Bevæpner seg med gass”.

07E25: *Dagbladet*, 5.5.2007, side 6. ”Desperat jakt på voldtektsmann”.

92F9: *Aftenposten Aften*, 4.6.1992, side 5. ”To siktet for voldtekt”.

07E17: *Aften*, 4.5.2007, side 4. ”Brutal overfallsvoldtekt i natt”.

92L8: *Aftenposten Morgen*, 3.12.1992, side 4. ”Voldsoffer nektes erstatning”.

07L3: *Dagbladet*, 2.12.2007, side 12. ”Kidnappet og voldtatt av tre menn”.

Artikler fra nett

Verdens Gang, nettutgave 6.4.2011: ”På hvilke steder i Oslo er du redd?”.
<<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10091727>> [Lesedato 6.4.2011]

Verdens Gang, nettutgave 7.4.2011: ”Her er folk mest redde i Oslo”.
<<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10091789>> [Lesedato 7.4.2011]

Øvrige kilder fra nett

Pressens Faglige Utvalg, 17.12.2009: ”PFU-sak 223/09”.
<<http://www.pfu.no/case.php?id=2240>> [Lesedato 12.4.2011]

Avisenes nettoopplag 2007. Mediebedriftene.no.
<<http://www.mediebedriftene.no/novus/upload/Helge/Pressekonf%2014.02.08/Netto%20opplag%202007.xls>> [Lesedato 17.3.2011]

Vedlegg³⁴

Tekst 92C7 – forside, innside

Tekst 07B15 – forside, innside I, innside II

Tekst 92C12 – forside, innside

Tekst 07E25 – forside, innside I, innside II

Tekst 92F9 – forside, innside

Tekst 92L8 – forside, innside

Tekst 07L3 – forside, innside I, innside II

---

³⁴ Tekst 07E17 (Aften 4.5.2007) er den artikkelen i nærlesningsmaterialet som ikke er tilgjengelig på pdf. Jeg har imidlertid både forside og innside på papir ved behov. Se fotnote 9 for nærmere beskrivelse.

Med **100 KG LIVSLYST** ● SIDE 34

Med **HONGKONGS FETTER**

VI ER ALLE TAPENE

Nytt **OPERA-FANTOM** ● SIDE 30

HJERTESYK
av Oslos politikere Wenche Foss ● SIDE 35

«BEDRIFTS- LEDER VOLDTOK 11-ÅRING»

**65-åring
siktet og
fengslet**

■ ■ En 65 år gammel bedriftsleder på Romerike er nå varetektsfengslet, siktet for voldtekt mot en da 11 år gammel pike. Siktelsen omfatter seksuelle overgrep overfor 10–15 piker i Oslo og på Romerike. Mange av dem hadde sommerjobb i mannens firma før de skal ha blitt misbrukt. Siktede nekter enhver straffeskyld. ● SIDE 9

Camilla (1)
døde i
narkose

Overlegen:
«JEG TAR ANSVARET»
● SIDE 6 og 7

VG Torsdag 5. mars 1992

VOLDTOK 11-ÅRING

AV SVENJEN ARNE HAAVIK

ROMERIKE (VG) Den hyggelige sommerturen Den eldre mannen skal i tilnærmet full offentlighet ha sammen med den nå 65-årige mannen fra Romerike halt med seg den forskrekkede lille jenta inn i skogen. skal ha endt i et mareritt for den da 11 år gamle piken. Der skal han ha revet av henne klærne og voldtatt henne.

Den 65-årige bedriftslederen er nå varetektfengslet, sluttet for seksuelle overgrep overfor mellom 10 og 15 jenter i Oslo og på Romerike. Ifølge politiet skal mannen ha utnyttet den tilfitt han opparbeidet seg hos to venninne-gjenger til senere å ha misbrukt dem seksuelt.

Sommerjobb

— Mannen fungerte nærmest som en bestefar for jentene, frem til han skal ha begått sine overgrep, sier en kilde som kjenner sakens detaljer til VG. Ifølge politiet har siktede hatt langt de fleste av ungdommene i sommerjobb og annet arbeid hos seg. På denne måten opparbeidet sjelen tilliten som han senere skal ha utnyttet. Selv sier mannen at han aldri har misbrukt noen av jentene.

Min kilde stiller seg uforsikret til samtlige av påstandene og nekter derfor straffefylgd, opplyser advokat Kim Gertz. Den anmeldte voldtekten av ungdommen skal ha funnet sted sommeren 1988.

Ifølge hennes politiforklaring skal 65-åringen også ha begått andre seksuelle overgrep mot henne — da blant annet i form av masturbering og gjensidig beføling.

Psykiske problemer

Romerike-jenta — som nå er 17 år — anmeldte imidlertid

Bedriftsleder (65) i varetekt

ikke mannen før nylig. Hun sier selv at hun ikke har maktes å ta et oppgjør med mannen før nå. Først etter å ha fortalt historien til en sosialkurator, klarte hun å gå videre med den oppsiktsvekkende og alvorlige saken. Etter det VG får opplyst, har Romerike-jenta store psykiske problemer.

65-åringen ble varetektfengslet første gang for noe over to uker siden. Anmeldelsen og den videre etterforskningen, underlagt politikkommisjonen på Lillestrøm, førte til at omtrent samtlige jenter i to venninne-gjenger fortalte at de

var blitt misbrukt. Blant annet skal mannen ha hentet flere av jentene i Oslo, og senere misbrukt dem i sin leilighet på Romerike.

— Fordi saken er under etterforskning, ønsker jeg ikke å kommentere noen detaljer, sier politifullmektig Nina Gjøsævi- en ved Romerike politikkommisjonen.

De påståtte overgrepene skal ifølge jentenes politiforklaringer stort sett ha startet på midten av 80-tallet. Samtlige av kvinnene var da mellom 10 og 14 år gamle. Ifølge siktelsen skal mannen helt frem til han ble pågrepet, ha utnyttet sin psykiske kontroll over jentene til å ha seksuelt samkvem med dem.

K-bank uten tillit

De gamle aksjonærene i Kreditkassen har mistet tilliten til den kriserammede banken. Bare hver tredje aksjonær vil satse penger på nye aksjer.

Kreditkassen måtte i går notere seg for ny

banerecord med hele 8,17 milliarder kroner i underskudd. Banken kommer til å be om ytterligere 2,5 milliarder fra staten i ny tjernekapital. Samtidig gikk fristen ut for å tegne seg for nye aksjer.

Statens Bank sikringsfond som i dag sier «Kassas», vil selge en fjerdedel av aksjene til de gamle aksjonærene, men bare 10 000 av de totalt 44 000 gammel-aksjonærene hadde i går meldt sin interesse.

SAFE-DØR SPRENGT: Den siste dynamitt-salven kastet den 400 kilo tunge safedøren mange meter gjennom postkontoret. Kjen Sørensen og Jan Tjørstanes transporterte den i går til politiet for nærmere undersøkelser.

Dynamitt-angrep mot postkontor

Av **KNUT ENOEN** og **NICOLAI PRÆBISSEN** (foto) **KRISTIANSDAND (VG)** Det virket som om Oslo-bandene hadde vært på ferde med dynamitt mot anken, som inneholdt 204 000 kroner i kontanter og nesten 40 000 i frimerker. Den 400 kilo tunge safedøren var slengt mange meter gjennom postlokalet, og på gulvet lå resten av pengesedler, frimerker og blanketter i ulike utgaver.

— Sprengningen var utført på en usædvanlig amatørmessig måte. Det nå helt forferdelig ut på postkontoret da vi kom til

stedet, sier lensmannstsjefent Arne Kullen.

Sprengningen av salen ved Finlands postkontor i Songdalen utenfor Kristiansand skjedde natt til onsdag. Safen var en meter bred og seksen to meter høy, og veidde to tonn. Tysvæne har tirng fyrt av flere dynamittsalver, slik at de gradvis har fått åpnet safedøren. Til slutt har de plassert dynamittgubber inne i anken, før de fyrte av og blåste den i stykker.

Postverket har utløst 10 000 kroner i dusser til folk som kan gi tips om dynamitt-angrepet mot postkontoret.

SE OG HØR

NORDENS STØRSTE

Kronprins

Haakon i Alpene

HEMMELIG SKI-FERIE MED MAMMA!

Wenche Foss brøt sammen av stress PÅ SYKEHUS MED HJERTE-KRAMPE!

KJENDIS-NORGE TOK FARVEL

30 dager med SE

Einor Schanke ble slutt

HOLDY PÅ Å DRIKE MEG I HJELT!

Revy-hangen Dag Frøland

STUDENT
LØSLATT:
**-Voldtok
på nytt**
SIDE 6-7

Her er
det ledig
i vinter-
ferien

Rabattene
**FE
for**

REISE, SIDE 25-32

Dagbladet

TIPS OSS
2400
MMS/SMS

Telefon: 24 00 00 00
E-post: 2400@dagbladet.no
Ulkas beste tipser får en mobil

Onsdag 7. februar 2007
Nr. 37 Uke 6 139, årgang. Løssalg kr 10,00

GUANTÁNAMO
skamplett på
rikes historie

KROATIA-NORGE
Vær god, som
i Blackburn!
MORTEN PEDERSEN
KOMMENTAR, SPORLEN

LIKESTILLINGSOMBUDET
Vaktbikkje
som gir labb
ANETTE TRETTEBERGSTUEN
INNLEGG, SIDE 62

SV gir industri en smasjokk

**Kristin til
miljøkrig
mot Jens**

I DAG: Finansdepartementets
vurdering som skal diskuteres
på Stortinget i dag.

Finansminis-
ter Kristin Halvorsen foreslår
å velte størstedelen av kvote-
kostnadene over på norsk
industri. Forslaget gir en
merutgift for industrien på
3,3 milliarder kroner. Saken
skaper storm i regjeringen.

SIDE 10-11

11 000 0 0220 7 102207 000011

KVINNE (46) DØMT SOM NETT-TORPEDO
SIDE 9

INNENRIKS2400

**April 2006: - Vold
Juli 2006: - Løslatt**

HER BLE HAN PÅGREPET: I denne blokk nord i Oslo ble den 29-år gamle trippelvoldtektsutøveren, motvillig på grepet av

«**endelig – får til barna, som du ønsker.»**
tak i til utenriksministeren å etablere kontakt mellom sine presseorgan og utenriksdepartementet.

DOBBEL FEIRING: Barna i Samisk barnehage i Tromsø hadde grunn til dobbel feiring i går. De kunne ta i bruk sin nye barnehage på selveste sametolkets dag. Bak f.v. Aurora (4), Dina (4), Nathalie (5), Siri (4), Patrik (4), Oliver (5) og Jørgen (4). Foran: Cecilie (5), Isak (5) og Oliver (5). Foto: Jan-Morten Bjørnbakk/Scanpix.

tiltalt for trippelvoldtekt på ekskjæresten (27) ble løslatt på
avrevet scene og går nå med gips, politiadvokaten.

kniv mot strupen på kvinnen (27) og/eller lugget henne, før han gjennomførte samleie mot hennes vilje.
● 20. april 2006 tok han kvelertak, slo eller lugget og surret en tråd rundt halsen på kvinnen, før han voldtok henne.

FAKTA
● 29-åringen fra England er tiltalt for tre grove voldtekter mot en kvinnelig oslostudent (27) i perioden 2. april til 30. april i fjor. Saken skal opp for Oslo tingrett i april. Mannen ble pågrepet og varetektsfengslet etter de påståtte voldtektene.
● 18. juli ble mannen løslatt på grunn av politisomnel i etterforskningen. Retten gav ham i stedet medleilighet. Da mannen brøt besøksforbudet han hadde mot kvinnen (27) forsøkte politiet å varetektsfengsle ham igjen, men uten å få medhold.
● Lørdag skal engelskmannen ha voldtatt et nytt offer (kvinne, 23) i Oslo. Dagen etter anmeldte hun forholdet og mandag ble mannen pågrepet. Han erkjenner ingen straffeskyld etter tilfålepunktene.

FOLKETALLET I NORGE I DAG 4 685 750

«Det som går igjen i sakene er at det hand-

AVSLORER JACKSONS SINNSYKE LUKSUS ● SIDE 31-33

Ellen og Kari i VG

Lørdag

VG

Jenter bevæpnet på by'n

GASS MOT SEX-UDYR

VG avslører: ENKELT Å LAGE DRAPS-VAPEN ● SIDE 12-13

i kvinneklær
● ● Han elsker å være kvinne – men bare i klærne.
● ● Mann finner nye sexy alder ved seg selv som transvestittor – og oppdager at de får bedre drag på kvinnene! ● SIDE 24-26

■ ■ Venninnen deres er et av ofrene for voldtektsforbryteren på Oslos vestkant. Nå er Cathrine, Ellen og Kari (bildet) rustet til å møte sex-udyret: De går aldri ut på by'n uten tåregassflasken. I natt jaktet store politistyrker på mannen som har skremt opp hele Oslo. ● SIDE 6-7

SINNATAGGEN PÅ Plass

7 052960 808472

OSLO-VOLDTEKTENE

Ny voldtektsalarm ved Trollvann

Kvinnen i begynnelsen 20-årene var på vei ned fra Trollvannsstua utenfor Oslo ved 14.30-tiden i går da hun ble overfalt. En rundt 45 år gammel storvokst mann kastet seg over henne og forsøkte å voldta henne like ved veien.

Til alt hell fikk en tilfeldig forbigående hindret at ugjerningen ble fullbyrdet. Det var helt forferdelig. Klærne hennes var revet opp, og hun så fryktelig medtatt ut, forteller Rita Grønset, som driver Trollvannsstua sammen med sin mann. Hun er dypt

rystet over den grufulle hendelsen ved det populære utfartstestedet.

Den forbigående mannen og en gjest ved Trollvannsstua brakte den sterke forkomne kvinnen opp til serveringsstedet og varslet politiet.

Politiet setter ikke dette voldtekts-

forsøket i sammenheng med serievoldtektene som har funnet sted i Oslo sentrum.

Mannen beskrives som stor og tykk, rundt 45 år gammel, ca. 180 centimeter høy med mørkt, kruset hår og skjegg. Iført en grågrønn parkas og mørke bukser.

Bevæpner seg med

GASS

Av **ESPEN OLSEN**

De er rustet til et møte med voldtektsmannen, venninnene Cathrine (20), Ellen (21) og Karin. Botsatt midt på Frogner i Oslo er det et mulig bytte for sex-udyret som har terrorisert unge kvinner på Oslos vestkant.

Med nylinnkjøpt tåregass-spray føler de seg i alle fall litt forberedt dersom den fryktede voldtektsmannen skal angripe akkurat dem.

Men sikre blir vi jo aldri, sier de tre som har flyttet hjemmefra for flere år siden. Tåregassen bærer de alltid på seg. Voldtektsmannens gjentatte ugjerninger har skapt frykt på Oslos vestkant.

Vi snakker jo mye om det, spesielt etter alt det som har stått i avisene. Men på den måten har vi jo blitt litt kjent med taktikken hans, og dermed kan vi lettere ta våre forholdsregler, sier Karin.

Derfor går de aldri alene hjem på kveldstid. De sørger alltid for å bli fulgt eller slå følge hjem sammen. Voldtektsmannen har først og fremst slått til i heilene. Derfor sørger de for å være mer forsiktige enn vanlig med alkohol når de først er ute på byen.

Det hender jo at jeg går flere runder rundt gården før jeg våger å låse meg inn, forteller Ellen.

Hun har labradoren «Sasch» som må lufte regelmessig - enten det er mørkt eller ikke.

Men det er jo litt betryggende å ha den også. Den kan jo virke avskrekkende, sier hun.

Alle jentene har nylig meldt seg på karatekurs. En trening som kan være god å ha dersom de skulle bli angrepet.

Men først og fremst har vi meldt oss på for å holde oss i form, sier de.

Allerede har de følt konsekvensene av voldtektsmannens ugjerninger. En bekjent av dem ble holdt som fange av mannen i fem timer mens hun ble seksuelt misbrukt.

Dersom han hadde forbrutt seg mot en av oss, så vet jeg ikke hvordan vi hadde følt det. Det hadde uansett vært helt jævlig, sier de.

Foreldrene deres er selvfølgelig engstelige. Moren og faren til Ellen har allerede redd opp en seng for henne. De vil at hun skal komme hjem til dem inntil voldtektsmannen er pågrepet.

Men det er nok en liten overreaksjon, mener hun.

De innrømmer at voldtektsmannen er det første de tenker på når de hører et lite knirk, noen listende skritt i gangen på nattetid.

Verst er det når vi låser oss inn i leiligheten. Da ser vi oss om flere ganger før vi våger å låse opp. Vi vet jo at en av hans taktikker er å snike seg inn i utgangsdøra sammen med offeret. Og noen ganger har vi jo vært fryktelig skeptiske mot helt uskyldige, ler de tre venninnene.

De vet at de statistisk sett er de jentene i Norge som har størst sjanse til å bli voldtatt.

Derfor hender det at jeg tar på meg lue og stor frakk når jeg går ut. Prøver å se så stygg ut som mulig. Da kan jeg jo se litt snodig ut, medgir Karin.

FRYKT: I Frogners gater frykter de voldtektsmannen, venninnene Ellen (foran) med labradoren Sasch, Cathrine (til v.) og Karin. - Vi håper at politiet snart pågriper voldtektsmannen slik at vi kan ferdes trygt igjen, sier snodig ut, medgir Karin. (foto) PÅL HANSEN

INNENRIKS2400

... (faded text) ...

FORTSATT SYKMELDT

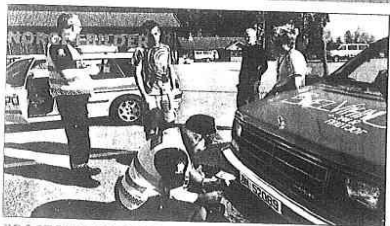
... (faded text) ...

Desperat voldtekt

«Tjuven tror at alle stjeler. Vi fører ikke en politikk der vi bytter ut styrer og erstatter dem med våre egne, slik Brende sto for.»

Regjeringsminister Dag Torje Andersen (Ap) til Nettavisen: Høyres Børge Brende har gått hardt ut mot utskiftningen av Kaci Kullmann Five og Anne Kathrine Slungård i Statoil-Hydro-styret.

BRÅSTOPP FOR RUSS: Festloka fikk en brå stans for russepolitens deltagelse i Vestfold. Her klipper politierstebetjentene fra Østfold skiltene på bussene til Eivind Hagen (17) og venter på russepolitens kontroll av hverandre på Alnengrud. De skal senere bli sendt til politistationene. Omreisestyringen som er på plass i Oslo, skal ikke kunne få noen myndighetene. (Foto: Torstein Skjolden) Kilde: NTB

FOLKETALLET I NORGE I DAG 4 693 692 Kilde: SSB

Den brutale overfalls-voldtekten på Grünerløkka natt til i går var den 20. i Oslo år. Politiet vet at samme gjerningsmann står bak flere av voldtektene, men kjenner ikke identiteten hans.

Tekst: Anders Holth Johansen
aflydelse: Per Ho
Hans-Martin Thomt Ruud
 foto: Dagbladet

Tone Vassbo
 foto: Dagbladet

Den forslåtte kvinnen (48) kom seg inn på en Elvost-buss i Thorvald Meyers gate klokka 04.18 natt til i går, og fikk slutt alarm. Hun hadde ondrende ansikts-skader og et bruttet knibein etter at hun skal ha blitt kastet i en vegg under overgrepene.

– På grunn av skadene i ansiktet er ikke kvinnen blitt formelt avhørt enda. Hun har vært til

behandling, sier vaktleder Jo Stein Plassen ved kriminalvakt ved Oslo politidistrikt til Dagbladet.

Avhør av den 48 år gamle kvinnen kan tidligst skje i dag.

Ifølge politiet skal voldtekten ha skjedd i et lite skogholt i Nordre gate 2, ned mot Akerselva. Kvinnen har fortalt politiet at hun var alene og kom gående fra byen. Den antatte gjerningsmannen skal ha kommet bakfra og overfalt henne.

– Offeret har beskrevet gjerningsmannen som av afrikansk, sannsynligvis somalisk opprinnelse, med hvite øreklokker på ørene, opplyser politadvokat Pål Hørr Kraby.

Flere patruljer og politihelikoptere deltok i går morgen i søket, som var uten resultat.

Venter på forklaring

Den 48 år gamle kvinnen oppholdt seg i går på voldtekstmottaket på Legesvakten. Politiet har ikke konfronteret henne med de to fantomtegningene de har utarbeidet etter de tidligere overfalls-voldtektene i år. Politiet har allerede sagt at de mener samme mann står bak flere av overfalls-voldtektene. Denne

mannen er beskrevet som rundt 180 centimeter høy, og av afrikansk opprinnelse. Bortsett fra at det groveste signalementet stemmer, har politiet foreløpig ingen holdningspunkter for å anta at det er denne serievoldtektsmannen, som overfalt den 48 år gamle kvinnen natt til i går.

Når fornærmede er klar for det skal vi få en forklaring fra henne, slik at vi får litt mer oversikt over hva som har skjedd. Akkurat nå vet vi ikke så mye mer. Vi håper på en forklaring fra henne så fort som mulig, sier politioverbetjent Anne Remning Axelsen ved voldtektseksjonen i Oslo politidistrikt.

Etterlyser drasjesjåfør

Politiet etterlyser nå en taksist som var i nærheten rundt klokka 04.15, da overgrepene skjedde. Hun skal ha vært vitne til at overgrepene skjedde i en vegg. Politiet ønsker også kontakt med alle som har vært i området på det aktuelle tidspunktet.

Sjåføren har ikke meldt seg. Det skulle vi ønske at hun gjorde, sier Stig Tomsett Oslo politidistrikt til Dagbladet.

Med hendelsen i går er det be-

t jakt på smann

FAKTA

Illustrasjon: Dagbladet

Opplev spacen,
glem alt annet

Munter stemning før eksamen

— Lykke til — Tak, svarte kronprins Haakon idet han gikk inn til skriftlig eksamen i norsk på Kristelig Gymnasium. Kronprinsen var blid og avslappet, og om han hadde nerver, skjulte han dem iallfall godt.

Munter i skolegården i morges: Kronprins Haakon hadde, som sine skolekamerater, nervene under full kontroll foran tidprøven i norsk.

WENCHE FUGLESHAUG
KARINA JENSEN
(foto)

Nesten halvannen time før eksamen begynte klokken 9 i morges, kom kronprins Haakon til KCG, som vanlig med politieksamen på Hjul-

Sommerferien med hvitt T-skjorte, rullede skjorte og selvsårlig brukte kronprins Haakon tiden til å småprate

te med vennene i klasse 2A. Han både smilla og lo og virket ikke nervøs i det hele tatt. Stemningen var

munter. Men sommerferien fikk nok litt rust, også i kronprinsens mave. Norsk skriftlig er likom

tidprøven for avgangselevne på videregående skole. Kronprins Haakon disku-

terte livrig med en av beste-kameratene, Kaj Martin Georgsen, da bestes opp-gavetipsene. Kronprinsen

har blant annet bestilt Af-tempoens eksamenaser-vio, og låst selvfølgelig på en oppgave over at to-tria han har forberedt seg skikkelig på. Nynasarna, heyrendehallene og orga-nisert rastama, arbeidsle-dighet i Norge og OECD-løndene, norsk forbruk og GATT-avtale, gjelde og bakgrunn. Livstilsyn-domer, og verdens flytina-gor, er samfunnsperami-krisprousten har studert nye de siste dagene. Ver-dens flyktningeprousten har sikret også Kronprin-sen diskutert med prinsse-sser Martha Louise, som er PNs -goodwill-ambassa-dør for flyktninger. Kronprinsen ønsket selvs-berlig ikke å snakke med det store oppbudet av pres-sen- og etter-ut-akademien for flyktninger. Kronprinsen ønsket selvs-berlig ikke å snakke med det store oppbudet av pres-sen- og etter-ut-akademien for flyktninger.

Lyng Olsen idømt to år

Tidligere administrerende direktør i det konkurstrammede rediet Fearnley & Eger ble torsdag i Oslo Byrets domt til to års fengsel for grov utroskap overfor fem forskjellige selskaper.

GRETE DE LANGE

I tillegg ble Lyng Olsen dømt til å betale en bot til statkassen på 100 000 kroner, subsidiært 40 dagers fengsel. Lyng Olsen ble fri-tatt for det første tilin-kepunkt som gjaldt gjeld-tenev på tilsummen av 15 millioner kroner som han ikke hadde angret for å bringe tilbake.

Retten har funnet det be-vist at Lyng Olsen handlet i den hensett i Asafis Fearnley & Eger en ube-rettlig vinning da han overste 15 millioner kroner fra Fearnley & Eger. I tillegg ble Lyng Olsen dømt til å betale en bot til statkassen på 100 000 kroner, subsidiært 40 dagers fengsel.

Lyng Olsen ble dømt til å betale en bot til statkassen på 100 000 kroner, subsidiært 40 dagers fengsel. Lyng Olsen ble dømt til å betale en bot til statkassen på 100 000 kroner, subsidiært 40 dagers fengsel. Lyng Olsen ble dømt til å betale en bot til statkassen på 100 000 kroner, subsidiært 40 dagers fengsel.

Skog-branner under kontroll

De store skogbrannene på Vestlandet og Barlandet brede seg ikke i løpet av natten. De fleste brannene nå morges ut til å være under kontroll, men store mannskapsstyrker arbeider fortsatt med etterbløtning og beredskap. Et helikopter ble i natt sendt inn for å slukke oppblussing i brann-ten som har herjet Sveio siden tirsdag. En i overkant av 200 brannmannskaper og frivillige hadde god kontroll over lyng-brannene i morges. Og skogbrannene som løpene truet et boligom-råde i Sagvåg på Bjørn, så ut til å være under full kontroll i morges. Skogbrannen har ikke blåst opp igjen etter at den kom under kontroll for an-dre gang i går ettermiddag. Like før midnatt hadde brannmannskaper og frivillige fått kontroll over en skogs- og lyngbrann i Lyng-dal i Vest-Agder. Brannen svikket av et om lag 100 mål stort område forbløttnis nær bebyggelse.

Fortsatt uklart dødsfall

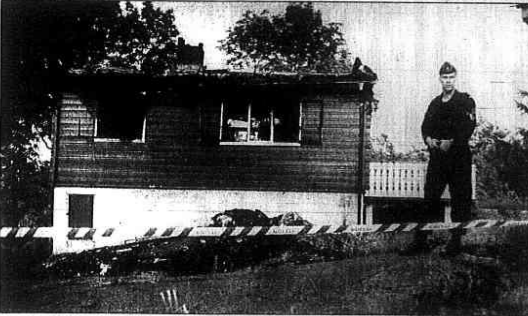
Politiet i Follo arbeider fortsatt for å bringe klarhet i et mystisk dødsfall som kan være drap eller et 23 år gammel mann natt til tirsdag ble funnet omkom-met i snøene av en brann-herjet hytte i Fregn. Sym-ptomene har forklart at hytta plutselig ble overtrent. Tilforfattere fra Follo politikkammer og flere len-

mannkontorer i området gjennomførte i går kveld en der-til-der-aksjon i na-bolaget for å få opplyntin-ger som kan bidra til å oppklare saken.

Omduksjon av den avdøde viser at han var påført ska-der for han døde i flamme-havet. Hva mannen gjorde i hytta på det aktuelle tids-

punktet, er heller ikke en-delig avklart. Det er på det rene at han hadde avstilt tekniske årsaker eller om den var pålagt, og om det eventuelt ble brukt trenn-krans vesker.

Politiet er fortsatt inter-essert i å få opplysninger om en Volvo personbil som stod parkert 500 meter un-na hytta.

Lenemannsbetjent Bjørnar Lia holder vakt utenfor den brannherjede hytta i Knardalsveien i Fregn, i

Kleveland får skylden

OLE HENRIK NISSEN-LIE

Statens Advokatklage får skylden for at Norsk Film ikke har betalt tilbake tre millioner kroner, som selskapet undro for over et år siden.

Produksjonsfondet for Klor og Fjernsynstilm har mistet tilmodigheten med sin arbeidsgiver, Kulturde-partementet. For over et år siden var Produksjonsfon-det med på å finansiere filmen «Den på Oslo S». Filmen ble et publikums-suksess. Da styret i Norsk Film skapte den, så det ut som om en Volvo personbil som stod parkert 500 meter un-na hytta.

Produksjonsfondet for Klor og Fjernsynstilm har mistet tilmodigheten med sin arbeidsgiver, Kulturde-partementet. For over et år siden var Produksjonsfon-det med på å finansiere filmen «Den på Oslo S». Filmen ble et publikums-suksess. Da styret i Norsk Film skapte den, så det ut som om en Volvo personbil som stod parkert 500 meter un-na hytta.

Produksjonsfondet for Klor og Fjernsynstilm har mistet tilmodigheten med sin arbeidsgiver, Kulturde-partementet. For over et år siden var Produksjonsfon-det med på å finansiere filmen «Den på Oslo S». Filmen ble et publikums-suksess. Da styret i Norsk Film skapte den, så det ut som om en Volvo personbil som stod parkert 500 meter un-na hytta.

Sex-ofre får 1,2 mill.

MORTEN RØD

Sosialdepartementet bevil-ger 1,2 millioner kroner til Mottaket for seksuelle mis-bruk barn ved Aker syke-hus. Tanken er å utvide mottakets funksjon som et kompetansesenter for hele landet.

Det er glødelig at Sos-ialdepartementet har sagt ja til de berøgte 400 000 kro-ner i tre år fremover. Vi ønsker å være et kompetan-sesenter, og har allerede hatt besøk av tverrfaglige grupper fra flere kommu-ner, sier overlege Erik Nor-mann ved barnavdelingen. Han leder mottaket.

Normann er imidlertid bekymret over den store pågangen av saker. I dag har mottaket en lege, halv-nen sykepleier og en se-kretær. Man trenger en le-ge og sykepleier, psykolog og veileder.

Vi har søkt om 1,5 mil-lioner kroner i ekstra drifts-midler og 1,2 million til om-bygging av loftstasjen over mottaket. Vi har så mange saker til undersøkelse at vi trenger både flere folk og større plass, sier Normann.

To siktet for voldtekt

Gråtende og medtatt etter å ha blitt voldtatt av to menn, ble den snart 18 år gamle jenta funnet liggende på bakken på Furuset i Oslo. Hun satt i en politibil på vei fra legevakten da hun utpekte en av karene på gaten.

KARIN BOHM-PEDERSEN

Sten i går ettermiddag ble både han og mannen som blir sikket som medskyldig, pågrepet av politiet i en billett i Oslo sentrum. En politipatrulje fulgte etter mannen som voldtattsetret utpekte, og i tillegg ble begge arrestert.

Sten i går ettermiddag ble både han og mannen som blir sikket som medskyldig, pågrepet av politiet i en billett i Oslo sentrum. En politipatrulje fulgte etter mannen som voldtattsetret utpekte, og i tillegg ble begge arrestert.

Sten i går ettermiddag ble både han og mannen som blir sikket som medskyldig, pågrepet av politiet i en billett i Oslo sentrum. En politipatrulje fulgte etter mannen som voldtattsetret utpekte, og i tillegg ble begge arrestert.

SA SPAR PÅ AT DU IKKE TROR DET... I antledning NYÅPNING på Colosseum Senter og vårt 2-års JUBILEUM på Nordstrand - GIB VI BORT ET BILKONTRAKTENS KAMERA... Dette gjør vi kun for 4 visse års... Vår unikke kvalitet og service... GRATIS!

Sommertilbud Myk dukke 40 cm For 149,- NA 49,50 Surfe-madrass For 308,- NA 198,00 Traktor m/henger For 398,- NA 298,00 Stort utvalg i sommerleker 10% MARKED VELKOMMEN TIL Leketøy Aker Brygge STORTORVET 02/35 31 80 02/83 85 50

tatning

Den kvinnelige soldaten ble utsatt for et brutalt voldtektsforsøk i en militærleir, men får ikke erstatning.

KÅRE M. HANSEN

Forvareret bestilte mandag ikke å betale erstatning til en 21 år gammel Oslo-kvinne som i fjor høst ble misbrukt på Bolerne fort i Vestfold. Etter voldtektsforsøket har kvinnen vært nedburt. Hun har så store psykiske problemer at hun har mistet arbeidet sin

karriere. Gjerningsmannen er fremdeles ikke pågrepet. 21-åringen har levd et usikkert og oppsløst liv etter episoden. Men selv om voldtektsforsøket skjedde mens hun var i tjeneste, og til tross for at det trolig ble begått av en med-soldat, nekter Forvareret å gi henne erstatning. Vedtaket begrunnes med at staten ikke har hjemmel til å utbetale erstatning i slike saker.

Det er jurister i Forvarerets overkommando som på vegne av Forsvarsdepartementet har avvist at kvinnen ikke får fem øre. De mener at saken ikke er deeserbort. I stedet anbefaler de henne å

søke voldsoffererstatning hos fylkesmannen i Oslo og Akershus. Voldtektsforsøket på Bolerne vakte oppsikt. Den kvinnelige kystartillerisoldaten trente eleven i et klasserom da lyset plutselig ble slukt av. En ukjent angriper slo henne ned og forsøkte å rive av henne klærne. Noe senere ble 21-åringen funnet av en venninne. På sykehuset i Tønsberg ble det konstateret at kvinnen var kraftig forslutt, men at voldtektene ikke var fullbredt.

Til tross for at politiet var på plass på et gjerningsmannen ble funnet seg blant de 100 soldatene i leiren, er han aldri blitt pågrepet. Samtlige soldater, befal og sivile ansatte

ved fortet er avvært. Saken skapte i lang tid ubygge på det populære tjenestetredet. 21-åringens advokat Knut Kallrud reagerte sterkt på Forvarerets holdning. Han mener at dette er en uakseptabel sak.

Det er skuffende at Forvareret ikke tiller min klient et slags plausibelt svar etter det hun har vært gjennom. Selv om det finnes noen ubetallingshemmel, er det likevel dyrt urettmål at det ikke finnes en løsning. Tross alt skjedde voldtektsforsøket mens kvinnen var i tjeneste. Jeg vil foreslå for min klient å bringe saken inn for Forsvarsdepartementet, sier Kallrud.

I følge advokaten har den unge kvinnen ikke hatt fra Forvareret etter at hun fikk ut av tjenesten. Noen dager etter voldtektsforsøket fikk hun en billett, mens direktør virker det som om hun er glemt av tidligere sjef og kolleger.

Prosessadvokat Per Bethum i Forvarerets overkommando bekrefter at Forvareret sier nei til å gi den tidligere soldaten erstatning. Han innrammer at det kan stilles spørsmål om den statsmoraliske forpliktelser, men juridisk sett mener Forvareret å ha sitt på det tørre.

Vi må følge de retningslinjer som gjelder, sier Bethum.

21 år gamle HM, fikk ikke narkotika i sitt første søtt blant postkassene i Tromsø, Maa.

narko-sjekkes

startet politiet i går å bruke narkotikaundersøker på landposten til Lachavbyen. - Vi har rimelig stor grunn til å tro at en del av narkotikken som kommer til Tromsø, blir sendt som post fra Oslo, sier politibefal Arne Martin Salnesen til Arbeidsvalget. Sammen med narkotikaundersøker gjennomsøkes handelt til i går det første søtt blant sakkene på poststiftet fra Oslo. Med siste fly fra Tromsø,

som lander i Tromsø ved midnatt, kommer sakkene ut av posten til de til Tromsø og til store deler av Troms og Finnmark. Den blir i løpet av natten sortert i den nye postterminalen via via Tromsø Lufthavn. Det er her Arne Salnesen og Rest i fremtiden skal narkotikabe-posten.

Men ingen beslag ble gjort under «komru-sjekk» i går natt. - Vi regner ikke med å fjerne de helt store funnene. Men vi

har lignende sak på post fra utlandet, og det har vi gjort flere beslag, sier Salnesen. Han tror sikkert det blir beslag for nå. - I løpet av en drøy halvtime har folk gjennomgått sakkene både til Tromsø og Troms og Finnmark. Vi kommer til å foreta søk opp til fire ganger i uken. Det skal mye til for at det kan passere narkotika her, uten at det blir funnet, mener Salnesen.

Politibetjenten skryter av samarbeidet med post-

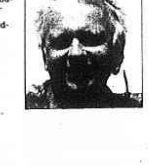
arbeidsvalget i Næringslivet Hovedorganisasjonen (NHO) vedtok onsdag å bevilge 7,2 millioner kroner i parlamentarisk utvalg. Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Bevilgingene er identiske med innstillingene fra Høyre hovedstyre og på størrelse med for eksempel statsministerens informasjonssjef Lars Nordmark i NHO. Den økonomiske støtten fordeler seg med 2,5 millioner kroner til Høyre, 250 000 kroner til Kristelig Folkeparti og 200 000 kroner til Fremskrittspartiet.

Arbeidsvalget i Næringslivet Hovedorganisasjonen (NHO) vedtok onsdag å bevilge 7,2 millioner kroner i parlamentarisk utvalg. Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Bevilgingene er identiske med innstillingene fra Høyre hovedstyre og på størrelse med for eksempel statsministerens informasjonssjef Lars Nordmark i NHO. Den økonomiske støtten fordeler seg med 2,5 millioner kroner til Høyre, 250 000 kroner til Kristelig Folkeparti og 200 000 kroner til Fremskrittspartiet.

STORINGET

Stortinget har møte i klokke 10.00 Hovedsak er budsjett for Kirke, utdannings- og forskningsdepartementet og for Kulturdepartementet. Videre behandles to forslag fra Høyre og Fremskrittspartiet om regjeringens

sentrum raste ut onsdag formiddag på grunn av de ekstreme værforholdene på Sørlandet med sterk vind og nedbør. Politiet i byen stengte onsdag formiddag to sentrumsgater mens arbeidet med å fjerne restene av murveggene ble gjennomført. En Arneval bystyre hadde miste tirsdag kveld, førte vinden til at nedbøren kom inn under

Bevan Stasjon er blitt en kjempesats på millioner. Ikke alle skal vi gi Eivind Skeie skylden for det, men helt uten betydning er han ikke. Som

provisorens ingen og er vel en av grunnene til at hans produkt har langt liv og - how det ble lagd. Det produktive Memmankolter, som hans arbeidsgiver måtte ta stilling til, og som for å få seg ordet i, selv når han snart opptrer for Sognen Stasjon. 21 år gammel bokprosjektør var plottet inn på hans PGI da Arbeidsposten besøkte ham i sommer.

LARS OTTEVIL HANSEN. Se også side 10.

Uvisst om Norge deltar

NILS-INGE KJURVAUG, NTB
Det berøres at usikkerhet om Norges deltagelse i FN-stryken i Somalia. Norge har tidligere sagt ja til å delta med et statskontingent på 75 soldater, men nå tyder det på at FN-stryken vil få et helt annet mandat enn først vedtatt.

Fylkesmann Willoch:

Når Kåre Willoch (64) er misfornøyd klager han. Til fylkesmann Kåre Willoch.
KÅRE M. HANSEN
Den tidligere statsministeren har drevet klagebrevet til seg selv. Willoch ligger i byggekretsen med Kvern kommune, og fører seg urettferdig behandlet i byggesaken til Kvern kommune. Det vil si han selv...
Fylkesmannen i Oslo og Akershus - det vil si han selv...
Fylkesmannen i Buskerud som nå stappe inn...
Etter dette er det en begjært. Men jeg har ikke tenkt å gi meg likvel, sier en kamplysten Kåre Willoch.

Sender klage til seg

Den tidligere statsministeren har drevet klagebrevet til seg selv. Willoch ligger i byggekretsen med Kvern kommune, og fører seg urettferdig behandlet i byggesaken til Kvern kommune. Det vil si han selv...
Fylkesmannen i Oslo og Akershus - det vil si han selv...
Fylkesmannen i Buskerud som nå stappe inn...
Etter dette er det en begjært. Men jeg har ikke tenkt å gi meg likvel, sier en kamplysten Kåre Willoch.

Etter dette er det en begjært. Men jeg har ikke tenkt å gi meg likvel, sier en kamplysten Kåre Willoch.

FOLKETS IDRETTSPRIS 2007
Bli med og stem på din idrettshelt **Dagbladet** NORSK TIPPING

I DAG: SIZZANN PETTERSEN
SIDE 18, 19 OG 20

BJØRNSON-BIOGRAFIEN
«Overbeviser ikke»
EDVARD HOEM
ANMELDELSE, SIDE 41

Dagbladet

Søndag 2. desember 2007 Nr. 330. Uke 48. 139. årgang. Løssalg kr 15,00 €3 utenfor Norden

1,3 MILLIONER LESERE HVER DAG

FERIE TIL OVERS? SIDE 26 OG 27

Årets billigste SYDENFERIE

DESEMBER ER HØYSESONG FOR VOLDTEKTER

«Anne» tok pirattaxi: VOLD-TATT AV TRE

LES HENNES SKREKKHISTORIE: Turen hjem med pirattaxi endte med at hun ble slått og kastet i bagasjerommet. Etterpå ble hun voldtatt av tre menn.
SIDE 12, 13 OG 14

104 SIDER

SØN

Drømmebarnehagene

- Teaterscene
- Basseng
- Atelier

Bli med inn i de beste av de nyeste barnehagene i Norge.

LEGE SNIK-fotograferte NAKNE PASIENTER

SIDE 4

物
JAPAN PHOTO
www.japanphoto.no

Tid for å bestille julekort!
Kontrollutløst er inkludert i prisen
• Adressertone kommer i postkassen på 10 øst.
• Gjengjette fra kr 25,- tilkommer per ordre

Best i test! **TV2** **pr/stk** **2,99**

Fleres pliser & velge blant!

Kidnappet og vold

REDD: Lørdag for tre helger siden satte «Anne» seg i en pirattaxi. Men i stedet for å bli kjørt hjem, ble «Anne» banlet opp, lagt i et bagasjerom, kjørt til en liggerbygning i Oslo og voldtatt av tre fremmede menn.

Foto: Hans Arne Vedlog

Etter en hyggelig kveld på byen sammen med venner, satte «Anne» (31) seg i en pirattaxi i Oslo sentrum. Det endte med at hun ble slått, kastet i bagasjerommet og voldtatt av tre ukjente menn.

« Han fortsatte å slå meg til jeg svimte av. Jeg

VOLDTEKTENE I OSLO

Tekst: **Yvonne Fondenes**
yfo@dagbladet.no
Anders Høth Johansen
ahj@dagbladet.no

Det er vinter og skumringen kommer tidlig. Klokka seks er det allerede mørkt. «Anne» ser seg over skuldra. Hun går raskt. I hånden har hun en nøkkelknippe. Sånn i tilfelle. Hun er redd. Han går ingen steder alene lenger. Selv på lyse dagen småløper han de siste hundre meterne fra samborens bil til jobb. En lørdagskveld for tre helger

siden satte «Anne» seg i en pirattaxi utenfor utestedet Onkel Donald i Oslo sentrum, og ba om å bli kjørt hjem.

Sjåføren tok derimot en helt annen vei, og plukket i tillegg opp to andre menn.

– De skal ha voldtatt kvinnen i bilen et sted på Grorud, sa kriminalvaktleder Sindre Flåte ved Oslo politidistrikt.

«Anne» har valgt å fortelle sin historie til Dagbladets lesere for å advare andre jentner fra å sette seg i en pirattaxi.

Midt i Oslo

Det er lørdag og klokka nærmer seg tre om natta. «Anne» har vært en hyggelig kveld. Hun har vært og spist på en restaurant i Bygdøy allé i Oslo. De siste timene har hun danset og kost seg sammen med venner på utestedet Onkel Donald i Oslo. Men nå er hun trøtt og vil hjem. Ingen av de andre skal samme

veien som henne og hun vil ikke venne. Samborenen venter på henne hjemme.

Utenfor utestedet yngler det av festglade mennesker. Hun ringer et par venner for å høre om en av dem kan hente henne. Men ingen tar telefonen. Hun ringer moren som jobber natevakt og kanskje er ferdig på jobb. Heller ikke hun tar telefonen. Taxikoen er lang. Hun bestemmer seg for å gå hjem.

«Anne» har lagt merke til en burganderrød bil som står litt bortenfor. Skal han ta en pirattaxi? Nei. Hun slår tanken fra seg.

Rod Pirattaxi

Hun begynner å gå mot Drammensveien idet den samme burganderrøde bilen kjører opp ved siden av henne. «Anne» tror det kan ha vært en rød Honda eller Toyota. En mann ruller ned vinduet og spør på engelsk «Do you need a lift». «Anne» setter seg i bilen og gir ham adressen hjem,

men først må han stoppe på en kebabbutikk. Hun er sulsten.

De avtaler pris. Han skal ha 250 kroner for turen, men hun pruter ham ned i 200 kroner.

Sjåføren er kledd en grønn jakke. Det mørke håret er greidd bakover. Han snakker i telefonen. «Anne» forstår ikke hva han sier. Det er et baltisk språk. Kanskje latvisk, tsjekkisk eller polsk.

De er snart hjemme idet sjåføren begynner å kjøre i feil retning.

«Anne» lener seg fram for å fortelle at han kjører feil. Men sjåføren svarer tilbake på engelsk at hun skal slappe av, at han skal kjøre henne hjem.

«Anne» ser at de nærmer seg en tunnel. Der snur sjåføren seg mot henne og slår henne tre ganger hardt i panna.

Lå i bagasjerommet

– Han fortsatte å slå meg til jeg svimte av. Jeg prøvde å ta i dørene, men de var låst, forteller hun.

Hun våkner til igjen i det bilen stopper. Det setter seg inn to menn på hver side av henne i baksetet.

– Da visste jeg hva som kom til å skje. Jeg ble helt vill og slo omkring meg, men de slo tilbake, sier hun.

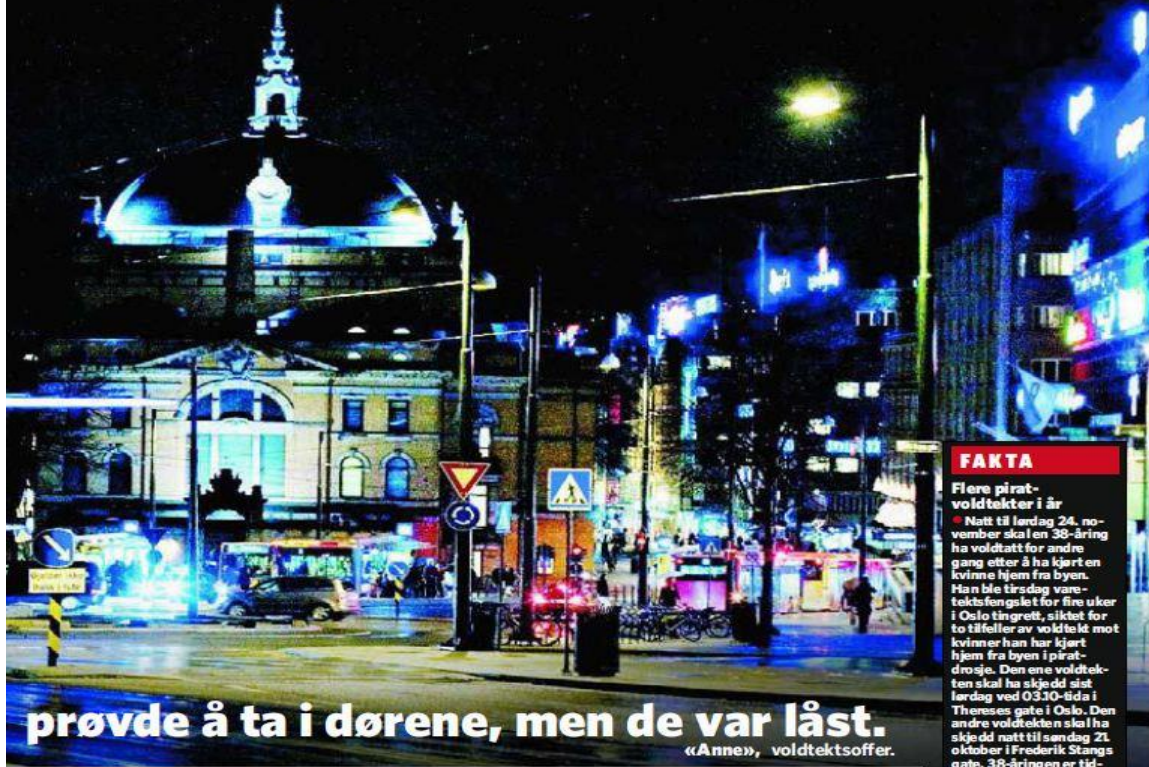
Så ble hun sittende helt stille. – Jeg kunne ikke slå, for da slo de meg bare mer. Jeg prøvde å snakke med dem. Jeg spurte om de skulle på nachspiel eller om de trengte penger? Men det var ingen dialog. Til slutt klikket jeg. Begynte å slå skikkelig. De klarte ikke å holde meg fast. Da slang de meg bak i bagasjerommet, forteller hun.

– Før de la meg i bagasjerommet, holdt de meg i armene og prøvde å sette en sprøyte på meg.

Men «Anne» klarer å smelle til sprøyta med den ene foten, så den fyker av gårde.

Inne i bilen har de tre tomme jakkelommene hennes og tatt fra

dtatt av tre menn

prøvde å ta i dørene, men de var låst.

«Anne», voldtektsoffer.

henne veska. Men det er én ting de ikke har funnet: Mobilene. Den er pannaflas og ligger under røykpakka i bukselomma.

I en lagerbygning

«Anne» skjelder av angst. Bagasjerommet er trangt. Hun finner fram mobilen og ringer nødtelefonen 112. Men signalet er dårlig. Hun sender i stedet en melding til samboeren: «Hjelp». Deretter slår hun mobilen av. Bilen har stoppet og hun er redd noen skal ringe henne og avsløre at hun har mobilen på seg.

De er framme ved en lagerbygning og «Anne» blir tatt ned i et kaldt kjellerrom.

– Jeg husker at jeg tenker hva gjør jeg nå? Skal jeg mostå eller skal jeg være medgjerrig?

Men hun får ikke tid til å tenke noe mer. To av voldtektsmennene holder henne fast, mens den andre river av henne klærne. En etter

en forgriper de seg på henne.

Hun lukker øynene. Tårene triller og hun stritter imot. Men hun har ikke en sjanse. Hun orker ikke se på dem.

De har et jerngrep på henne og hun har ikke krefter til å rive seg løs.

Ble etterlyst

Flore timer senere er «Annes» tilbake i den butganderrøde bilen.

– Jeg tror de lurte litt på hva de skulle gjøre med meg. Jeg sa at jeg hadde fått tak i politiet og at de var på vei. Det gjorde dem litt stresset.

De kjørte henne til Frogner og lempet henne ut av bilen.

– Da ringte jeg 112 og politiet var der bare få minutter senere. Foreldrene mine hadde etterlyst meg. Klokka var blitt rundt halv ni om morgenen da «Anne» ble funnet.

«Anne» ser ned. Hun er sliten. De siste to ukene har vært tøffe.

– Jeg følte jeg var ganske sterk

som jente, men nå føler jeg det ikke lenger. Jeg har havnet midt oppi ak det du ser på nyhetene, sier hun.

Politiet ville i går ikke kommentere saken ytterligere av taktiske hensyn til etterforskningen,

Aksjonerer mot piratdrosjer

Politiet aksjonerer i disse dager mot piratdrosjer i hovedstaden.

– Denne blomserer opp i julebordsida, når det er mange folk på byen. Man kan si at tilgjengeligheten på piratdrosjer øker i takt med drosekeone, sier politioverbetjent ved sentrum politistasjon, Janne Sømmer.

De to foregående helgene har Oslo-politiet tatt ni piratdroseksjåførere, som alle har fått 8000 kroner i bot og tre måneders kjøreforbud.

– Det kan få mange konsekvenser

men har tidligere bedt om vinser som kan ha sett en butganderrød bil utenfor Onkel Donald eller på Grotod den aktuelle dagen.

* Voldtektsofferet i denne saken er anonymisert. Hennes virkelige navn er ikke Anne.

ser å sette seg inn i en piratdrose.

Risikoer er for høy, sier Sømmer, som har registrert de mange voldtektsakene som har forbindelse med bruk av piratdrose i Oslo.

– Vi håper dette kan være forebyggende i forhold til voldteker også, sier Sømmer.

Det er flere som vil bidra til sikker hjemmar i julebordsrushet: Ukebladet Woman skal sammen med Mercedes kjøpe unge kvinner gratis hjem de første helgene i desember, fra utestedene Onkel Donald og Szravinsky i Rosenkrantz' gate i Oslo sentrum.

FAKTA

Flere piratvoldteker i år

• Natt til lørdag 24. november skal en 38-åring ha voldtatt for andre gang etter å ha kjørt en kvinne hjem fra byen.

Han ble tirsdag varetektsfengslet for fire uker i Oslo tingrett, siktet for to tilfeller av voldtekt mot kvinner han har kjørt hjem fra byen i piratdrose.

Den ene voldtekten skal ha skjedd sist lørdag ved O.S.10-ida i Thoresen gate i Oslo. Den andre voldtekten skal ha skjedd natt til søndag 21. oktober i Frederik Stangs gate.

38-åringen er tidligere dømt for piratdrosejvinksommet.

• I begynnelsen av september ble en 41 år gammel kvinne voldtatt av sjåføren da hun tok pirat-taxi hjem fra byen. Voldtekten skjedde bak en døgnspan Shell-stasjon i krysset Vallhallveien og Konows gate i Oslo.

• 18. februar ble en 23 år gammel kvinne forsøkt voldtatt på Kontelmerhavna på Sernenga. Kvinnen kom seg løs. Saken ble henlagt 29. juni.

• Natt til 1. januar skal en 28 år gammel kvinne ha blitt voldtatt av en pirat-taxisjåfør som hadde kjørt henne fra Frogner til Bislett i Oslo. Gjerningsmannen skal være i 30-åra av nordafrikansk opprinnelse. Han kjørte en rød bil.

>>> Neste side: Høysesong for voldteker